

PLANY ZADAŃ OCHRONNYCH W PIGUŁCE

NA PRZYKŁADZIE
11 OBSZARÓW
NATURA 2000
W WOJEWÓDZTWIE
ŚLĄSKIM

Wydawca:
Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
ul. Dąbrowskiego 22
40-032 Katowice
tel.: 32 42 06 801
32 42 06 810
fax: 32 42 06 884
sekretariat.katowice@rdos.gov.pl

Redakcja, skład, druk: AGENT PR
ul. Krowoderska 58/18
31-158 Kraków
tel./faks 12 631 32 50
www.agentpr.pl

ISBN 978-83-64462-02-3

Katowice 2014

I. Słowo wstępne

„Opracowanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 na obszarze Polski”, to projekt realizowany przez Generalną Dyрекcyję Ochrony Środowiska oraz 16 regionalnych dyrekcji ochrony środowiska. Podstawowym celem jego realizacji jest stworzenie efektywnych instrumentów zarządzania dla polskich obszarów Natura 2000, poprzez opracowanie planów zadań ochronnych dla 406 takich obszarów, przy wykorzystaniu nowoczesnych narzędzi, które będą sporządzanie tych planów wspierały.

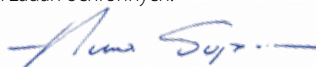
Projekt ten, to duże wyzwanie dla instytucji nim zarządzającej, ale także dla uczestniczących w nim partnerów, wykonawców i interesariuszy. „Uspołeczniona” formuła powstawania planów zadań ochronnych, to z jednej strony trudne i wyjątkowo nowatorskie podejście do tworzenia aktów prawa miejscowego w Polsce – narzędzia do zarządzania siecią Natura 2000, z drugiej zaś szansa na przygotowanie dokumentu, który będzie akceptowany również przez mieszkańców i lokalne społeczności. Wypracowanie „akceptowalnych” dla wszystkich stron dokumentów możliwe jest jednak jedynie wtedy, gdy przy ich tworzeniu pracować będą możliwie najliczniejsze grupy zainteresowanych i tylko wtedy – plany zadań ochronnych przyczynią do właściwego zrozumienia istoty ochrony przyrody w ramach sieci Natura 2000. Sukces naszego projektu, jego wdrożenie i realizacja, będzie więc naszym wspólnym osiągnięciem dla ochrony najcenniejszych w skali Europy siedlisk i gatunków.

Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska

Niniejsza publikacja jest syntezą zapisów jedenastu planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 w województwie śląskim. Plany te są efektem zaangażowania członków tzw. Zespołów Lokalnej Współpracy tj. interdyscyplinarnych grup roboczych utworzonych spośród osób i instytucji, które wyraziły chęć udziału w ich tworzeniu, dlatego też dziękuję Państwu za poświęcony czas i wkład w treść opracowanych dokumentów.

Ustanowienie planów zadań ochronnych to pierwszy krok do osiągnięcia nadrzędnego celu projektu, którym jest zapewnienie ochrony cennych siedlisk i gatunków. Mam nadzieję, że broszura ta nie tylko przyczyni się do poszerzenia wiedzy na temat funkcjonowania obszarów Natura 2000 objętych projektem, ale przede wszystkim wskaże możliwości i zachęci do podejmowania działań zmierzających do realizacji zadań ochronnych.

Planista regionalny projektu POIS.05.03.00-00-186/09
Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach

II. Wprowadzenie

I 1. NATURA 2000 – informacje ogólne o sieci

U podstaw koncepcji sieci Natura 2000 leży świadomość konieczności ochrony bezpieczeństwa i jakości życia społeczeństw przed negatywnymi skutkami zmniejszającej się różnorodności biologicznej oraz fragmentacji ekosystemów. Polska zobowiązała się do wyznaczenia na swoim terytorium sieci Natura 2000, podpisując 16 kwietnia 2003 r. Traktat Ateński, stanowiący podstawę prawną przystąpienia kraju do Unii Europejskiej.

Obszary Natura 2000 dzielimy na:

- obszary specjalnej ochrony tzw. obszary „ptasie” – w obrębie których chronione są wyłącznie gatunki ptaków i ich siedliska, oraz
- specjalne obszary ochrony tzw. obszary „siedliskowe” – dedykowane ochronie siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin, zwierząt i ich siedlisk

W skład sieci Natura 2000 włączane są tereny o dużym potencjale dla zachowania lub utworzenia określonych siedlisk lub gatunków. Ich wyznaczenie odbywa się wyłącznie na podstawie naukowych kryteriów przyrodniczych. Aby dany obszar mógł zostać objęty ochroną jako **obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000** w jego obrębie muszą występować (w odpowiednio dużej liczebności) gatunki ptaków wymienione w załączniku 1 dyrektywy ptasiej lub gatunki ptaków wędrownych (niewymienione w ww. załączniku) wykorzystujących dany obszar jako miejsce postoju w czasie wędrówek lub jako zimowisko. Klasyfikacja obszarów jako **specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000**, następuje gdy w ich obrębie występują siedliska przyrodnicze lub gatunki zwierząt i roślin wymienione odpowiednio w załączniku I i II dyrektywy siedliskowej.

Każdy obszar Natura 2000 utworzony został dla ochrony określonych gatunków roślin, zwierząt lub siedlisk przyrodniczych, które nazywane są przedmiotami ochrony tego konkretnego obszaru. Podstawowe dane dotyczące każdego z obszarów Natura 2000 tj. przebieg granic czy lista przedmiotów ochrony wraz z ich oceną, zawierają przypisane im dokumentacje, na które składają się:

- tzw. Standardowe Formularze Danych (Standard Data Form – SDF)
- mapy cyfrowe w postaci wektorowej i rastrowej.

Dane te dostępne są na stronie internetowej pod adresem:

<http://natura2000.gdos.gov.pl/>

Kluczowymi organami w zarządzaniu siecią Natura 2000 są:

- Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, który nadzoruje funkcjonowanie obszarów Natura 2000, prowadząc ewidencję danych niezbędnych do podejmowania działań w zakresie ich ochrony.
- Regionalni dyrektorzy ochrony środowiska, którzy koordynują funkcjonowanie obszarów Natura 2000 na obszarze swojego działania, są również dla większości obszarów sprawującymi nadzór.

Sprawującymi nadzór nad obszarami, które obejmują (w całości lub w części) terenu parków narodowych są dyrektorzy parków narodowych lub w odniesieniu do tych obszarów Natura 2000 (lub ich części), które znajdują się na obszarach morskich dyrektorzy urzędów morskich. Zarządzanie obszarami Natura 2000 przez jednostkę sprawującą nadzór nad obszarem, w Polsce odbywa się przede wszystkim za pomocą takich narzędzi, jak:

- plany zadań ochronnych, lub
- plany ochrony

sporządzanych indywidualnie dla każdego z obszarów.

I 2. Plany zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000

Obowiązek opracowania przez sprawującego nadzór nad obszarem Natura 2000 planu zadań ochronnych (PZO) wskazuje ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. PZO sporządzany jest na okres 10 lat. Pierwszy projekt powinien powstać w ciągu 6 lat od dnia zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską jako „obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty” lub od dnia wyznaczenia obszaru specjalnej ochrony ptaków. PZO Zatwierdzany jest w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Sporządzenie planu zadań ochronnych jest obowiązkowe o ile dla obszaru Natura 2000 nie ma:

- planu ochrony,
- planów ochrony dla rezerwatów, parków narodowych lub parków krajobrazowych wyczerpujących zakres PZO,
- planów urządzania lasu zawierających zakres PZO.

Zapisy planu formułowane są przede wszystkim na podstawie dostępnych danych archiwalnych, uzupełnionych o niezbędne badania i inwentaryzacje.

Plan zadań ochronnych zawiera: opis granic i mapę obszaru Natura 2000, identyfikację zagrożeń dla przedmiotów ochrony, cele i określenie działań ochronnych oraz monitoringu. Istotną częścią tego dokumentu są wskazania do zmian w istniejących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz planach zagospodarowania przestrzennego wszystkich szczebli. Ustalenia te dotyczą eliminacji lub ograniczenia zagrożeń dla przedmiotów ochrony w obszarze Natura 2000. Ponadto w dokumencie tym należy okre-

ślić, o ile jest taka potrzeba, zakres dalszych badań i wskazanie terminu sporządzenia planu ochrony dla części lub całości obszaru.

Szczegółowy tryb i zakres opracowania projektu planu zadań ochronnych określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010 r. W sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. Nr 34, poz. 186, z późn. zm.).

■ Spotkanie konsultacyjne Zespołu Lokalnej Współpracy dot. pzo dla obszaru Natura 2000 Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001- fot. Anna Supera, RDOŚ w Katowicach

Zatwierdzenie powyższych planów obligatoryjnie musi być poprzedzone procedurą udziału społeczeństwa w procesie podejmowania decyzji na zasadach i w trybie określonym w Ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227, z późn. zm.).

■ Terenowe spotkanie konsultacyjne Zespołu Lokalnej Współpracy dotyczące zapisów pzo dla obszaru Natura 2000 Las koło Tworkowa PLH240040

Zapisy planów zadań ochronnych powstają jednak w oparciu o formułę partycypacji społecznej rozumianą znacznie szerzej.

Jednym z jej filarów jest warsztatowa forma pracy, która realizowana jest dzięki tworzonemu na potrzeby opracowania planów tzw. Zespołom Lokalnej Współpracy (ZLW), w skład których wchodziły wspomniane wcześniej osoby i instytucje zainteresowane współpracą. Zespoły zbierały się kilkakrotnie (3–4 spotkań), analizując kolejne rozdziały powstających projektów planów. W razie potrzeby spotkania organizowano również wyjazdy w teren.

Drugim filarem projektu jest platforma informacyjno-komunikacyjna (PIK) – aplikacja zaprojektowana, wykonana i wdrożona w ramach projektu, która kompleksowo wspiera proces opracowywania PZO dla obszarów Natura 2000. Podstawą działania PIK jest ogólnodostępna sieć Internet, co sprawia, że prace nad przygotowaniem projektu planu mogą być prowadzone w dowolnym miejscu i jednocześnie przez wielu użytkowników. Zdalny dostęp w znaczący sposób ułatwia i usprawnia również prace ZLW oraz umożliwia wnoszenie uwag i wniosków do projektu planu praktycznie każdemu obywatelowi w ramach ustawowych konsultacji społecznych, niezależnie od miejsca jego pobytu. Aplikacja dostępna jest pod adresem internetowym: <http://pzo.gdos.gov.pl/>

I 3. Uwarunkowania i zasoby przyrodnicze województwa

Szczegółowe informacje o zasobach przyrodniczych województwa śląskiego oraz lokalizacji cennych form ochrony przyrody można uzyskać z ogólnodostępnego portalu internetowego pod adresem:

<http://www.geoportal.rdos.katowice.pl>

Niniejsza publikacja ma na celu przybliżenie zapisów opracowanych w ramach projektu planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 w województwie śląskim, dlatego skupia się na jedenastu obszarach Natura 2000, które w zestawieniu ostoi Natura 2000 w województwie śląskim oznaczono kolorem ciemnozielonym.

Zestawienie obszarów Natura 2000 w województwie śląskim

NAZWA	KOD	POW. w ha
obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (OSO)		
Dolina Górnej Wisły	PLB240001	24740,2
Stawy Wielką i Las Tworkowski	PLB240003	914,5
Stawy w Brzeczczach	PLB120009	3065,9
Dolina Dolnej Soły	PLB120004	4023,6
Beskid Żywiecki	PLB240002	34988,9
specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 (SOO)		
Bagno Bruch koło Pyrzowic	PLH240035	38,9
Bagno w Korzonku	PLH240029	12,2
Beskid Mały	PLH240023	7186,2
Beskid Śląski	PLH240005	26405,4
Beskid Żywiecki	PLH240006	35276,1
Białka Lelowska	PLH240031	7,2
Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski	PLH240034	256,1
Cieszyńskie Źródła Tufowe	PLH240001	266,9
Dolina Górnej Pilicy	PLH260018	11193,2
Dolina Małej Panwi	PLH160008	1106,3
Dolna Soła	PLH120083	501
Graniczny Meander Odry	PLH240013	156,6
Hubert	PLH240036	33,7
Kościół w Górkach Wielkich	PLH240008	0,4
Kościół w Radziechowach	PLH240007	0,1
Las koło Tworkowa	PLH240040	115,1
Lemańskie Jodły	PLH240045	151,3
Lipienniki w Dąbrowie Górniczej	PLH240037	296,5
Łęgi w lasach nad Liswartą	PLH240027	234,7
Łąki Dąbrowskie	PLH240041	384,8
Łąki w Jaworznie	PLH240041	36,4
Łąki w Sławkowie	PLH240043	51
Ostoja Kroczycka	PLH240032	1391,2
Ostoja Olsztyńsko-Mirowska	PLH240015	2210,9
Ostoja Środkowojurajska	PLH240009	5767,5
Ostoja Złotopotocka	PLH240020	2748,1
Pierściec	PLH240022	1702,1
Poczesna koło Częstochowy	PLH240030	39,2

Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie	PLH240003	3490,8
Przełom Warty koło Mstowa	PLH240026	100,6
Pustynia Błędowska	PLH120014	1963,9
Stawiska	PLH240024	6,6
Stawy Łęczczok	PLH240010	586,1
Suchy Młyn	PLH240016	524,3
Szachownica	PLH240004	13,1
Torfowisko przy Dolinie Kocinki	PLH240025	5,6
Torfowisko Sosnowiec-Bory	PLH240038	2
Walaszczyki w Częstochowie	PLH240028	23,5
Zbiornik Goczałkowicki – Ujście Wisły i Bajerki	PLH240039	1650,3
Źródła Rajecznicy	PLH240033	194,3

Obszary Natura 2000 ujęte w projekcie nr POIS.05.03.00-00-186/09 pn. „Opracowanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 na obszarze Polski”:

- dla których pzo opracował RDOŚ w Katowicach
- dla których pzo opracował odpowiednio RDOŚ w Krakowie lub RDOŚ w Opolu na podstawie porozumień o współpracy

III. Obszary Natura 2000

Aby usprawnić zarządzanie siecią na poziomie europejskim zagrożenia wskazywane w planach zadań ochronnych zostały skodyfikowane. Nazwy zagrożeń przyporządkowanych w planach zadań ochronnych poszczególnym przedmiotom ochrony pochodzą z tzw. *liście referencyjnej zagrożeń, presji i działalności* stanowiącej załącznik nr 5 do *Instrukcji wypełniania SDF*. W zrozumieniu rzeczywistej zależności oddziaływań zjawisk i procesów wskazanych w PZO jako zagrożenia pomaga opis zagrożenia.

Zagrożenia podzielone są na dwie grupy:

- zagrożenia istniejące
- zagrożenia potencjalne.

Weryfikacji oceny stanu ochrony na potrzeby PZO dokonane zostały w oparciu o metodykę Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska. W przypadku kiedy dla danego gatunku lub siedliska w momencie badań oficjalna metodyka GIOŚ nie została opracowana stosowano propozycje autorów.

W odniesieniu do działań dotyczących gospodarstw rolnych działania podzielone zostały na:

- działania obligatoryjne
- działania fakultatywne.

Działania obligatoryjne to

- 1) zachowanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony w obszarze, położonych na trwałych użytkach zielonych,
- 2) ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych.

Działania fakultatywne dotyczą czynności dodatkowych wymagających od rolników zmiany sposobu gospodarowania, czy poniesienia dodatkowych kosztów. Właściciel lub posiadacz gruntów wskazany jako podmiot odpowiedzialny za ich wykonanie, realizuje je na podstawie porozumienia zawartego z organem sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000 albo na podstawie zobowiązania podjętego w związku z korzystaniem z programów wsparcia z tytułu dochodowości.

■ Obszar Natura 2000 Suchy Młyn PLH240016, rzeka Pillica, fot. Damian Czechowski, RDOŚ w Katowicach

1. OBSZAR NATURA 2000 • Suchy Młyn PLH240016

I 1. Suchy Młyn PLH240016

Położenie administracyjne:

Powiat częstochowski gminy: Koniecpol, Lelów.

Powiat zawierciański, gmina: Szczekociny

Powierzchnia: 518,1 ha, (aktualna powierzchnia obszaru 524,3 ha)

Data uznania jako OZW: 12 grudnia 2008 r.

Przedmioty ochrony:

siedliska nieleśne:

- 6510 niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*),
- 7140 torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea*),

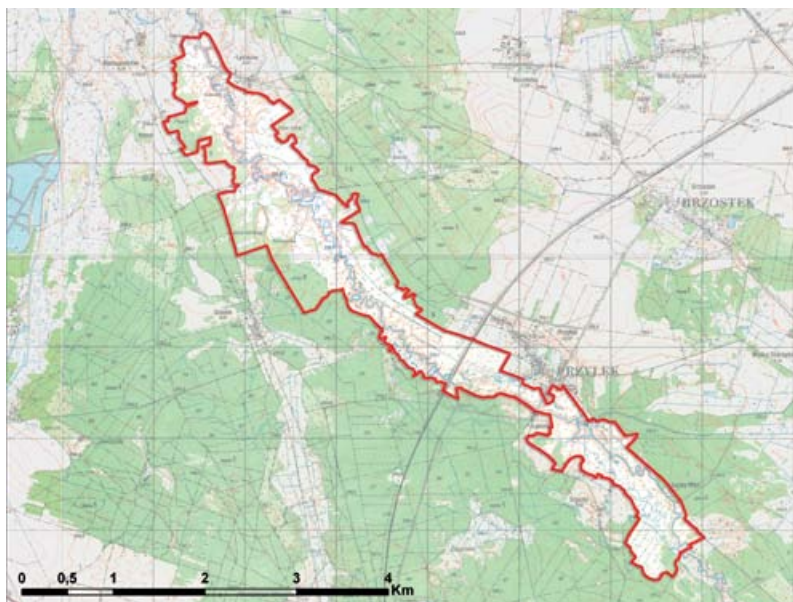
siedliska leśne:

- *91D0 bory i lasy bagienne,
- *91E0 łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródłiskowe,

gatunków roślin i zwierząt:

- 1758 jęczyzka syberyjska (*Ligularia sibirica*),
- 1163 głowacz białopłetwy (*Cottus gobio*),
- 1096 minóg strumieniowy (*Lampetra planeri*),
- 1355 wydra (*Lutra lutra*).

Aktualne granice obszaru

■ Poszukiwania stanowiska języczki syberyjskiej (*Ligularia sibirica*), fot. Anna Supera, RDOŚ w Katowicach

Opis ogólny

Obszar Natura 2000 Suchy Młyn PLH240016 położony jest w północno-zachodniej części województwa śląskiego. Obejmuje on fragment doliny rzeki Pilicy w jej górnym biegu – od ujścia Krztyni do Łysakowa. Rzeka na tym odcinku nie jest uregulowana i płynie w głębokim, naturalnie wyżłobionym i silnie meandrującym korycie.

Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Iwona Dyc, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
- Autorzy ekspertyz przyrodniczych opracowanych na potrzeby planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Suchy Młyn PLH240016:
 - prof. Aleksander Herczek – ekspertyza zoologiczna
 - dr Alojzy Przemyski, Usługi Ekologiczne – ekspertyza botaniczna

Przedstawiciele:

- Urzędów Gminy,
- Starostw Powiatowych,
- Urzędu Marszałkowskiego,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej,
- Nadleśnictwa Koniecpol,
- Śląskiej Izby Rolniczej,
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Śląski Oddział Regionalny),
- Polskiego Związku Wędkarskiego,
- Polskiego Związku Łowieckiego,
- Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska,
- Śląskiego Ogrodu Botanicznego,
- Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska,

- jednostek działających na rzecz ochrony przyrody, organizacji ekologicznych.

Stan ochrony kluczowych przedmiotów ochrony

Kluczowym przedmiotem ochrony w obszarze Suchy Młyn jest 1758 jęczyczka syberyjska (*Ligularia sibirica*).

Spośród 4 znanych dotychczas miejsc występowania populacji jęczyczki syberyjskiej w okolicy obszaru Natura 2000 Suchy Młyn PLH240016 do dziś przetrwała tylko jedna. Jej stanowisko położone jest tuż poza granicami obszaru Natura 2000 – Suchy Młyn PLH 240016. Na pozostałych, pomimo że notowano tam od kilku do nawet kilkuset osobników, jęczyczka syberyjska nie została ponownie potwierdzona.

Zgodnie z wynikiem ekspertyzy stan zachowania populacji uznano za niezadowalający (U1) Populacja jest bardzo nieliczna (kilkadziesiąt osobników) oraz wykazuje istotne cechy recesji – ubywanie stanowisk w regionie. Populacja bez stałej ochrony czynnej, a także przeprowadzenia introdukcji na wcześniej istniejące stanowiska prawdopodobnie nie utrzyma się. Stan zachowania siedliska uznano za zły (U2). Siedlisko jest mało stabilne, wymagające ochrony czynnej oraz mało odpowiadające wymaganiom dla gatunku. Powierzchnia potencjalnego siedliska jest niezadowalająca, gdyż las olszowy nie jest naturalnym siedliskiem dla jęczyczki. Natomiast typowe siedliska dla gatunku (torfowiska przejściowe, węglanowe) uległy tu degeneracji. Teren jest zbyt wilgotny, co sprawia trudności w obsiewie i kiełkowaniu nasion rośliny. Występowanie osobników jęczyczki syberyjskiej ogranicza się do miejsc wyżej położonych (np. wykroty i kępy). W takich warunkach skuteczne obsiewanie nasion jest utrudnione. Położenie terenu w dolinie naturalnie dynamicznie meandrującej rzeki oraz obecność bobrów decydują o niestabilności warunków hydrologicznych z tego względu utrzymanie gatunku na tym stanowisku może okazać się problemowe.

Kluczowym pod względem zajmowanej powierzchni przedmiotem ochrony jest siedlisko przyrodnicze 6510 niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*). Jest to najlepiej reprezentowany typ siedliska pod względem arealu. W 2010 r. zaobserwowano miejscami zbyt mocne podtopienie (wynikające z położenia w dolinie rzecznej). Widoczny był niekompletny stan gatunków typowych oraz obecność gatunków uprawowych. Obserwowano zarastanie – sukcesję wtórną – spowodowane zaniechaniem użytkowania.

Zagrożenia

Głównym zidentyfikowanym podczas prac nad PZO zagrożeniem istniejącym dla gatunku 1758 jęczyczka syberyjska (*Ligularia sibirica*) jest „zmniejszenie płodności/depresja genetyczna u roślin”. Spośród 4 notowanych w literaturze stanowisk jęczyczki syberyjskiej w okolicy Suchego Młyna do 2012 r. przetrwało tylko jedno. Istniejące stanowisko położone jest tuż poza granicami obszaru Natura 2000 Suchy Młyn PLH240016.

Identyfikowanymi zagrożeniami potencjalnymi jest również brak możliwości spontanicznego rozprzestrzeniania się gatunku ze względu na proces zaniku jego potencjalnych siedlisk w wyniku:

- zmiany sposobu użytkowania gruntów – „Intensyfikacja rolnictwa”, „Eksploatacja lasu bez odnawiania czy naturalnego odrastania”, „Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska”.
- zmiany stosunków wodnych – „Wyschnięcie”, „Zatopienie”, „Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska”.

Głównym zagrożeniem istniejącym dla siedliska 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) jest odchodzenie od tradycyjnych metod gospodarowania w dolinie rzeki Pilicy skutkujące sukcesją prowadzącą m.in. do zubożenia składu florystycznego z powodu zaniku wielu światłolubnych gatunków. Nieusunięcie biomasy, przy stałym dopływie związków biogennych, powoduje zwiększanie troficzności siedliska.

Ponadto wskazano zagrożenia potencjalne tj.:

- zmniejszenie powierzchni siedliska oraz zmianę składu gatunkowego w wyniku zmiany stosunków wodnych związanej zarówno z osuszeniem terenu jak i nadmiernym uwilgotnieniem – „Zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie – ogólnie”, „Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska”, „Nawadnianie”, „Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska”, oraz
- intensyfikacja upraw „Intensyfikacja rolnictwa”, „Nawożenie”, „Intensywne koszenie lub

■ Efekty działalności bobrów - obszar Natura 2000 Suchy Młyn PLH240016 - fot. Damian Czechowski / RDOŚ w Katowicach

intensyfikacja”, „Zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska”.

Cele działań ochronnych

Dla siedliska niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*), za cel wskazano minimalną powierzchnię siedliska jaką należy utrzymać doprowadzić do właściwego stanu. W odniesieniu do jęczyczki syberyjskiej za cel uznano podjęcie próby utrzymania populacji gatunku w ostoi Suchy Młyn poprzez odtworzenie stanowiska historycznego w granicach obszaru na łąkach przylegających do istniejącego stanowiska gatunku.

Działania ochronne

W odniesieniu do niżowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) wzięto pod uwagę fakt, że siedlisko to ukształtowało się jako efekt tradycyjnych metod gospodarki rolnej a ich zanik jest skutkiem porzucenia użytkowania łąkarskiego gruntów.

Działania ochronne podzielono na obligatoryjne i fakultatywne. Jako działanie obligatoryjne uznano zachowanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, stanowiących przedmioty ochrony położonych na trwałych użytkach zielonych, a także ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych; a jako wykonawcę tych działań wskazano właścicieli gruntów. Działania fakultatywne ze względu na swój charakter mogą być realizowane w ramach korzystania z mechanizmów finansowych określonych we wspólnej polityce rolnej dlatego jako wykonawcę tych działań również wskazano właścicieli lub użytkowników gruntów.

Zgodnie z zapisami projektu zarządzenia w przypadku braku zainteresowania ze strony właścicieli lub użytkowników gruntów zadania te może realizować Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach. Jako obszar wdrażania wskazano działki ewidencyjne, na których występują poszczególne płyty siedliska. Wybór miejsc realizacji działań będzie poprzedzony przeglądem terenowym w roku wykonywania prac w celu wytypowania powierzchni uwzględniających jego lokalne zróżnicowanie.

W odniesieniu do jęczyczki syberyjskiej (*Ligularia sibirica*), za priorytetowe uznano podjęcie próby utrzymania populacji jęczyczki syberyjskiej w ostoi Suchy Młyn poprzez odtworzenie stanowiska historycznego w granicach obszaru na łąkach przylegających do oddz. 189 leśn. Siedliska. W tym celu przewidziano wykaszanie i usuwanie pokosów na wybranych powierzchniach, które to zabiegi mogą uruchomić kiełkowanie gatunku z banku naturalnego zasobu nasion pozostających w glebie. W przypadku jeżeli zabiegi te nie przyniosą oczekiwanych efektów zaplanowano przeprowadzenie introdukcji na wybranych i przygotowanych powierzchniach. W związku z tym, że nie została opracowana dotąd metodyka wysiewu ww. gatunku, introdukcja będzie przeprowadzona zgodnie z wskazaniami wypracowanymi w trakcie opracowania planu zadań ochronnych. Wszelkie zmiany i reakcje siedliska w związku z przewidzianymi zabiegami będą na bieżąco obserwowane.

Jako działanie ochronne przewidziano także podjęcie czynności w kierunku zmiany zasięgu granic obszaru, poprzez włączenie oddziałów 189a i 189b leśn. Siedliska nadl. Koniecpol. W oddziale 189b znajduje się istniejące stanowisko jęczyczki syberyjskiej.

Wprowadzono także zapisy dotyczące uzupełnienia stanu wiedzy o tym gatunku- wskazano na konieczność przeprowadzenia badań genetycznych w celu identyfikacji populacji tożsamej genetycznie dla pobieranych nasion.

Zaplanowane zabiegi ochronne za wyjątkiem koszenia niskiego i wysokiego w pierwszym etapie próby reintrodukcji jęczyczki syberyjskiej są czynnościami specyficznymi, skierowanymi na odtworzenie jęczyczki syberyjskiej. Nie są to działania rutynowe związane z dotychczas prowadzoną gospodarką rolną lub leśną, ich przeprowadzenie wymaga nadzoru Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach, określone zostały zatem jako fakultatywne.

Jako działanie obligatoryjne uznano natomiast zachowanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, stanowiących przedmioty ochrony położonych na trwałych użytkach zielonych,

a także ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych.

Monitoring

Oдноśnie do niżowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) monitoring realizacji działań ochronnych jest tożsamy z monitoringiem stanu siedliska. Zaplanowano działania dotyczące monitoringu realizacji działań ochronnych a zarazem stanu w postaci obserwacji zmian i reakcji siedliska na wprowadzone zabiegi pielęgnacyjno-ochronne w oparciu o analizę zdjęć fitosocjologicznych pod kątem wskaźników kardynalnych oraz ocenę powierzchni zajmowanej przez ten typ siedliska w obszarze.

Oдноśnie do łączki syberyjskiej monitoring realizacji działań ochronnych zaplanowano w postaci obserwacji zmian i reakcji siedliska na wprowadzone zabiegi pielęgnacyjno-ochronne oraz wysiew natomiast monitoring stanu gatunku zaplanowano na powierzchni przewidzianej do reintrodukcji, od momentu pojawienia się na niej gatunku.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 32/2012

■ Obszar Natura 2000 Suchy Młyn PLH2400016, fot. Damian Czechowski/ RDOŚ w Katowicach

z dnia 24 grudnia 2012 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Suchy Młyn PLH2400016.

■ Podkowiec mały (*Rhinolophus hipposideros*). fot. Damian Czechowski, RDOŚ w Katowicach

2. OBSZAR NATURA 2000 Pierściec PLH240022

I 2. Pierściec PLH240022

Położenie administracyjne:

Powiat bielski gmina: Jasienia

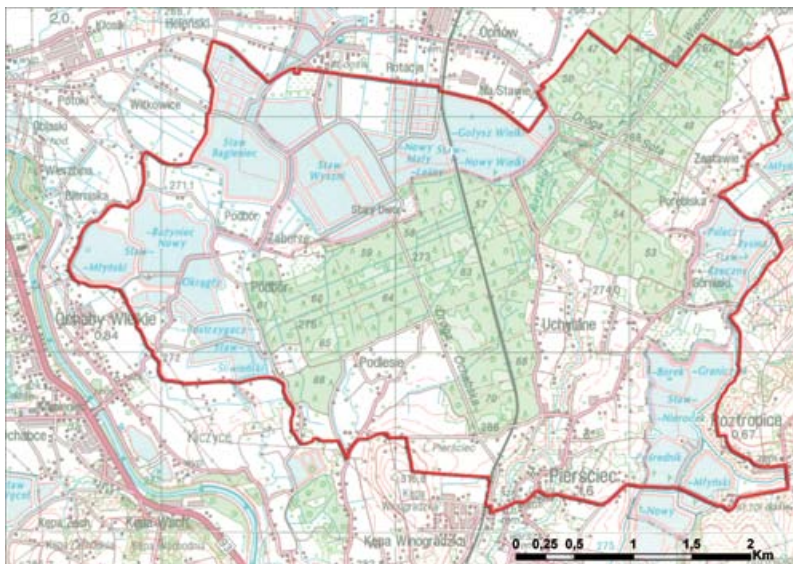
Powiat cieszyński, gminy: Chybie, Skoczów, Strumień

Powierzchnia: 1702,1 ha

Data uznania jako OZW: 12 grudnia 2008 r.

Przedmiot ochrony:

- 1303 podkowiec mały (*Rhinolophus hipposideros*)

Opis ogólny

Celem ochrony jest zachowanie letniej kolonii rozrodznej nietoperzy z gatunku podkowiec mały (*Rhinolophus hipposideros*) zlokalizowanej w budynku zabytkowego młyna w miejscowości Pierściec, w gminie Skoczów. Ostoja obejmuje teren Pogórza Śląskiego z kompleksami stawów hodowlanych wśród niewielkich wzgórz i pól uprawnych poprzecinanych licznymi zakrzewieniami i zadrzewieniami śródpolnymi. Centralną część ostoi zajmują duże kompleksy leśne, stanowiące bazę żerową

Podkowiec mały od kwietnia do sierpnia rodzą i wychowują młode zazwyczaj na strychach budynków. W budynku zabytkowego młyna w Pierścju liczebność kolonii rozrodznej ocenia się na 30–40 osobników.

Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Jerzy Pukowski, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach

- Autor ekspertyzy przyrodniczej opracowanej na potrzeby planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Pierściec PLH240022:
– dr Andrzej Węgiel „Aranus”

Przedstawiciele:

- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach,
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach oraz Nadleśnictw: Ustroń i Bielsko
- Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych,
- Śląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Częstochowie,
- Śląskiej Izby Rolniczej,
- samorządów lokalnych,
- Uniwersytetu Śląskiego,
- Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, oraz
- właściciele „Starego Młyna”
- Pan Rafał Szkudlarek, ekspert chiropterolog.

■ Budynek starego młyna w Pierścu, fot. Jerzy Pukowski, RDOŚ w Katowicach

Stan ochrony przedmiotu ochrony

Podkowiec mały jest uważany za gatunek osiadły, dlatego jego schronienia letnie, żerowiska i zimowiska są rozrzucone na niewielkim obszarze. Możliwe jest w związku z tym dokonanie ogólnej oceny stanu ochrony gatunku na podstawie stanu populacji rozrodczej.

Oceny stanu ochrony podkowca małego w obszarze dokonano w oparciu o obowiązującą dla tego gatunku metodykę Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska.

Na właściwą ocenę tj. FV złożyły się oceny następujących wskaźników:

- liczebność,
- powierzchnia schronienia dogodna dla nietoperzy,
- łączność schronienia z żerowiskami,
- dostępność wlotów dla nietoperzy,

- ekspozycja wlotów,
- niezmiennosc warunków mikroklimatycznych,
- zmiany w strukturze żerowisk w otoczeniu schronień,
- zabezpieczenie przed niepokozeniem nietoperzy.

Zagrożenia

Podczas prac nad planem zidentyfikowano i wskazano w zarządzeniu jedynie zagrożenia potencjalne. Dotyczą one przede wszystkim czynności związanych z remontami i innymi pracami prowadzonymi w budynku „Starego Młyna”. Mogą to być doraźne niewłaściwie prowadzone prace remontowe na dachu, strychu lub w piwnicach bez konsultacji w szczególności:

- stosowanie toksycznych środków ochrony drewna,
- szczelne zamykanie otworów okiennych,
- niewłaściwy czas przeprowadzenia remontu,
- ewentualne niewłaściwe uszczelnienie strychu wiążące się z likwidacją wlotów dla nietoperzy.
- ewentualny montaż zewnętrznego oświetlenia budynku skierowanego na wloty dla nietoperzy.

Pozostałe potencjalne zagrożenia nie związane z budynkiem będącym siedliskiem kolonii rozrodznej to:

- ewentualne usuwanie drzew i krzewów w bezpośrednim sąsiedztwie „Starego Młyna” oraz na trasach migracji nietoperzy, czyli głównie wzdłuż cieków wodnych, a także likwidacja lokalnych zadrzewień lub zakrzewień o strukturze liniowej. Wynika to z biologii podkowca małego, który w trakcie przelotów utrzymuje z reguły bardzo niski poziom lotu oraz lubi miejsca zakrzewione i zadrzewione.
- ewentualna intensyfikacja stosowania środków chemicznych w miejscach mogących mieć wpływ na obszary szczególnie ważne dla funkcjonowania gatunku (tj. ciek Bajerka, powierzchnie zalesione oraz bezpośrednie otoczenie Starego Młyna) stwarza zagrożenie redukcji bazy pokarmowej przez zatrucie owadów insektycydami. Zagrożenie to jest szczególnie istotne z punktu widzenia ochrony podkowca ze względu na fakt, iż jedną ze stosowanych przez niego metod żerowania jest zbieranie owadów bezpośrednio z powierzchni liści.
- ewentualne zastosowanie wielkopowierzchniowej rębni zupełnej z uwagi na fakt, iż las w przedmiotowym obszarze Natura 2000 stanowi główną bazę żerową przedmiotu ochrony. Ponieważ gospodarka leśna na terenie obszaru Natura 2000 Pierściec obecnie prowadzona jest w oparciu o Plan Urządzenia Lasu dla Nadleśnictwa Ustroń na okres 2008-2017, którego zapisy nie przewidują ww. działania zagrożenie zidentyfikowano jedynie jako zagrożenie potencjalne.

Cele działań ochronnych

Przyjęte cele dotyczą utrzymania stanowiska, w postaci kolonii rozrodznej podkowca małego (głównego przedmiotu ochrony), co pozwoli na zachowanie populacji tego gatunku w granicach obszaru Natura 2000.

Działania ochronne

Zaplanowano dwa działania związane z ochroną czynną. Dotyczą one zabezpieczenia obiektu przed negatywnymi efektami mogącymi wynikać z nadmiernej ilości guana nietoperza gromadzącego się na strychu budynku:

- usuwanie guana wraz z utylizacją odchodów.
- zabezpieczenie podłogi poddasza przy pomocy paroprzepuszczalnej, trwałej folii oraz jej okresowa wymiana.

Prace te należy wykonywać od 15 września do 15 kwietnia tj. poza okresem rozrodu.

Monitoring

W ramach działań związanych z monitorowaniem stanowiska podkowca małego w Pierścu zaplanowano:

- monitoring liczebności kolonii oraz stanu ochrony stanowiska,
- prace inwentaryzacyjne, zaplanowane w celu zlokalizowania zimowisk i innych schronień letnich podkowca małego. Zlokalizowanie tych stanowisk umożliwi lepsze planowanie działań ochronnych w odniesieniu do populacji tego nietoperza na obszarze Natura 2000 i w jego bezpośrednim otoczeniu.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 16 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Pierściec PLH240022.

■ Las Tworkowski, fot. Anna Supera, RDOŚ w Katowicach

3. OBSZAR NATURA 2000 Las koło Tworkowa PLH240040

I 3. Las koło Tworkowa PLH240040

Położenie administracyjne: gmina Krzyżanowice

Powierzchnia: 115,1 ha

Data uznania jako OZW: 10 stycznia 2011 r.

Przedmiot ochrony:

siedliska leśne

- 9170 grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*),
- *91E0 łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, *olśy źródłiskowe*),
- 91F0 łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*)
gatunki bezkręgowców
- *1084 pachnica dębowa (*Osmoderma eremita*),
- 1086 zgniotek cynobrowy (*Cucujus cinnaberinus*).

Opis obszaru Natura 2000

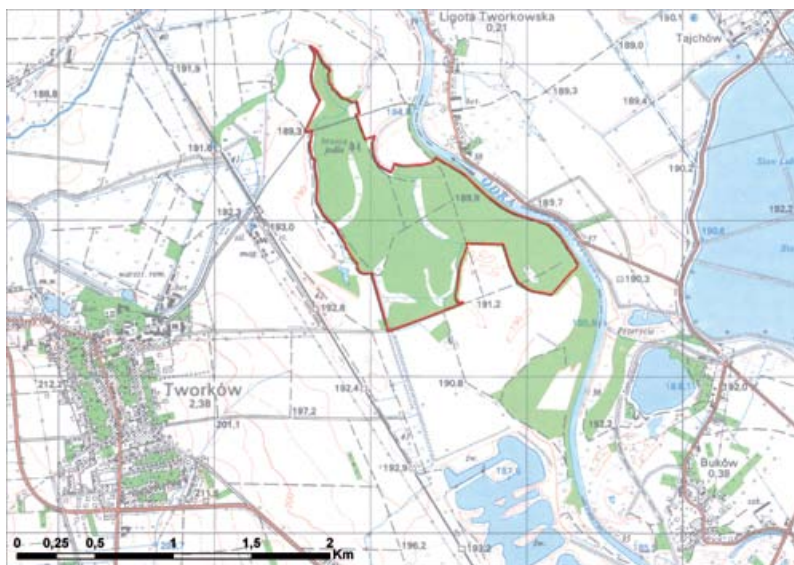
Obszar Natura 2000 Las koło Tworkowa usytuowany jest w dolinie Odry, w pobliżu wsi Ligota Tworkowska. Ostoja obejmuje bezpośrednio przylegający do rzeki Odry kompleks leśny położony wśród pól uprawnych. Ostoja Natura 2000 Las koło Tworkowa częściowo znajduje się w granicach obszaru specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las Tworkowski.

Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Katarzyna Kociuba, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
- Autor ekspertyzy botanicznej opracowanej na potrzeby sporządzania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Las koło Tworkowa – dr Paweł Nejfeld Pracownia Ekspertyz Środowiskowych „Dendrus”

Przedstawiciele:

- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach
- Urzędu Gminy Krzyżanowice,
- Starostwa Powiatowego w Raciborzu,
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach,
- Nadleśnictwa Rudy Raciborskie,
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach, w tym Zarządu Zlewni Górnej Odry w Raciborzu i Biura Wdrażania Zb. Racibórz,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Katowicach,
- Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa,
- Śląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego,
- Śląskiej Izby Rolniczej,
- Przedsiębiorstwa Rolno-Przemysłowego „Agromax” Sp. z o.o.,
- Agencji Nieruchomości Rolnych – Oddział Terenowy w Opolu,
- Polskiego Związku Łowieckiego, oraz

Stan ochrony przedmiotów ochrony

Oceny stanu ochrony siedlisk leśnych dokonano na podstawie prac terenowych wykonanych w 2011r. na potrzeby ekspertyzy zleconej w ramach sporządzania planu zadań ochronnych.

O „złej” (U2) ocenie stanu ochrony płatów siedliska *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródliskowe) zdecydowała obecność gatunków inwazyjnych zwłaszcza w płatach położonych w sąsiedztwie Odry.

W toku prac terenowych przeprowadzonych na potrzeby ww. ekspertyzy stwierdzono obecność sześciu wydziałów obejmujących płaty siedliska przyrodniczego 9170 „Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*). W ostoi Las koło Tworkowa grądy reprezentują zespół grądu subkontynentalnego *Tilio-Carpinetum*.

Ogólną ocenę jakości siedliska uznano za „niezadowolającą” (U1), jednak widoczne jest tu wyraźne zróżnicowanie w ocenach wskaźników poszczególnych płatów siedliska.

Na opisywanym obszarze stwierdzono obecność czterech wydziałów obejmujących płaty siedliska przyrodniczego 91F0 łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*). Ogólną ocenę stanu ochrony siedliska określono na „właściwą” (FV).

W toku prac terenowych przeprowadzonych we wrześniu 2011 r. potwierdzono obecność płatu siedliska przyrodniczego 3150 Starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion*, *Potamion*. Ogólną ocenę stanu ochrony tego siedliska określono jako „złą” (U2). Jednocześnie w bezpośrednim sąsiedztwie obszaru Natura 2000 wskazano na obecność innego płatu tego siedliska w znacznie lepszym stanie.

Ponadto w toku prac terenowych przeprowadzonych na potrzeby ekspertyzy do planu zadań ochronnych we wrześniu 2011 r. stwierdzono obecność jednego obiektu mieszczącego się w definicji siedliska przyrodniczego 3260 „Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników *Ranunculion fluitantis*”: Ogólną ocenę stanu ochrony siedliska określono na „właściwą” (FV)

Podczas badań terenowych w 2012 r. znaleziono 6 larw, 1 poczwarkę zgniotka cynobrowego – gatunku bezkręgowca na terenie Lasu koło Tworkowa. Ogólną ocenę stanu jego ochrony określono jako niezadowolającą (U1). O stosunkowo niskiej ocenie ogólnego stanu ochrony gatunku w obszarze zadecydowały oceny dwóch wskaźników tj.:

- stopień naturalności ekosystemów,
- areal zajmowany przez populację.

Biorąc jednak pod uwagę specyfikę obszaru tj. fakt, że obejmuje on niewielką, izolowaną enklawę lasu gospodarczego, a pomimo tego populacja zgniotka cynobrowego, która w obszarze zajmuje areal między 25 a 35 ha, stanowi od 0,75 do 1% populacji krajowej wskazano że ocena ta jest maksymalną dla tego stanowiska.

W ramach prac nad planem zadań ochronnych pracownicy RDOŚ Katowice w 2012 r. przeprowadzili oględziny terenowe w wyniku których odnaleziono kilka dębów ze śladami obecności (odchody larw i kokolit) innego bezkręgowca – pachnicy dębowej. Jednak w związku z brakiem oceny eksperckiej nie dokonano ostatecznej weryfikacji stanu zachowania tego gatunku w obszarze Natura 2000 zatem ogólny stan ochrony gatunku w obszarze pozostaje „nieznany” (XX).

Zagrożenia

Podczas analizy czynników powodujących negatywne oddziaływanie, nie zidentyfikowano zagrożeń istniejących.

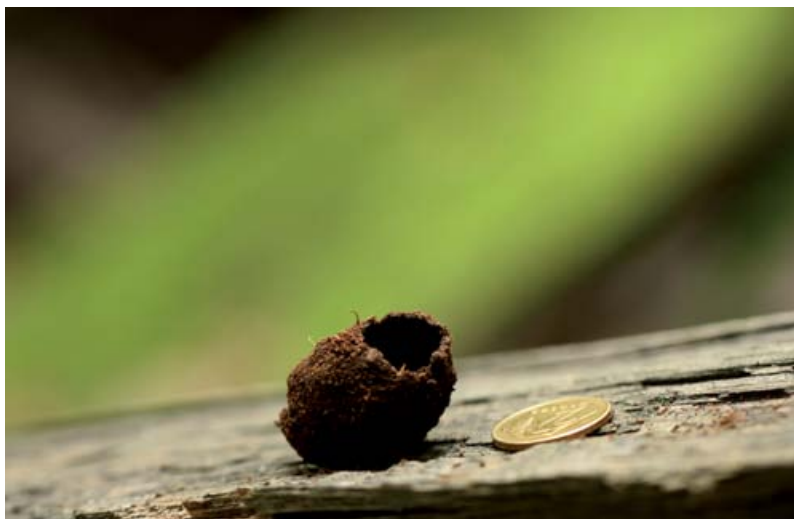
Jako wspólne zagrożenie potencjalne dla siedlisk leśnych wskazano nadmierne rozluźnienie drzewostanu wskutek zabiegów gospodarki leśnej powodujące zmianę warunków świetlnych w dnie lasu, co może skutkować ekspansją gatunków rodzimych (pokrzywa *Urtica dioica*) bądź inwazją gatunków obcych (niecierpki *Impatiens parviflora*, *I. glandulifera*) ze szkodą dla struktury siedliska.

Ponadto dla siedlisk: łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe) oraz łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*), jako zagrożenie potencjalne wskazano ewentualne wcinanie się koryta Odry w podłoże, co przyczynia się do zmiany warunków wodnych na niekorzyść łągów (będą się spontanicznie przekształcać w inne typy zbiorowisk roślinnych – grądy). Dla gatunków zwierząt: pachnica dębowa (*Osmoderma eremita*) i zgniotek cynobrowy (*Cucujus cinnaberinus*) określono wyłącznie zagrożenia potencjalne.

Ze względu na niedostateczny stan wiedzy o populacji pachnicy dębowej występującej w obszarze tj. brak wyników badań mających na celu rozpoznanie fatycznego stanu ochrony gatunku i jego siedliska w obszarze, nie możliwe było zidentyfikowanie zagrożeń istniejących. W odniesieniu do pachnicy dębowej podkreślono, iż pogorszenie warunków siedliskowych w wyniku prowadzenia intensywnej eksploatacji lasów połączonej z eliminowaniem w ramach zabiegów sanitarnych drzew martwych i zamierających (wycinanie i usuwanie drzew martwych, zamierających czy powalonych przez wiatr) może doprowadzić

do eliminacji pachnicy. Ponadto potencjalnie zagraża również zubożenie siedlisk o elementy dogodne dla rozwoju niektórych grup owadów, szczególnie ksylofagicznych czyli usuwanie martwych i umierających drzew będących siedliskami pachnicy dębowej i zgniotka cynobrowego. Pachnica dębowa ma niewielkie zdolności migracyjne i przeprowadzenie tego typu zabiegów grozi zablokowaniem możliwości rozprzestrzeniania się i, w dalszej perspektywie, zanikiem lokalnej subpopulacji z powodu braku zdalnych do jego rozwoju siedlisk w najbliższym sąsiedztwie.

W odniesieniu do zgniotka cynobrowego prócz ww. usuwania martwych i umierających drzew jako zagrożenia potencjalne zidentyfikowano: obce gatunki inwazyjne ze względu na fakt, iż część obszaru płatów leśnych, zwłaszcza tych zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Odry oraz na obrzeżach pól uprawnych, jest zarośnięta przez gatunki obcych inwazyjnych roślin (np. rdestowców), które prawdopodobnie zagłuszają młode siewki drzew, uniemożliwiając tym samym utrzymanie ciągłości odnowień siedliska dla tego gatunku. Wśród zagrożeń potencjalnych wskazano również kolekcjonowanie zgniotka, który jest gatunkiem rzadkim, a jednocześnie atrakcyjnym estetycznie i stanowi przedmiot zainteresowania kolekcjonerów.

■ Kokolit pachnicy dębowej fot. Anna Supera/ RDOŚ w Katowicach

Cele działań ochronnych

Mając na uwadze zidentyfikowane zagrożenia oraz ich wpływ na ocenę stanu ochrony siedlisk i gatunków stanowiących przedmioty ochrony ostoi Las koło Tworkowa sformułowano następujące cele:

- dla siedlisk leśnych: łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe), grąd

środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*) oraz łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*), w związku z występowaniem ich w stanie równowagi dynamicznej, jako cel działań ochronnych wskazano utrzymanie w dynamicznej równowadze wszystkich siedlisk leśnych na terenie obszaru, na łącznej powierzchni leśnej nie mniejszej niż 95,92 ha, powierzchnia zajmowana przez poszczególne siedliska leśne może podlegać zmianom w zależności od warunków klimatycznych,

- w odniesieniu do gatunków zwierząt za cel postawiono utrzymanie populacji pachnicy dębowej i zgniotka cynobrowego w obszarze,
- ponadto dla pachnicy dębowej wskazano zasadność rozpoznania faktycznego stanu ochrony gatunku i jego siedliska w obszarze tj. jednoznaczną ocenę parametrów stanu ochrony oraz określanie ewentualnych zabiegów ochronnych.

Działania ochronne

Dla siedlisk leśnych: łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe), grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*) oraz łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*) w ramach działań ochronnych zaproponowano wyłączenie obszaru Lasu koło Tworkowa z prowadzenia na tym terenie gospodarki leśnej, która mogłaby zakłócić naturalne procesy zachodzące w ww. zbiorowiskach leśnych. Ponadto ewentualne zabiegi gospodarcze wiązałyby się z koniecznością zapewnienia transportu, który wymagałby wytyczenia tymczasowych szlaków, po których poruszałyby się pojazdy. Ruch pojazdów mógłby spowodować zniszczenie runa i gleby, i co z tym związane, umożliwić wnikanie obcych gatunków inwazyjnych do ekosystemu. Zagrożenia związane z dopuszczeniem gospodarki leśnej są zatem niewspółmiernie duże w stosunku do braku pozytywnych efektów takich działań w odniesieniu do stanu siedlisk leśnych występujących w obszarze.

Dla pachnicy dębowej działania ochronne zostaną określone po otrzymaniu wyników badań uzupełniających w zakresie rozpoznania faktycznego stanu ochrony gatunku i jego siedliska w obszarze. W odniesieniu do pachnicy dębowej nie przeprowadzono weryfikacji terenowej w ramach prac nad planem zadań ochronnych, z udziałem eksperta entomologa.

W odniesieniu do zgniotka cynobrowego nie zaplanowano działań z zakresu ochrony czynnej, iż perspektywy ochrony tego gatunku w obszarze Natura 2000 są właściwe, a dotychczasowe formy gospodarowania zapewniają możliwość rozwoju i wzrostu populacji.

Monitoring

W odniesieniu do siedlisk leśnych, stwierdzonych w obszarze Natura 2000 Las koło Tworkowa PLH240040, zaplanowano prowadzenie monitoringu przez okres obowiązywania planu zadań ochronnych, w celu zaobserwowania zmian w fizjonomii ww. siedlisk i identyfikacji zachodzących w nich tendencji. Zaproponowano „obserwację dynamiki zmian i reakcji każdego siedliska” poprzez prowadzenie monitoringu w obrębie zaproponowanych powierzchni badawczych (transekty). Wybrane transekty stanowią powierzchnie, obejmujące przejściowe stany ww. trzech zbiorowisk leśnych i usytuowane są na pograniczu

sąsiadujących płatów siedlisk. Zasady prowadzenia monitoringu dla siedlisk *91E0 i 91F0 oparto na metodyce opracowanej przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska.

W przypadku zgniotka cynobrowego podano wskaźniki stanu parametrów populacji i siedliska zgodnie z metodyką monitoringu GIOŚ. Określono przykładowe współrzędne geograficzne stałych miejsc wykonywania badań monitoringowych odnośnie do siedlisk przyrodniczych, wskazano działki ewidencyjne na których występują poszczególne stanowiska. Przewidziano, że ostateczny wybór miejsc lokalizacji zdjęć fitosocjologicznych będzie poprzedzony przeglądem terenowym w roku wykonywania prac w celu wytypowania powierzchni najlepiej reprezentujących stan zachowania siedliska w obszarze, uwzględniających jego lokalne zróżnicowanie, ilustrujące przemiany jakim ono podlega.

W przypadku pachnicy dębowej, z uwagi na potrzebę potwierdzenia występowania gatunku w obszarze oraz rozpoznania faktycznego stanu ochrony gatunku i jego siedliska, działania w zakresie monitoringu określone zostaną po ustaleniu tego stanu.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 27/2013 z dnia 28 października 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Las koło Tworkowa PLH240040.

■ Helmiatka (*Netta rufina*)

4. OBSZAR NATURA 2000
**Stawy Wielikąt
i Las Tworkowski
PLB240003**

I 4. Stawy Wielikąt i Las Tworkowski PLB240003

Położenie administracyjne: gminy: Krzyżanowice, Lubomia

Powierzchnia: 914,5 ha

Data wyznaczenia: 27 października 2008 r.

Przedmiot ochrony:

ptaki wymienione w Załączniku I Dyrektywy Rady 79/409/EWG:

■ A022 bączek (*Ixobrychus minutus*),

■ A060 podgorzałka (*Aythya nyroca*),

gatunki ptaków Regularnie występujące Ptaki Migrujące:

■ A058 helmiatka (*Netta rufina*),

■ A005 perkoz dwuczuby (*Podiceps cristatus*),

■ A051 krakwa (*Anas strepera*).

Opis obszaru Natura 2000

Obszar Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las Tworkowski PLB240003 obejmuje fragment doliny Odry na południe od Raciborza z kompleksem stawowym „Wielikąt” (po prawej stronie Odry) wraz z terenem lasu grądowego „Ligota Tworkowska” (po lewej stronie Odry). Kompleks składa się z dziewięciu większych (17–41 ha) i kilkunastu małych stawów. Na większości stawów występują szuwały w postaci wąskich, przybrzeżnych pasów, a tylko na niektórych mniejszych stawach tworzą rozległe łany.

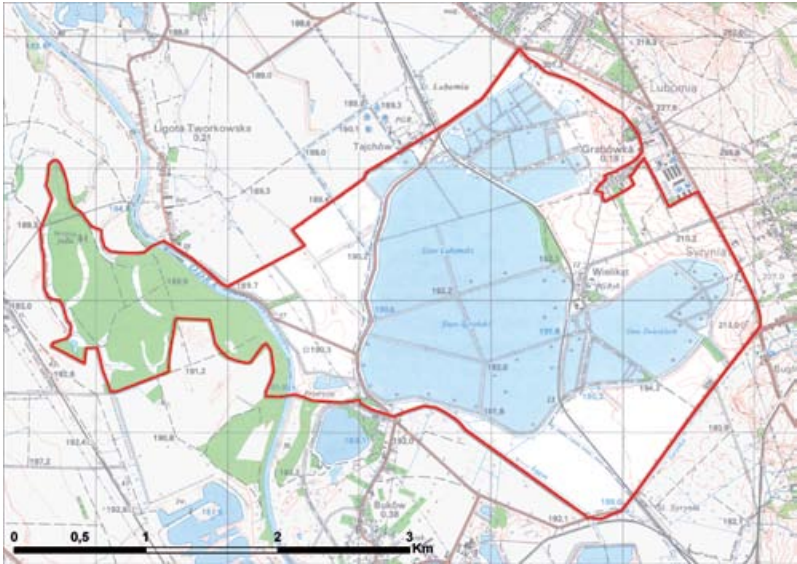
Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Katarzyna Kociuba, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
- Autor ekspertyzy ornitologicznej opracowanej na potrzeby sporządzania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las Tworkowski PLB240003 – dr Jacek Betleja

Przedstawiciele:

- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach
- Urzędu Gminy Krzyżanowice,
- Urzędu Gminy Lubomia,
- Starostwa Powiatowego w Raciborzu,
- Starostwa Powiatowego w Wodzisławiu Śląskim,
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach,
- Nadleśnictwa Rudy Raciborskie,
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach, w tym Zarządu Zlewni Górnej Odry w Raciborzu i Biura Wdrażania Zb. Racibórz,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Katowicach,
- Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa,
- Śląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego,
- Śląskiej Izby Rolniczej,

- Przedsiębiorstwa Rolno-Przemysłowego „Agromax” Sp. z o.o.,
- Agencji Nieruchomości Rolnych – Oddział Terenowy w Opolu,
- użytkowników Stawów Wielikąt – spółka pracownicza Hodowla Ryb Słodkowodnych „Stawy Wielikąt” Sp. z o.o. Oddział Wielikąt w Lubomiu,
- Polskiego Związku Łowieckiego

Stan ochrony przedmiotów ochrony

Stan ochrony gatunku określono na podstawie danych zawartych w książce „Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce” oraz w opracowaniu „Ostoje ptaków w Polsce – wyniki inwentaryzacji, część 1”: s. 44–50, 2009. Ze względu na ww. dane pozwalające na określenie oceny stanu gatunku, nie stwierdzono potrzeby przeprowadzenia prac terenowych. Ogólną ocenę stanu ochrony gatunków stanowiących przedmiotu ochrony w obszarze Stawy Wielikąt i Las Tworkowski oceniono:

- bączek – „niezadowolająca” (U1),
- podgorzałka – „nieznana” (XX),
- hełmiatka – „właściwa” (FV),
- perkoz dwuczuby – „właściwa” (FV),
- krakwa – „właściwa” (FV).

Podgorzałka w ramach monitoringu przeprowadzonych w latach 2007–2009 nie została potwierdzona. Jednak należy zaznaczyć, że stan siedlisk gatunku w obszarze ostoi nie uległ zmianie. Powrót podgorzałki jest możliwy bez podejmowania aktywnych działań ochronnych. Ponadto, ze względu na specyfikę dynamiki występowania gatunku oraz obserwowane w ostatnich latach ogólne tendencje odradzania się populacji lęgowej podgorzałki w Polsce można oczekiwać, że podgorzałka ponownie będzie gniazdownicą na Stawach Wielikąt.

■ Stawy hodowlane po spuszczeniu wody – obszar Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las Tworowski PLB240003, fot. Anna Supera/RDOŚ w Katowicach

Bączek w ramach monitoringów przeprowadzonych w latach 2007–2009 został stwierdzony, a jego liczebność oceniono na 5–7 par. Obszar Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las Tworowski jest jednym z najważniejszych krajowych lęgówisk bączka. (Betleja J., Rojek M., Sojka A., Chlebik G., Szyra D. 2010).

Zagrożenia

Jedyne zagrożenie istniejące tj. turystyka piesza, jazda konna i jazda na pojazdach niemotoryzowanych stwierdzone w odniesieniu do bączka (*Ixobrychus minutus*) skutkuje płoszeniem ptaków poprzez wchodzenie lub wjeżdżanie w miejsca lęgowe. Dla pozostałych czterech gatunków ptaków stanowiących przedmioty ochrony w obszarze ww. zagrożenie ma charakter potencjalny.

Pozostałe zidentyfikowane zagrożenia potencjalne są wspólne dla wszystkich gatunków ptaków będących przedmiotami ochrony w obszarze Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las Tworowski. W związku z obserwowaną tendencją od odchodzenia od gospodarki stawowej oraz obecną sytuacją rynkową gospodarstw rybackich jako potencjalne zagrożenia dla ptaków wskazano zmianę funkcji stawów na skutek niekorzystnej sytuacji makroekonomicznej, w tym zmianę stawów na ośrodki rekreacyjne.

Ponadto jako potencjalne zagrożenie uznano:

- wytyczanie nowych ścieżek, szlaków pieszych lub rowerowych na terenie obszaru Natura 2000 z wyjątkiem terenu wokół stawów: Rzymskie, Podymacz oraz grobli między działkami nr 557/9 i 569/10 w sposób powodujący płoszenie ptaków, co uniemożliwia wyprowadzanie lęgów (w sąsiedztwie szuwarów i linii brzożowej stawów),

- niszczenie i degradację siedlisk poprzez aktywne wypalanie istniejącej roślinności (wypalanie trzcinowisk),
- rozpoczęcie polowań pod koniec okresu lęgowego oraz polowania zbiorowe na kaczki mogące powodować płoszenie ptaków przebywających na stawach,
- obecność ludzi w miejscach lęgowych, żerowania i przebywania ptaków związana z uprawianiem różnych form turystyki i rekreacji oraz spędzaniem wolnego czasu jak: turystyka piesza, ruch pojazdów niezmotoryzowanych i zmotoryzowanych, jazda konna, ścieżki, szlaki piesze, szlaki rowerowe, obserwowanie przyrody, przyczynia się do ich płoszenia szczególnie w sąsiedztwie szuwarów na stawach hodowlanych,
- poruszanie się quadami, motocyklami i innymi pojazdami poza drogami publicznymi w pobliżu miejsc lęgowych ptaków również może powodować ich płoszenie,
- obce gatunki inwazyjne: norka amerykańska i jenot, które powodują płoszenie, niszczenie lęgów, a także zwiększoną śmiertelność ptaków młodych i dorosłych. Podobny negatywny wpływ zaznacza się ze strony lisa,
- ewentualne kolizje ptaków z liniami wysokiego i średniego napięcia lub turbinami elektrowni wiatrowych.

Cele działań ochronnych

Cele działań ochronnych określono dla wszystkich przedmiotów ochrony, mając na względzie potrzebę, co najmniej utrzymania gatunków ptaków i ich siedlisk w obszarze poprzez zachowanie gospodarki stawowej, zachowanie istniejących szuwarów oraz zwiększenie powierzchni siedliska poprzez utworzenie co najmniej 1 wyspy na stawach Wielikąt.

Działania ochronne

Jako działanie obligatoryjne uznano:

- stosowanie tradycyjnych metod chowu i hodowli ryb w ziemnych stawach typu karpiego,
 - zachowanie siedlisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony w obszarze.
- Jako wykonawcę tych działań wskazano właścicieli lub użytkowników gruntów.

Działania fakultatywne ze względu na swój charakter mogą być realizowane w ramach korzystania z mechanizmów finansowych określonych we wspólnej polityce rolnej. Wśród działań fakultatywnych są:

- stworzenie co najmniej jednej wyspy na terenie kompleksu Stawów Wielikąt,
- utrzymanie powierzchni stawu zarośniętej roślinnością wynurzoną, na niezmiennym poziomie przy +/- 3% tolerancji tej powierzchni,
- w zakresie gospodarki stawowej, dostosowanie zabiegów związanych z okresami zalewania stawów do długości trwania sezonu lęgowego ptaków, celem eliminacji zagrożenia utraty siedlisk i żerowisk lub zalewania gniazd oraz umożliwienia ptakom przystąpienia do lęgów, poprzez pozostawianie napełnionych stawów w okresie 15 kwietnia – 31 sierpnia, z wyjątkiem pierwszych i drugich przesadek oraz stawów, na których prowadzona jest rekultywacja, konserwacja, remont.

Ważne jest by w przypadku konieczności remontu lub konserwacji stawu, pozostawić go nie-napełnionym w okresie 15 kwietnia – 31 sierpnia. Zapis ten nie uniemożliwi korzystania właścicielom i użytkownikom stawów z uzyskania dopłat wodnośrodowiskowych.

Monitoring

W zakresie działań dotyczących monitoringu stanu przedmiotów ochrony oraz monitoringu realizacji celów działań ochronnych, wskazano na potrzebę prowadzenia monitoringu populacji gatunków ptaków: bączek, podgorzałka, perkoz dwuczuby, helmiatka i krakwa i ich siedlisk na terenie stawów hodowlanych w okresie od kwietnia do sierpnia. Działania te będą wykonywane, co 3 lata począwszy od trzeciego roku obowiązywania Planu Zadań Ochronnych.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 35/2013 z dnia 23 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Stawy Wielikąt i Las koło Tworkowa PLB240003.

■ Zgniotek cynobrowy (*Cucujus cinnaberinus*)

5. OBSZAR NATURA 2000
Graniczny Meander Odry
PLH240013

I 5. Graniczny Meander Odry PLH240013

Położenie administracyjne: gmina Krzyżanowice,

Powierzchnia: 156,6 ha

Data uznania jako OZW: 12 grudnia 2008 r.

Przedmiot ochrony:

- 6179 modraszek nausitous *Maculinea (Phengaris) nausithous*,
- *1084 pachnica dębowa *Osmoderma eremita (Osmoderma barnabita)*,
- 1086 zgniotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus*,
- 3150 starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphenion, Potamio*
- 3260 nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranunculion fluitantis*),
- 6430 ziołorośla górskie (*Adenostyilion alliariae*) i ziołorośla nadrzeczne (*Convolvuleta sepium*),
- 6510 niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*),
- *91E0 łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródlikowe,
- 91F0 łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*).

Opis obszaru Natura 2000

Obszar Natura 2000 Graniczny Meander Odry PLH240013 obejmuje fragment doliny Odry, położony przy granicy polsko-czeskiej, z naturalnie meandrującą rzeką i płatami dobrze zachowanych siedlisk nadrzecznych (lasy łągowe, zarośla wierzbowe, szuwały i podmokłe łąki). Teren jest prawie corocznie zalewany. Cały obszar doliny stanowi potencjalne siedlisko lasów łągowych. Wskutek długotrwałej antropopresji obszar jest znacznie przekształcony, zachował jednak duży potencjał do regeneracji swoich walorów przyrodniczych.

Jest on kontynuacją obszaru o tej samej randze o nazwie Meandry Dolni Odry (CZ0814093) wyznaczonym na terenie Republiki Czeskiej. Obejmuje obszar 156,63 ha i wraz ze stroną czeską stanowi izolowaną „wyspę” cennych siedlisk nadrzecznych. Po polskiej stronie stwierdzono występowanie 5 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG) zajmujących ok. 23% powierzchni zasięgu ostoi.

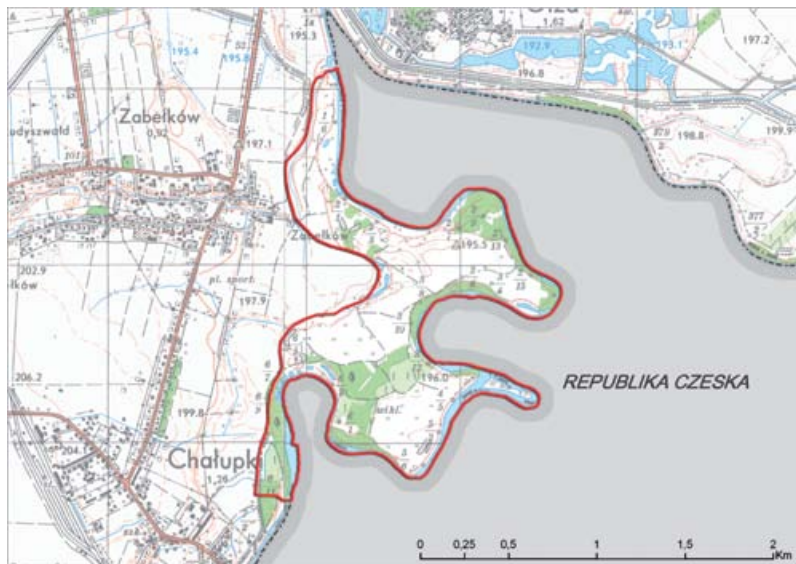
Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Iwona Dyc, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
- autorzy ekspertyz sporządzonych na potrzeby opracowania pzo: prof. Aleksander Herczek oraz dr Paweł Nejfeld.

Przedstawiciele:

- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach
- Urzędu Gminy Krzyżanowice,
- Starostwa Powiatowego w Raciborzu,
- Nadleśnictwa Rudy Raciborskie,
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach, w tym Zarządu Zlewni Górnej Odry w Raciborzu,

- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Śląski Oddział Regionalny),
- Śląskiej Izby Rolniczej,
- Polskiego Związku Łowieckiego,
- Polskiego Związku Wędkarskiego
- Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska
- jednostek działających na rzecz ochrony przyrody, organizacji ekologicznych,

Stan ochrony przedmiotów ochrony

Kluczowymi przedmiotami ochrony są siedliska leśne oraz niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*), a także związane z nimi gatunki zwierząt. Siedlisko 6510 Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) wykazuje zubożały skład gatunkowy (brak niektórych typowych gatunków). Ponadto obserwuje się zajmowanie ich powierzchni przez pola uprawne, podsiewanie wydajnymi z gospodarczego punktu widzenia gatunkami traw, zalesienie. Niewykluczone jest w tym przypadku zajmowanie łąk przez pola uprawne dlatego perspektywy ochrony uznano za „niezadowalające”.

Siedlisko 91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe) wykształca się w postaci łęgu wierzbowo-topolowego *Salici-Populetum* s.l. O niskiej ocenie stanu zachowania siedliska zdecydował wysoki udział inwazyjnych gatunków roślin runa (zazwyczaj dominacja), choć należy dodać, że zjawisko to prawdopodobnie nie wpływa eliminująco na żadne z typowych fito-komponentów zbiorowiska. Brak jest informacji na temat czynników zagrażających trwaniu siedliska na stanowisku dlatego perspektywy ochrony uznano za „właściwe”.

Siedlisko 91F0 Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*) wykazuje prawdopodobnie zubożały w stosunku do typowych płatów siedliska skład gatunkowy runa (jesienią 2011 trudno to było jednoznacznie rozstrzygnąć – o tej porze roku nierozpoznawalne są liczne gatunki runa lasu, wchodzące w skład charakterystycznej kombinacji gatunków). Obserwuje się niekorzystny stosunek długości granic biochor do powierzchni płatów zbiorowiska. Brak informacji na temat czynników zagrażających trwaniu siedliska na stanowisku dlatego perspektywy ochrony zostały uznane za właściwe.

W sezonie 2012 nie obserwowano motyli z gatunku 1061 modraszek *nausitous* *Maculinea nausithous* na powierzchniach zidentyfikowanych jako siedlisko niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*). W okresie kwitnienia krwiściągu poszczególne powierzchnie były skoszone co uniemożliwiło określenie jego ilościowego udziału w składzie roślinności. Na skoszonej powierzchni poszczególnych płatów nie zaobserwowano gniazdowania wścieklicy rudej. Poszczególne powierzchnie generalnie nie zarastają ekspansywnymi bylinami. Perspektywy ochrony gatunku zostały ocenione jako złe (brak odpowiedniej ilości rośliny żywicielskiej oraz mrówek gospodarzy). Ocena wymaga jednak potwierdzenia w kolejnych sezonach wegetacyjnych.

W sezonie 2012 nie obserwowano również chrząszczy gatunku 1084 pachnica dębowa *Osmoderma eremita*. Ze względu na brak przydatnych do zasiedlenia drzew, znaczne zacienienie szanse zachowania gatunku oceniono jako „złe”. Ocena wymaga jednak potwierdzenia w kolejnych sezonach wegetacyjnych.

Prowadzone obserwacje potwierdziły natomiast obecność gatunku 1086 zgniotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus* i jego szerokie występowanie w tym obszarze, gdzie zajmuje on niemal każdy płat leśny, około 35-40 ha. Zwraca również uwagę stwierdzenie gatunku w dębie czerwonym, co potwierdza hipotezę różnych autorów o braku przywiązania zgniotka do określonych gatunków drzew. Podsumowując wg metodyki Matraja (2011) dokonana ocena ogólna wskazuje na właściwy stan zachowania gatunku. Natomiast wg metodyki Buchholza (2012) ocena ogólna wypada jako stan niezadowolający. Rozbieżność w tych ocenach wynika z różnic w interpretacji („ważeniu”) wskaźników i sposobie ich sumowania przez obu tych autorów.

Zagrożenia

W odniesieniu do siedliska starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphenion*, *Potamion* jako istniejące zagrożenie zidentyfikowano problem odpadów, głównie komunalnych. Potencjalnie temu siedlisku może zagrazić realizacja prac polegających na utwardzeniu lokalnych dróg przebiegających wzdłuż niektórych płatów siedliska. Zasypywanie zbiorników wodnych gruzem, biomasą może przyczynić się do zmiany stosunków wodnych a co za tym idzie do pogorszenia stanu ochrony. Ponadto w dłuższej perspektywie czasowej pogorszenie jakości siedliska może być spowodowane wzrostem zacienienia niektórych wydzielań (gatunki charakterystyczne dla siedliska to zazwyczaj gatunki światłolądne).

W przypadku ziołorośli górskich (*Adenostylin alliariae*) i ziołorośli nadrzecznych (*Convolvulalia sepium*) obok problemu odpadów, głównie komunalnych, jako zagrożenie istniejące zidentyfikowano obecność gatunków inwazyjnych, których napływowi sprzyja sąsiedztwo upraw wielkopowierzchniowych.

W odniesieniu do siedliska nízowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) zidentyfikowano, jako istniejące zagrożenie, zajmowanie obszarów łąkowych przez uprawy rolne oraz zalesiania świerkiem, co może spowodować zmniejszenie powierzchni siedliska oraz pogorszenie stanu ochrony. Potencjalnym zagrożeniem jest możliwość intensyfikacji uprawy poprzez podsiewanie użytkowanych łąk mieszkankami z przewagą gatunków o wyższej produktywności potencjalnie w konsekwencji może również doprowadzić do uproszczenia struktury gatunkowej.

W odniesieniu do siedlisk leśnych: łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*) i olsy źródłiskowe, łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*) zidentyfikowano problem obecności gatunków inwazyjnych, których wnikanie ułatwia m.in. kontakt przestrzenny z siedliskami ruderalnymi i segetalnymi, brak stref ekotonowych na obrzeżach płatów. Ponadto w obszarze istnieją drzewostany z dominacją gatunków obcych ekologicznie i geograficznie.

W odniesieniu do zgniotka cynobrowego zidentyfikowano jako zagrożenia potencjalnie nie-rodzime gatunki zaborcze, kolekcjonowanie.

W odniesieniu do nizinnych i podgórszych rzek ze zbiorowiskami włosieniczników *Ranuncion fluitantis* nie zidentyfikowano zagrożeń, gdyż brak siedliska w obszarze.

Formułując zapisy dot. identyfikacji zagrożeń dla pachnicy dębowej oraz modraszka *nausitoides* podano zagrożenia jedynie dla potencjalnych siedlisk poszczególnych gatunków.

W przypadku modraszka *nausitoides* zidentyfikowano dla potencjalnego siedliska gatunku problem intensywnego koszenia lub intensyfikacji. Koszenie w nieodpowiednich terminach, podsiewanie użytkowanych łąk gatunkami traw ważnymi z punktu widzenia podwyższenia jej produktywności prowadzić może do wypadania niektórych gatunków roślin ważnych dla rozwoju części owadów. W przyszłości intensyfikacja może doprowadzić do przekształcenia łąk na grunty orne. Istniejących zagrożeń nie zidentyfikowano ze względu na niedostateczny stan wiedzy o występowaniu populacji gatunku w obszarze.

W odniesieniu do pachnicy dębowej również nie zidentyfikowano istniejących zagrożeń ze względu na niedostateczny stan wiedzy o występowaniu populacji gatunku w obszarze. Natomiast potencjalnym zagrożeniem może być usuwanie martwych i umierających drzew będących siedliskami i pachnicy dębowej powodujące zubożenie siedlisk o elementy dogodne dla rozwoju niektórych grup owadów, szczególnie ksylofagicznych.

Działania ochronne

W odniesieniu do ziółorośli górskich (*Adenostylin alliariae*) i ziółorośli nadrzecznych (*Convolvuletalia sepium*) zaplanowano zlecenie badań mających na celu odnalezienie skutecznej metody zwalczania roślin inwazyjnych;

W odniesieniu do nízowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) wzięto pod uwagę fakt, że siedlisko to ukształtowało się jako efekt tradycyjnych metod gospodarki rolnej a jego zanik jest skutkiem porzucenia użytkowania łąkarskiego gruntów lub intensywnej gospodarki rolnej. Działania ochronne podzielono na obligatoryjne i fakultatywne. Jako działanie obligatoryjne uznano zachowanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, stanowiących przedmioty ochrony położonych na trwałych użytkach zielonych, a także ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych. Jako wykonawcę tych działań wskazano

właścicieli gruntów. Działania fakultatywne, ze względu na swój charakter, mogą być realizowane w ramach korzystania z mechanizmów finansowych określonych we wspólnej polityce rolnej dlatego jako wykonawcę tych działań również wskazano właścicieli lub użytkowników gruntów. Jedynie działania fakultatywne polegające na eliminacji nasadzeń świerka z siedliska może być finansowane poprzez zastosowanie innych mechanizmów. Zgodnie z zapisami projektu zarządzenia w przypadku braku zainteresowania ze strony właścicieli lub użytkowników gruntów zadania te może realizować Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach.

■ Obszar Natura 2000 Graniczny Meander Odry PLH240013, fot. Michał Kuballa

W odniesieniu do siedlisk leśnych zaplanowano zlecenie badań mających na celu odnalezienie skutecznej metody zwalczania roślin inwazyjnych oraz realizację zabiegów z zakresu gospodarki leśnej. Wybór powierzchni do przeprowadzenia badań mających na celu odnalezienie skutecznej metody zwalczania roślin inwazyjnych zostanie dokonany w roku wykonywania działania dlatego też jako obszar wdrażania podano działki ewidencyjne, na których występują poszczególne płaty;

W odniesieniu do zgniotka cynobrowego (*Cucujus cinnaberinus*) nie zaplanowano działań z zakresu ochrony czynnej ze względu na fakt, iż gatunek ten znajduje się w dobrym stanie ochrony.

Zakres czynności ochronnych przewidzianych w planie zadań ochronnych w stosunku do gatunków, których w obszarze nie potwierdzono tj. modraszka nausitous, pachnicy dębowej polegać będzie na wykonaniu badań niezbędnych do uzupełnienia stanu wiedzy w zakresie występowania oraz oceny stanu populacji gatunku, a także siedliska. Ponadto w związku z faktem iż potencjalnym siedliskiem występowania modraszka nauritous jest siedlisko niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*) powtórzono przy tym gatunku zapis odnośnie do działań obligatoryjnych sformułowanych przy siedlisku. W odniesieniu do nizinnych i podgórszych rzek ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranunculion fluitantis*) wskazano weryfikację SDF w celu usunięcia siedliska przyrodniczego z listy przedmiotów ochrony. Prawdopodobne jest, że warunki naturalne nie są właściwe do rozwoju tego siedliska w tym odcinku Odry, a zatem nastąpił najprawdopodobniej pierwotny błąd naukowy przy wykazywaniu go na etapie wyznaczania przedmiotowego obszaru Natura 2000. Prawdopodobne jest również, iż przyczyną zaniku siedliska były wezbrania powodzienne w latach ubiegłych, które spowodowały fizyczne zniszczenie roślinności wodnej.

Monitoring

Dla przedmiotów ochrony podano wskaźniki parametru populacji i siedliska w przypadku gatunków oraz powierzchni siedliska i specyficznej struktury i funkcji, perspektyw ochrony w przypadku siedlisk przyrodniczych, które będą oceniane zgodnie z metodami opracowanymi przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska na potrzeby Państwowego Monitoringu gatunków i siedlisk przyrodniczych. W przypadku gatunków zwierząt (modraszka *nausitous*, pachnicy dębowej) z uwagi na przyjęte cele dotyczące potrzeby rozpoznania faktycznego stanu ochrony gatunków i ich siedlisk, czy też potwierdzenia występowania w obszarze działania w zakresie monitoringu określone zostaną po ustaleniu tego stanu.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 36/2013 z 23 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Graniczny Meander Odry PLH240013.

■ Szuwary na Zbiorniku Goczałkowickim, fot. Anna Supera, RDOŚ w Katowicach

6. OBSZAR NATURA 2000 Dolina Górnej Wisły PLB240001

I 6. Dolina Górnej Wisły PLB240001

Położenie administracyjne:

Powiat bielski gminy: Czechowice-Dziedzice, Jasienica.

Powiat cieszyński gminy: Chybie, Dębowiec, Hażlach, Skoczów, Strumień.

Powiat pszczyński gminy: Pszczyna, Goczałkowice-Zdrój.

Powierzchnia: 24 740,2 ha

Data wyznaczenia: 21 lipca 2004 r.

Przedmioty ochrony:

- A005 perkoz dwuczuby (*Podiceps cristatus*)
- A008 zausznik (*Podiceps nigricollis*)
- A022 bączek (*Ixobrychus minutus*)
- A023 ślepowron (*Nycticorax nycticorax*)
- A029 czapla purpurowa (*Ardea purpurea*)
- A043 gęgawa (*Anser anser*)
- A051 krakwa (*Anas strepera*)
- A055 cyranka (*Anas querquedula*)
- A056 płaskonos (*Anas clypeata*)
- A059 głowienka (*Aythya ferina*)
- A061 czernica (*Aythya fuligula*)
- A123 kokoszka (*Gallinula chloropus*)
- A136 sieweczka rzeczna (*Charadrius dubius*)
- A162 krwawodziób (*Tringa totanus*)
- A176 mewa czarnogłowa (*Larus melanocephalus*)
- A179 śmieszka (*Larus ridibundus*)
- A193 rybitwa rzeczna (*Sterna hirundo*)
- A196 rybitwa białowąsa (*Chlidonias hybrida*)
- A197 rybitwa czarna (*Chlidonias niger*)
- A321 mucholówka białoszyja (*Ficedula albicollis*)

Informacje ogólne o obszarze

Obszar Natura 2000 Dolina Górnej Wisły charakteryzuje się dużym nagromadzeniem akwenów wodnych, pełniących w większości funkcje stawów hodowlanych. Połączone są one licznymi rowami i kanałami. Łączna powierzchnia stawów usytuowanych w zlewni Wisły powyżej zapory zbiornika wynosi około 900 ha. Budowa stawów związana jest ze średnio-wiecznym rozwojem gospodarki ryбно-hodowlanej w XIII w. oraz stawów odpadowo-ściekowych w XV i XVI w.

Przeważającym elementem tego obszaru jest krajobraz rolniczy z mozaiką stawów hodowlanych, które miejscami przeważają nad terenami rolnymi. W północnej części obszaru dominuje zbiornik Goczałkowice, którego powierzchnia może dochodzić do 32 km². Zbiornik ten jest rezerwuarem wody pitnej dla Aglomeracji Śląskiej, pełni także funkcje w systemie ochrony przeciwpowodziowej. Tereny rolne w postaci pól, łąk rozrzucone są na całym obszarze.

Zbiornik Goczałkowicki i stawy rybne są znaczącym w skali kraju miejscem lęgowym dla ponad 160 gatunków ptaków, co stanowi powyżej 70% krajowej awifauny lęgowej. Tereny rolne, a przede wszystkim łąki i pastwiska stanowią miejsce żerowania tych gatunków. Ostoja ta

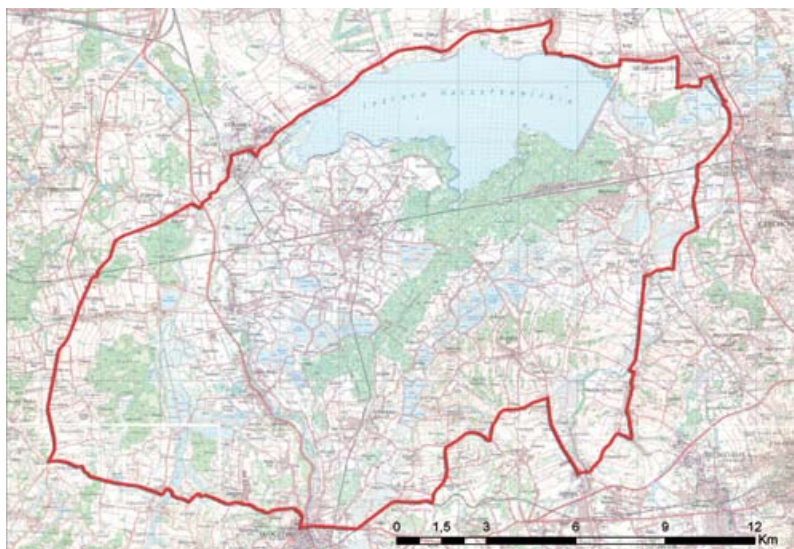
została wyznaczona w oparciu m.in. o badania prowadzone w okresie, kiedy Zbiornik Goczałkowicki podlegał gruntownemu remontowi i warunki panujące wówczas na Zbiorniku odbiegały od normalnie występujących.

Zespół Lokalnej Współpracy:

- Koordynator – Damian Czechowski, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach,
- dr. Jacek Betleja – autor ekspertyzy ornitologicznej na potrzeby sporządzania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Górnej Wisły PLB240001

Przedstawiciele:

- Urzędu Marszałkowskiego,
- urzędów miast i gmin,
- starostw,
- Lasów Państwowych,
- Polskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego,
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- Zakładu Gospodarki Stawowej PAN,
- Górnośląskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów SA,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych,
- Związku Wędkarskiego,
- Polskiego Związku Łowieckiego,
- właściciele gospodarstw rybackich, a także przedstawiciele ośrodków naukowych, organizacji pozarządowych (ekologicznych i ornitologicznych) i przedstawiciele lokalnych grup działania Lider+.

Stan ochrony kluczowych przedmiotów ochrony

Stan rozpoznania przedmiotów ochrony został uznany za wystarczający z punktu widzenia formulowania zapisów działań ochronnych. Określono go na podstawie danych literaturowych zweryfikowanych podczas bieżących obserwacji prowadzonych przez członków Górnośląskiego Koła Ornitologicznego.

Natomiast ogólna ocena stanu ochrony siedlisk i gatunków została dokonana na podstawie wskaźników FV- „stan właściwy”, U1- „stan niezadowalający” i U2- „stan zły”.

Stan ochrony czapli purpurowej, krwawodzioba, mewy czarnogłowej i rybitwy czarnej został uznany, jako „zły” (U2). Taki stan zachowania wynika, z różnych przyczyn.

Czapla purpurowa, jest gatunkiem gniazdującym w Polsce sporadycznie, bowiem Polska leży poza zwartym arealem występowania tego południowego gatunku. Dotąd zanotowano lęgi czapli purpurowej w 3 sezonach i wyłącznie na Zbiorniku Goczałkowickim. Jej obecność w tym miejscu zależna jest od istnienia szuwarów trzcinowych, lub rozległych niepenetrowanych przez ludzi zarośli wierzbowych wyrastających z wody.

Krwawodziób gniazduje na podmokłych łąkach i obecnie na skutek zaprzestania użytkowania łąk (wypas, koszenie) i ich osuszenia następuje zmniejszenie liczebności tego gatunku. Istotnym czynnikiem może być także wzrastające drapieżnictwo lęgów.

Mewa czarnogłowa, jest gatunkiem niegniazdującym corocznie w różnych miejscach w ostoi i związana jest z istniejącymi koloniami śmieszki, w których zakłada pojedyncze gniazda. W ostatnich latach nie są znajdowane lęgi mewy czarnogłowej, pomimo intensywnej penetracji potencjalnych miejsc w ramach monitoringu prowadzonego przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska.

Rybitwa czarna gniazdowała na Zbiorniku Goczałkowickim na pływających kożuchach z martwych roślin. Takie dogodne do rozwoju szuwarów warunki siedliskowe wystąpiły w latach 2002-2005, kiedy przeprowadzono remont Zbiornika Goczałkowickiego i dokonano niemal całkowitego spuszczenia wody, co przyczyniło się do okresowego powstania sprzyjających warunków. Utrzymały się one jeszcze w pierwszych latach po zakończeniu prac remontowych. Wtedy to ptaki osiągnęły tu największą liczebność. Po zniknięciu tych siedlisk w ostatnich latach gatunek ten nie gniazduje w ostoi.

Zagrożenia

Zagrożenia dla przedmiotów ochrony zidentyfikowano na podstawie faktycznego stanu ich siedlisk, a także obecnych tendencji zmian użytkowania stawów rybnych i innych gruntów oraz podstawowych funkcji Zbiornika Goczałkowickiego i wynikającej z tego specyfiki gospodarki wodnej prowadzonej na tym obiekcie. Zbiornik ten jest rezerwuarem wody pitnej dla Aglomeracji Śląskiej, a więc poziomy piętrzenia powinny umożliwić pobór wody w celu jej uzdatniania do spożycia. Jednocześnie Zbiornik pełni funkcję w systemie ochrony przeciwpowodziowej, a zatem poziom piętrzenia musi uwzględniać rezerwę powodziową. Te funkcje wzięto pod uwagę w Instrukcji gospodarowania wodą dla Zbiornika określającą minimalne i maksymalne poziomy piętrzenia. Dodatkowo, aby utrzymać wysoką jakość wody w Zbiorniku, konieczne jest prowadzenie na nim gospodarki rybackiej. Jej funkcjonowanie jest w pewnym stopniu zagrożone przez ubytki w rybostanie spowodowane drapieżnictwem ze strony kormoranów migrujących wiosną i jesienią, a także występujących w kolonii lęgowej, zlokalizowanej w zachodniej części Zbiornika.

Pod uwagę wzięto fakt, że siedliska praktycznie wszystkich gatunków stanowiących przedmiot ochrony w obszarze (z wyłączeniem muchotłówki białosztyj) wykształciły się w wyniku działalności człowieka, a ich zachowanie uwarunkowane jest utrzymaniem dotychczasowego sposobu użytkowania.

Warunkiem zachowania przedmiotów ochrony, potwierdzonym w toku prac nad przedmiotowym planem, jest zatem prowadzenie gospodarki stawowej według tradycyjnej stosowanej na tym obszarze, na przestrzeni wieków technologii oraz utrzymanie dotychczasowych funkcji Zbiornika Goczałkowickiego. Jednocześnie stwierdzono, że ze względu na uwarunkowania techniczne i technologiczne funkcjonowania Zbiornika, zmiana Instrukcji gospodarowania wodą jest ani celowa ani możliwa.

■ Obszar Natura 2000 Dolina Górnej Wisły PLB240001, Zbiornik Goczałkowicki fot. Damian Czechowski RDOŚ w Katowicach

Podczas analizy czynników powodujących lub mogących stanowić potencjalne zagrożenia dla zachowania gatunków we właściwym stanie ochrony, zidentyfikowano zarówno zagrożenia istniejące jak i potencjalne. Nasilenie się wskazanych w Zarządzeniu czynników może przyczynić się do pogorszenia stanu ochrony gatunków i ich siedlisk.

Jako zagrożenia istniejące dla gatunków ptaków związanych z siedliskiem wodnym i wodno-błotnym zidentyfikowano:

- wędkarstwo, turystykę pieszą, jazdę konną i jazdę na pojazdach niezmotoryzowanych, rajdowe kierowanie pojazdami zmotoryzowanymi, obserwowanie przyrody, które powodują płoszenie ptaków w pobliżu ich miejsc lęgowych i żerowania,
- zaniechanie gospodarki stawowej oraz zmniejszenie lub utrata określonych cech siedliska powodujące zanik szuwarów, degradację i zanik siedlisk,
- obce gatunki inwazyjne, których ekspansja (rdestowce, niecierpek gruczołowaty) w dolinach rzek i cieków, na brzegach zbiorników i na wyspach powoduje zanikanie siedlisk,

- erozję powodującą niszczenie siedlisk łągowych w wyniku rozmywania wysp przez fale,
- zaniechanie lub brak koszenia łąk podmokłych, które powodują utratę siedlisk w wyniku sukcesji,
- zalewanie wodą stawu w okresie łągowym, kiedy ptaki założyły gniazdo na dnie stawu okresowo niezalanego powodujące zniszczenie siedliska i utratę łągu.

Jako zagrożenia potencjalne, dla gatunków ptaków związanych z siedliskiem wodnym i wodno-błotnym, które występują incydentalnie bądź, których negatywne oddziaływanie nie zostało jednoznacznie potwierdzone zidentyfikowano:

- wytyczanie ścieżek, szlaków pieszych, szlaków rowerowych w miejscach łągowych i żerowania,
- wykonywanie polowań, kiedy ptaki jeszcze wodzą młode lub przebywają z pisklętami w gnieździe,
- uprawianie żeglarstwa w miejscach pierzenia się perkozów oraz lotniarstwo, szybownictwo, paralotniarstwo, baloniarstwo,
- bliska lokalizacja lotnisk i korytarzy powietrznych może powodować płoszenie ptaków,
- występowanie oraz lokalizacja nowych napowietrznych linii elektrycznych i telefonicznych oraz produkcja energii wiatrowej poprzez lokalizację turbin może powodować zwiększoną śmiertelność wśród ptaków,
- drapieżnictwo ze strony norki amerykańskiej i jenota, a także lisa może spowodować płoszenie, niszczenie łągów oraz zwiększoną śmiertelność ptaków młodych i dorosłych,
- modyfikowanie akwenów wód stojących na skutek niekorzystnej sytuacji makroekonomicznej, zmiana stawów na ośrodki rekreacyjne, a także wypełnianie rowów, tam, stawów, sadzawek, bagien lub torfianek i regulowanie (prostowanie) koryt rzecznych i zmiana ich przebiegu może spowodować utratę siedlisk i miejsc żerowania,
- wypalanie istniejącej roślinności oraz niewłaściwa gospodarka roślinnością wodną i przybrzeżną polegająca na całkowitej likwidacji szuwarów, tworzenie zabudowy rozproszonej w otoczeniu zbiorników wodnych i stawów oraz łąk może doprowadzić do degradacji i utraty siedlisk.

W związku z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną właścicieli stawów obserwuje się tendencję do odchodzenia od tradycyjnej gospodarki stawowej, na rzecz stawów magazynowych i łowisk, a także zmianę ich użytkowania na grunty orne lub nieużytki. W konsekwencji te stanowią zatem jedno z głównych, istniejących zagrożeń dla większości przedmiotów ochrony związanych ze środowiskiem wodnym np.: bączka, ślepowrona, czapli purpurowej, kaczek, mew i rybitw.

Prawdopodobnie negatywny wpływ może wywierać lotniarstwo, szybownictwo, paralotniarstwo i baloniarstwo oraz budowa lotnisk i pasów startowych w sąsiedztwie ostoi, poprzez przelatywanie na niskim pułapie nad koloniami łągowymi ptaków. W świetle

obowiązujących przepisów prawa, potencjalny wpływ tych oddziaływań może odbywać się w toku analiz przedsięwzięć pod kątem oceny oddziaływania na środowisko. Potencjalnym zagrożeniem, a jednocześnie trudnym do rozwiązania problemem jest drapieżnictwo ze strony norki amerykańskiej i jenota, których obecność może powodować płoszenie, niszczenie lęgów, a także zwiększoną śmiertelność ptaków młodych i dorosłych. Podobny negatywny wpływ wynika także ze znacznego wzrostu populacji lisa, przy jednoczesnym braku czynników, zarówno naturalnych jak i antropogenicznych, wpływających na redukcję liczebności tego gatunku.

Potencjalnym zagrożeniem jest także wytyczanie nowych ścieżek pieszych i rowerowych w sąsiedztwie szuwarów i linii brzegowej w miejsc lęgowych i występowania ptaków, np. w sąsiedztwie Zbiornika Goczałkowskiego. Uznano również, że rozpoczynanie polowań pod koniec okresu lęgowego, w tym polowań zbiorowych na kaczki, może potencjalnie oddziaływać negatywnie na część gatunków, głównie kaczek, które stanowią przedmioty ochrony w tym obszarze. Zagrożenie to odnosi się do możliwości rozbijania rodzin i ploszenia ptaków, które jeszcze przebywają na stawach i wodzą młode. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 16 marca 2005 r. w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne, okres polowań na kaczki rozpoczyna się 15 sierpnia, a na gęsi 1 września, a więc w czasie kiedy jeszcze nie wszystkie ptaki opuściły miejsca lęgowe. W toku prac nad Planem nie pozyskano danych, potwierdzających wpływ polowań na zwiększoną śmiertelność i płoszenie ptaków. Ponadto populacje ptaków będących przedmiotem ochrony, których może dotyczyć oddziaływanie w wyniku polowań, utrzymują się mimo ich wykonywania. Zatem zagrożenie to wymagałoby odrębnych analiz.

Jedynym gatunkiem leśnym, będącym przedmiotem ochrony w ostoi Dolina Górnej Wisły jest mucholówka białoszyja. Jest to gatunek gnieźdzący się w dziuplach, żerujący w najbliższym otoczeniu gniazd. Zasiedla stare (najczęściej ponad stu letnie) lasy liściaste, a zatem zagrożeniem dla tego gatunku jest brak tego typu drzewostanów. Mając na względzie obecne zasady użytkowania rębego drzewostanów – pozyskanie drzew przed lub wchodzących w fazę obumierania co skutkuje brakiem kęp drzew pozostawianych do naturalnego rozkładu – zagrożenie to zakwalifikowano jako istniejące.

Cele działań ochronnych

Pogodzenie prowadzenia gospodarki stawowej z utrzymaniem siedlisk i miejscami rozrodu ptaków, a także stworzenie dogodnych warunków siedliskowych na Zbiorniku Goczałkowskim jest najważniejszym celem dla zachowania przedmiotów ochrony w obszarze Natura 2000 Doliny Górnej Wisły.

Określono również szczegółowe cele, wymienione w załączniku dotyczącym celów działań ochronnych. Realizacja określonych celów, poprzez wykonanie działań ochronnych może stworzyć warunki do utrzymania siedlisk w stanie umożliwiającym poszczególnym gatunkom odpowiednie warunki do przystępowania do lęgów, żerowania i odpoczynku, również podczas migracji. Stworzenie nowej wyspy na Zbiorniku Goczałkowskim oraz dogodnych warunków do rozwoju szuwarów w miejscach wypłyceń przybrzeżnych i w otoczeniu zbudowanej wyspy poprawi warunki siedliskowe gatunków, które w latach 2002-2005, osiągnęły tu największą liczebność.

Działania ochronne

Zaplanowano działania ochronne w obrębie Zbiornika Goczałkowickiego, ponieważ obecnie Zbiornik ten nie pełni już takiej roli siedliskowej, jaką pełnił, kiedy powoływano obszar Natura 2000 Dolina Górnej Wisły. Wówczas Zbiornik podlegał remontowi, woda została prawie całkowicie spuszczone, dlatego stan siedlisk mimo, iż był dogodny dla wielu gatunków ptaków, odzwierciedlał sytuację wyjątkową i nietypową dla tego Zbiornika.

Działania ochronne powinny być ukierunkowane na odtworzenie dogodnych warunków do rozwoju szuwarów na Zbiorniku Goczałkowickim w miejscach wypłyceń przybrzeżnych i w otoczeniu zbudowanej wyspy. Jednak mając na uwadze charakter Zbiornika, nigdy nie spowodują przywrócenia stanu siedlisk, jaki wytworzył się w trakcie remontu tego obiektu hydrotechnicznego. Działaniem pożądanym jest wybudowanie, co najmniej jednej wyspy. Planowane do utworzenia wyspy powinny spełniać wymogi siedliskowe, przede wszystkim dla krwawodzioba, sieweczki rzecznej, mewy czarnogłowej, śmieszki i rybitwy rzecznej. Wyspa powinna mieć urozmaiconą rzeźbę, tak aby mogła spełniać swoją funkcję przy różnych stanach piętrzenia wód i umożliwić przetrwanie chociaż części lęgów np. przy wezbraniach powodziowych. Planowane jest utworzenie wyspy ziemnej umocnionej kamieniami, faszyną lub innymi materiałami całej linii brzegowej wyspy, z nasadzeniami krzewów, wierzby, bzu czarnego dla wybranych gatunków.

Jednym z podstawowych warunków utrzymania siedlisk na stawach jest prowadzenie tradycyjnej hodowli ryb. Dlatego osobne działania ochronne przewidziano w obrębie stawów hodowlanych.

Bardzo ważne jest również utrzymanie szuwarów na stawach, które stanowią dogodne siedliska dla przedmiotów ochrony. Dlatego stwierdzono, że konieczne jest utrzymanie powierzchni stawu zarośniętej roślinnością wynurzoną, na niezmiennym poziomie przy +/- 3% tolerancji zasięgu tej powierzchni.

Jednym z działań możliwych do realizacji jest wybudowanie, co najmniej jednej lub więcej wysp na jednym lub większej liczbie obiektów stawowych wytypowanych spośród stawów o powierzchni powyżej 10ha. Planowane do utworzenia wyspy powinny spełniać wymogi siedliskowe, przede wszystkim dla ślepowrona, krwawodzioba, kokoszki, sieweczki rzecznej, mewy czarnogłowej, śmieszki, rybitwy rzecznej, krakwy i głowienki. Planowane jest utworzenie wyspy ziemnej umocnionej kamieniami, faszyną lub innymi materiałami na całej linii brzegowej wyspy, z nasadzeniami krzewów, wierzby, bzu czarnego dla wybranych gatunków. Inne działania ochronne związane z prowadzeniem gospodarki stawowej, w taki sposób, aby dostosować zabiegi związane z okresami zalewania stawów do długości trwania sezonu lęgowego ptaków, tak aby wyeliminować zagrożenie utraty siedlisk i żerowisk lub zalewania gniazd oraz umożliwić ptakom przystąpienie do lęgów. Takim działaniem jest pozostawianie napełnionych stawów

■ Ślepowron zwyczajny
(*Nycticorax nycticorax*)

w wszystkich gospodarstwach rybackich w okresie 15 kwietnia – 31 sierpnia z wyjątkiem pierwszych i drugich przesadek, a w przypadku niezalewania stawu, pozostawienie nienapełnionego w okresie 1 kwietnia – 30 czerwca, tak aby umożliwić ptakom, które zbudowały gniazda na dnie niezalanego zbiornika, dokończenie lęgów. Kolejnym działaniem ochronnym na stawach jest pozostawianie, co najmniej jednego stawu w każdym gospodarstwie rybackim z niezalanym dnem po jego spuszczeniu przez okres, co najmniej 30 dni, z wyjątkiem pierwszych i drugich przesadek.

W związku ze zidentyfikowaniem zagrożenia związanego z presją drapieżników: lisa, norki amerykańskiej i jenota, które wywierają znaczący negatywny wpływ na stan populacji przedmiotów ochrony, a także brakiem skutecznych metod pozwalających na ograniczenie drapieżnictwa, w zarządzeniu wskazano na konieczność realizacji działania polegającego na poszukiwaniu skutecznych metod ograniczania drapieżników.

Dla utrzymania siedlisk cyranki, płaskonosy i krwawodzioba wskazano konieczność wykonywania koszenia po 1 lipca, wypasu zwierząt w ciągu całego sezonu oraz usuwanie siewek i podrostów drzew z terenów Łąk Myszkowskich i łąk pomiędzy rzeką Knajką, a lasem Badula. W toku prac nad planem wykazano, że ww. tereny są wykorzystywane przez te gatunki jako miejsca lęgowe i żerowiska.

Działania ochronne dla muchołówki białoszyjej stanowią wskazania do prowadzenia gospodarki leśnej, które będą realizowane w okresie obowiązywania Planu Zadań Ochronnych. Dla jej ochrony niezbędne jest utrzymanie istniejących siedlisk w drzewostanach liściastych, związane z pozostawianiem kęp (biogrup) drzew do naturalnego rozkładu o powierzchni, co najmniej 0,15 ha, w drzewostanach z przewagą gatunków liściastych podlegających użytkownikowi rębniemu.

Nie stwierdzono potrzeby uzupełnienia stanu wiedzy w odniesieniu do wszystkich przedmiotów ochrony.

Monitoring

W zakresie działań dotyczących monitoringu stanu przedmiotów ochrony oraz monitoringu realizacji celów działań ochronnych, wskazano na potrzebę prowadzenia monitoringu populacji i siedlisk gatunków występujących na terenie wszystkich stawów hodowlanych i Zbiornika Goczałkowickiego w okresie od marca do października. Ocenie podlegać będą wskaźniki parametru populacji lęgowej, migrującej i siedliska. Działania te będą wykonywane, co 3 lata począwszy od 3 roku wejścia w życie PZO. Na terenie lasów prowadzony będzie monitoring populacji lęgowej muchołówki białoszyjej. Z punktu widzenia ochrony cyranki, płaskonosy i krwawodzioba wskazano na konieczność prowadzenia monitoringu stanu utrzymania powierzchni łąk podmokłych w cofce Zbiornika Goczałkowickiego oraz na terenie Łąk Myszkowskich i łąk pomiędzy rzeką Knajką, a lasem Badula.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 37/2013 z 31 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Górnej Wisły PLB240001.

■ Wilk (*Canis lupus*) fot. dr Robert W. Mysłajek

7. OBSZAR NATURA 2000 Beskid Żywiecki PLH240006

I 7. Beskid Żywiecki PLH240006

Położenie administracyjne:

Powiat żywiecki, gminy: Żywiec, Jeleśnia, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza, Świnna, Ujszoły i Węgierska Górka.

Powierzchnia: 35 276,1 ha

Data uznania jako OZW: kwiecień 2008 r.

Przedmioty ochrony:

siedliska przyrodnicze:

- 4060 wysokogórskie borówczyska bażynowe (*Empetro-Vaccinietum*),
 - *4070 zarośla kosodrzewiny (*Pinetum mugo*),
 - 4080 subalpejskie zarośla wierzbowe wierzby lapońskiej lub śląskiej (*Salicetum lapponum, Salicetum silesiaca*),
 - *6230 górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (*Nardion* – płaty bogate florystycznie),
 - 6430 ziolorośla górskie (*Adenostyilion alliariae*) i ziolorośla nadrzeczne (*Convolvulalia sepium*),
 - 6510 niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*)
 - 6520 górskie łąki konietlicowe użytkowane ekstensywnie (*Polygono-Trisetion*)
 - *7110 torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe),
 - 7140 torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea*),
 - 7230 górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk,
 - 8310 jaskinie nieudostępnione do zwiedzania,
 - 9110 kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagetum*),
 - 9130 żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion, Galio odorati-Fagenion*),
 - 9140 górskie jaworzyny zioloroślowe (*Aceri-Fagetum*),
 - *9180 jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach (*Tilio plathyphyllis-Acerion pseudoplatani*),
 - *91DO bory i lasy bagienne (*Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis, Vaccinio uliginosi-Pinetum, Pino mugo-Sphagnetum, Sphagno girgensohnii-Piceetum*) i brzożowososnowe bagienne lasy borealne,
 - *91EO łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródłiskowe,
 - 9410 górskie bory świerkowe (*Piceion abietis* część – zbiorowiska górskie),
 - 3220 pionierska roślinność na kamieńcach górskich potoków,
- gatunki roślin:
- 1381 widłoząb zielony (*Dicranum viride*),
 - *4070 dzwonek piłkowany (*Campanula serrata*),
 - 4109 tojad morawski (*Aconitum firmum moravicum*),
 - 4116 tocja karpacka (*Tozzia carpatica*),

gatunki zwierząt:

- 1324 nocek duży (*Myotis myotis*),
- *1352 wilk (*Canis lupus*),
- *1354 niedźwiedź brunatny (*Ursus arctos*),
- 1355 wydra (*Lutra lutra*),
- 1361 ryś (*Lynx lynx*),
- 2612 darniówka tatrzańska (*Microtus tatricus*),
- 1193 kumak górski (*Bombina variegata*),
- 2001 traszka karpacka (*Triturus montandoni*),
- 4014 biegacz urozmaicony (*Carabus variolosus*),
- 1166 traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus* (*Triturus cristatus cristatus*)),
- 1096 minóg strumieniowy (*Lampetra planeri*),
- 1138 brzanka (*Barbus meridionalis*),
- 1149 koza (*Cobitis taenia*),
- 1163 głowacz białopłetwy (*Cottus gobio*).

Informacje ogólne o obszarze

Teren ostoi obejmuje znaczną część Beskidu Żywieckiego oraz rejon Janikowej Grapy w Beskidzie Makowskim i część Góry Grojec w Kotlinie Żywieckiej. Obszar jest zróżnicowany wysokościowo i obejmuje przedział wysokości od 360 m n.p.m. do 1542 m n.p.m. Beskid Żywiecki cechujący się różnorodnością form geomorfologicznych (grzbiety, garby, zębra, mury skalne, gołoborza na stokach, osuwiska skalne), zbudowany jest głównie z fliszowych utworów serii magurskiej. Sieć hydrograficzna tego obszaru posiada charakter typowo górski, a głównymi rzekami ostoi są Soła i Koszarawa. Obszar ten cechuje się zróżnicowaną szatą roślinną. W Beskidzie Żywieckim wykształciły się cztery piętra roślinno-klimatyczne: pogórze, regla dolnego, regla górnego oraz piętro subalpejskie. To ostatnie, zwane też piętrzem koso-drzewiny występuje na Piłsku, oprócz tej góry w polskich Karpatach wykształcone jest jeszcze tylko w Paśmie Babiej Góry i w Tatrach. Prawie cały obszar Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 położony jest w granicach Żywieckiego Parku Krajobrazowego. Utworzonych zostało tutaj kilka rezerwatów przyrody: „Butorza”, „Dziobaki”, „Gawroniec”, „Lipowska”, „Mućcoł”, „Oszast”, „Piłsko”, „Pod Rysianką”, „Romanka” i „Śrubita” oraz cztery użytki ekologiczne: „Hala Cebulowa”, „Hala Kamieniańska”, „Hala Miziowa” i „Stówek na Kosarach pod Hyńskowcem”.

Zespół Lokalnej Współpracy

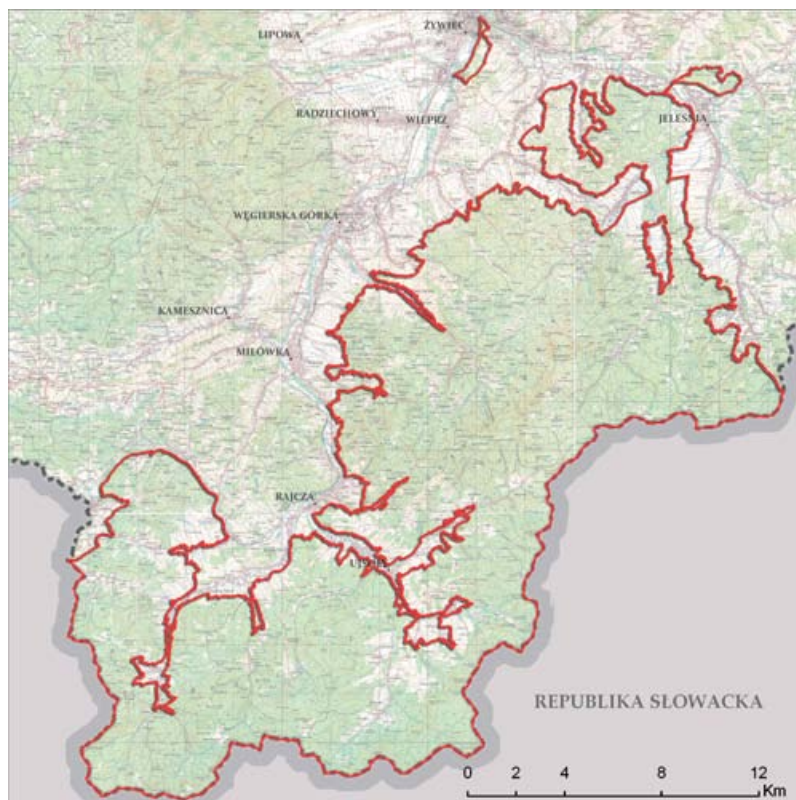
- Koordynator – Roksana Krause, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach,
- Autorzy ekspertyz zoologicznych na potrzeby sporządzania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 – dr inż. Robert W. Mysłajek oraz dr Sabina Pierozek-Nowak – specjaliści w zakresie drapieżników, Wildlife Consulting Robert W. Mysłajek – dr Jan Cichocki specjalista w zakresie myszowatych wraz z zespołem w składzie: dr inż. Agnieszka Ważna, dr Joanna Niedbach.

Przedstawiciele:

- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Katowicach
- Urzędu Wojewódzkiego,
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,

- Starostwa Powiatowego w Żywcu,
- Urzędów gmin: Żywiec, Jeleśnia, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza, Świnna, Ujsoły, Węgierska Góra
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach oraz nadleśnictw
- Ośrodka Doradztwa Rolniczego,
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- Śląskiej Izby Rolniczej,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych,
- Polskiego Związku Wędkarskiego,
- Polskiego Związku Łowieckiego,
- Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Katowicach,
- Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego w Katowicach,
- Parku Krajobrazowego Správa CHKO Horná Orava w Republice Słowackiej, Ministerstwa Środowiska Republiki Słowackiej,

a także przedstawiciele ośrodków naukowych i organizacji pozarządowych oraz eksperci.

Stan ochrony przedmiotów ochrony

„Właściwy” (FV) stan ochrony został wykazany tylko dla jednego siedliska przyrodniczego – jaworzyny i lasy klonowo-lipowe na stokach i zboczach oraz jednego gatunku, którym jest widłoząb zielony. Większość przedmiotów ochrony w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 znajduje się w „niezadowolającym” (U1) stanie ochrony. Dwa siedliska przyrodnicze: zarośla kosodrzewiny i murawy bliźniczkowe oraz niedźwiedź brunatny posiadają „zły” (U2) stan ochrony.

Zagrożenia

Kopuła szczytowa Piłska

Szczytowe partie Piłska są jedynym miejscem występowania w obszarze Natura 2000 trzech siedlisk przyrodniczych: zarośli kosodrzewiny, wysokogórskich borówczysk bażynowych i subalpejskich zarośli wierzbowych z wierzbą śląską. Ułatwiony dostęp na kopułę szczytową Piłska, rozwinięta sieć szlaków turystycznych i ich koncentracja na tym terenie, przyczyniają się do wzmożonego ruchu turystycznego, niszczenia szlaków turystycznych i nasilenia procesów erozji. Pogarszający się stan szlaków turystycznych powoduje schodzenie z nich turystów i rozdeptywanie sąsiadujących płatów siedlisk przyrodniczych. Efektem intensywnego ruchu turystycznego jest również zaśmiecanie i fekalizacja tego terenu. Infrastruktura turystyczno-rekreacyjno-sportowa przyczyniła się też do fragmentacji siedlisk przyrodniczych i ograniczenia ich zasięgu. Z kolei w okresie małej pokrywy śnieżnej dochodzi do niszczenia płatów siedlisk przyrodniczych, np. mechanicznego uszkadzenia przez narty wystających ponad warstwę śniegu pędów kosodrzewiny. Dodatkowym zagrożeniem jest również nielegalny ruch pojazdów mechanicznych powodujący mechaniczne niszczenie roślinności i pogłębianie procesów erozyjnych.

Nieleśne siedliska przyrodnicze

W przypadku siedlisk nieleśnych, których właściwy stan zachowania zależy od ich gospodarczego użytkowania, obserwowane zaprzestanie czy długotrwały brak tej działalności (np. koszenia, wypasu) przyczynia się do uruchomienia procesów sukcesji wtórnej i zarastania płatów roślinności nieleśnej. Można zaobserwować, m.in. wzrost bujności runi, przekształcenie składu florystycznego, zarastanie drzewami i krzewami czy fragmentację siedlisk przyrodniczych. W obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 skala tego zjawiska jest zróżnicowana, ale już obecnie część płatów jest znacznie zmieniona i ewentualne działania ochronne w pierwszej kolejności związane powinny być z odtworzeniem siedliska przyrodniczego. Kolejnym istniejącym i potencjalnym zagrożeniem jest podsiewanie płatów łąk, głównie różnymi gatunkami traw, co prowadzi do przekształcenia ich składu florystycznego. Może to spowodować nawet utratę siedliska przyrodniczego. Do obecnych i potencjalnych zagrożeń wpływających nie tylko na pogorszenie specyficznej struktury i funkcji siedlisk przyrodniczych, ale również na zmniejszenie ich powierzchni w obszarze Natura 2000 zaliczyć należy, m.in.: zalesianie terenów otwartych, zabudowę rozproszoną oraz rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjno-turystycznej. Odrębną grupę siedlisk nieleśnych stanowią siedliska przyrodnicze związane ze środowiskiem wodnym, którymi są płaty roślinności torfowiskowej i ziołoroślowej. Jednym z podstawowych czynników warunkujących właściwy stan

zachowania tego typu roślinności jest odpowiedni stopień uwodnienia, stąd też istniejącym lub potencjalnym zagrożeniem jest każde oddziaływanie wpływające na warunki wodne. Przykładem takich oddziaływań na płaty roślinności torfowiskowej są pozostałości po dawnych rowach melioracyjnych, lokalizowanie zabudowy mieszkaniowej i letniskowej na polanach w sąsiedztwie płatów tych siedlisk, zalesienie terenów otwartych prowadzone również w bezpośrednim ich sąsiedztwie czy lokalny pobór wody ograniczający zasilanie niektórych płatów. Zagrożeniem jest również mechaniczne niszczenie płatów roślinności nieleśnej, np. rozdeptywanie w trakcie przechodzenia przez torfowisko (np. obserwowane na Hali Miziowej). Niszczenie płatów roślinności torfowiskowej, powstawanie kolein ze zdartą darnią, które znacząco wpływają na pogorszenie specyficznej struktury i funkcji siedlisk przyrodniczych spowodowane jest również przez nielegalny ruch pojazdów mechanicznych. Część płatów zagrożona jest w wyniku sukcesji wtórnej, m.in. następuje rozwój ekspansywnych gatunków roślin zielnych, wkraczają krzewy i drzewa. Z kolei do potencjalnych zagrożeń zaliczyć należy możliwość nawożenia tych siedlisk, np. w trakcie prowadzenia nawożenia sąsiadujących łąk.

Jaskinie

Specyficznym typem siedliska przyrodniczego są jaskinie nieudostępnione do zwiedzania. Większość obiektów zinventaryzowanych na terenie obszaru Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 to niewielkie schroniska podskalne lub nisze jaskiniowe, które nie posiadają własnego mikroklimatu, ale cechują się warunkami zbliżonymi do powierzchniowych, zmienną temperaturą i wilgotnością oraz korytarzami oświetlonymi światłem słonecznym bezpośrednim lub odbitym. Spośród znanych obiektów 5 jaskiń charakteryzuje się typowym mikroklimatem jaskiniowym, stabilnością warunków klimatycznych oraz stałą temperaturą wynoszącą średnio 5-6° C. Są nimi: Jaskinia w Boraczej, Jaskinia pod Halą Miziową, Jaskinia przed Rozdrożem, Jaskinia w Rycerzowej, Jaskinia w Sopotni (Wickowa). Jaskinie są narażone na mechaniczne zniszczenie, np. w trakcie prowadzenia prac z zakresu gospodarki leśnej przy użyciu ciężkiego sprzętu lub w przypadku przeprowadzenia drogi dojazdowej w bezpośrednim sąsiedztwie obiektu. Może wtedy dojść do zasypania otworów wejściowych i/ lub korytarzy i sal jaskiniowych oraz naruszenia warunków mikrosiedliskowych. Negatywny wpływ na wspomniane warunki mikrosiedliskowe może wywierać również eksploracja jaskiń. Obiekty te narażone są także na akty wandalizmu.

Leśne siedliska przyrodnicze

Stan zachowania leśnych siedlisk przyrodniczych jest powiązany z prowadzoną gospodarką leśną, m.in. prace związane ze ścinką drzew i zrywką drewna (pozyskanie drewna, w trakcie cięć przedrębnych, rębnych oraz sanitarnych) przyczyniają się do niszczenia runa i gleby czy intensywnego rozwoju ekspansywnych gatunków roślin zielnych. W lasach zaznacza się niedobór martwych i zamierających drzew. Z kolei budowa nowych i modernizacja starych dróg leśnych przyczynia się do fragmentacji siedlisk. Dodatkowo w wyniku przeszłej gospodarki leśnej i preferowania drzewostanów świerkowych nastąpiło uproszczenie struktury wiekowej i przestrzennej oraz zmniejszenie powierzchni leśnych siedlisk przyrodniczych. Do fragmentacji niektórych płatów siedlisk przyrodniczych przyczyniło się poprowadzenie w ich obrębie tras zjazdowych, w tym wytyczenie ich przy granicy lasu. Z kolei zjazdy poza trasami, szczególnie przy

niskiej pokrywie śnieżnej powodują mechaniczne uszkodzanie młodych drzew. Potencjalnym zagrożeniem związanym z możliwością dalszego zmniejszenia zasobów leśnych siedlisk przyrodniczych czy pogorszeniem ich specyficznej struktury i funkcji, np. poprzez mechaniczne zniszczenie, ubytek starych, w tym zamierających i martwych drzew oraz fragmentacji płatów siedlisk jest możliwość dalszej rozbudowy infrastruktury sportowo-rekreacyjno-turystycznej, a w szczególności realizacja urządzeń wyciągowych i rozbudowa tras zjazdowych.

Z kolei w przypadku roślinności łąkowej, w szczególności dla łągów występujących nad rzekami i potokami zidentyfikowane zostały dodatkowe istniejące i potencjalne zagrożenia. Wśród nich wymienić można zaśmiecanie i zanieczyszczenie wody spowodowane bliskim sąsiedztwem zabudowy mieszkaniowej czy lokalizowaniem nad brzegami rzek i potoków nielegalnych wysypisk śmieci. Liczne drogi poprowadzone zostały wzdłuż potoków, a związane z ich budową umacnianie brzegów spowodowało ograniczenie przestrzeni koryta potoku przyczyniając się do ograniczenia areałów siedlisk nadrzecznych czy ich fragmentacji. Zagrożeniem jest również rozprzestrzenianie się wzdłuż rzek i potoków gatunków synantropijnych czy inwazyjnych, które stanowią zagrożenie dla różnorodności gatunkowej, wpływają na przekształcenie składu florystycznego i wypieranie gatunków charakterystycznych dla siedlisk nadrzecznych. Ograniczenie kształtowania się naturalnego kompleksu siedlisk towarzyszących potokom, pogorszenie specyficznej struktury i funkcji tych siedliska, ich fragmentacja, spowodowane jest również zabudową hydrotechniczną i umacnianiem brzegów potoków.

Gatunki roślin

Spośród gatunków roślin tylko dla mchu widłoząb zielony, którego znane stanowisko znajduje się na terenie rezerwatu przyrody „Gawroniec” nie stwierdzono zagrożeń spowodowanych działalnością człowieka. Jedyne potencjalne zagrożenie związane jest z losowym zjawiskiem przyrodniczym, teoretyczną możliwością zniszczenia stanowiska w wyniku osunięcia się skarpy do rzeki.

Potencjalne i istniejące zagrożenia dla tojadu morawskiego i tocji karpackiej związane są głównie z pogorszeniem warunków wodnych siedlisk tych gatunków oraz mechanicznym zniszczeniem populacji gatunków i ich siedlisk, które mogą być spowodowane, m. in. przez gospodarkę leśną, nielegalny ruch pojazdów mechanicznych czy ingerencję w swobodny bieg potoków, np. poprzez zabudowę hydrotechniczną czy umacnianie ich brzegów. W mniejszym stopniu zagrożenie stanowi obecność ekspansywnych gatunków roślin zielnych. Inne zagrożenie wynika z możliwości zalesiania terenów otwartych, która może przyczynić się do utraty stanowisk lub pogorszenia warunków siedliskowych, np. poprzez wzrost zacienienia czy spadek wilgotności podłoża.

W Beskidzie Żywieckim dzwonek piłkowany rośnie w niższych położeniach w płatach roślinności nieleśnej, których trwanie zależne jest od gospodarczego użytkowania. Dlatego też większość zagrożeń istniejących i potencjalnych związana jest ze spowodowanym, przez zaniechanie ich użytkowania, uruchomieniem procesów sukcesji wtórnej. Obserwowane jest m.in. zarastanie stanowisk przez drzewa i krzewy, rozwój ekspansywnych gatunków roślin zielnych, wzrost bujności runi, wzrost grubości wołoku czy ograniczenie miejsca do kiełkowania. Z kolei na pogorszenie stanu zachowania gatunku w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 może mieć wpływ potencjalna możliwość zbyt intensywnego oddziaływania

wypasu, prowadzonego w porze kwitnienia lub owocowania gatunku. Potencjalnym zagrożeniem dla dzwonka piłkowanego jest również możliwość utraty stanowisk, np. w wyniku zalesiania terenów otwartych.

Gatunki zwierząt

W Beskidzie Żywieckim nocek duży występuje prawdopodobnie na całym obszarze Natura 2000. Zagrożenia dla tego gatunku związane są z penetracją zimowisk i budzeniem osobników, co może spowodować zbyt szybkie wyczerpanie zapasów tłuszczu zgromadzonego na zimę i spowodować śmierć zwierząt. Inne rozpoznane zagrożenia obejmują, m.in. likwidację kryjówek nietoperzy w wyniku usuwanie dziuplastych drzew, redukcję bazy pokarmowej w wyniku chemicznego zwalczania owadów w lasach czy ograniczenie sukcesu rozrodczego poprzez remonty strychów budynków służących jako kolonie rozrodcze dla nocyków dużych. Dodatkowo nietoperze w dalszym ciągu obciążone są negatywnym nastawieniem ze strony społeczeństwa.

Kompleksy leśne Beskidu Żywieckiego stanowią bardzo ważne siedlisko fauny typowej dla puszczy karpackiej reprezentowanej, m.in. przez duże drapieżniki: wilka, niedźwiedzia brunatnego i rysia. Zagrożenie dla dużych drapieżników stanowią głównie czynniki związane z działalnością człowieka, a wśród nich wymienić można: rozwój terenów zabudowanych i infrastruktury komunikacyjnej oraz infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej, dużą presję turystyczną, penetrację terenów poza szlakami turystycznymi, narciarstwo poza trasami, całoroczny nielegalny ruch pojazdów mechanicznych oraz gospodarke leśną i łowiecką. Oprócz pogorszenia warunków siedliskowych i fragmentacji kompleksów leśnych dochodzi stres związany ze stałym zakłócaniem spokoju, co jest szczególnie niekorzystne w okresie rozrodczym i spoczynku zimowego. Zagrożenie stanowią również odpady, np. po pracach leśnych (pojemniki po olejach, smarach, paliwie). Odpady takie mogą spowodować zatrucie się zwierząt, a zjedzenie plastikowych worków z porzuconą żywnością może prowadzić nawet do śmierci zwierzęcia. Gospodarka łowiecka może spowodować ograniczenie bazy pokarmowej przez nadmierny odstrzał zwierząt leśnych, a wystawianie karmy w paśnikach czy różnej jakości zanęty na nęciskach może powodować problemy zdrowotne. W przypadku niedźwiedzia brunatnego zagrożeniem jest możliwość przyzwyczajania się zwierząt do pokarmu antropogenicznego, co może wpływać nawet na zaburzenia snu zimowego i wychodzenie z gawr na żerowanie w środku zimy. Z kolei usuwanie martwych i umierających drzew z dużymi wypróchnieniami obniża liczbę dostępnych miejsc gawrowania. A w przypadku rysia może obniżyć liczbę dostępnych schronień, w tym dla kociąt oraz kryjówek niezbędnych podczas zdobywania pokarmu. Z penetracją kompleksów leśnych przez zwierzęta domowe, związana jest możliwość rozprzestrzeniania się chorób i pasożytów. Negatywne nastawienie lokalnej społeczności do potrzeby ochrony dużych drapieżników wynika ze stałego występowania sytuacji konfliktowych związanych z powstawaniem szkód w inwentarzu.

Piśko jest najbardziej na północny zachód wysuniętym obszarem występowania darniówki tatrzańskiej. Jednak ze względu na niewielki zajmowany obszar i niską liczebność populacja wydaje się być tu znacznie zagrożona, w szczególności podatna na wymieranie. Podstawowym siedliskiem darniówki tatrzańskiej są wyższe partie górskich borów świerkowych na podłożu z rumoszem skalnym i rozwiniętym podszytem, a także miejsca mozaikowate

z płatami kosówki i zaroślami oraz rejonu wilgotne. Unika zwartych połąci kosodrzewiny. Podstawowe istniejące i potencjalne zagrożenia dla darniówki tatrzańskiej związane są z możliwością pogorszenia warunków siedliskowych, np. poprzez fragmentację siedliska, niszczenie ochronnej pokrywy roślinnej czy uruchomienie procesów erozyjnych spowodowane, m.in. gospodarką leśną, rozwojem infrastruktury turystyczno-sportowo-rekreacyjnej, intensywnym ruchem turystycznym czy nielegalnym ruchem pojazdów zmotoryzowanych. Powstawanie pozbawionych pokrywy roślinnej fragmentów siedliska darniówki tatrzańskiej przyczynia się do możliwości łatwiejszego jej upolowania przez drapieżniki. Z kolei obserwowane zaśmiecenie rejonu Piłska, w tym obecność śmieci typu puszki i butelki, które stanowią śmiertelną pułapkę dla drobnych ssaków, może wpływać bezpośrednio na pogorszenie stanu zachowania populacji darniówki tatrzańskiej na terenie obszaru Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006.

Ze względu na niewystarczający stopień rozpoznania i brak aktualnej wiedzy nie zostały określone wszystkie zagrożenia dla zwierząt związanych ze środowiskiem wodnym, a reprezentowanych przez: wydrę, kumaka górskiego, traszkę grzebieniastą, traszkę karpacką, minoga strumieniowego, brzanekę, kozę, głowacza białopłetwego i biegacza urozmaiconego. Jednak dla zwierząt związanych z niewielkimi zbiornikami wodnymi, oczkami wodnymi, np. kumak górski i traszka karpacka czy z miejscami podmokłymi, np. biegacz urozmaicony zagrożenie stanowi mechaniczne niszczenie ich siedliska, np. w trakcie prac z zakresu gospodarki leśnej czy w wyniku nielegalnego ruchu pojazdów zmotoryzowanych.

■ Niedźwiedź brunatny (*Ursus arctos*)

■ Ryś (*Lynx lynx*)

Cele działań ochronnych

Podstawowym celem działań ochronnych dla wszystkich siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin oraz zwierząt jest utrzymanie ich w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006 przynajmniej w obecnym stanie zachowania, czyli powierzchnia i charakter siedlisk przyrodniczych, a także liczebność i siedliska gatunków roślin oraz zwierząt nie powinny ulec pogorszeniu. Kolejnymi celami działań ochronnych są poprawa stanu ochrony przedmiotów ochrony i uzupełnienie stanu wiedzy. Dodatkowo dla wielkopowierzchniowych

siedlisk leśnych (kwaśne i żyzne buczyny, górskie bory świerkowe) celem działań jest zachowanie niezmnieszonego udziału drzewostanów ponad 100-letnich w skali całego nadleśnictwa, tj. Nadleśnictwa Jeleśnia, Nadleśnictwa Ujsoły i Nadleśnictwa Węgierska Górka. Z kolei ze względu na rozprzestrzenianie się gatunków inwazyjnych wzdłuż rzek i potoków dla siedlisk nadrzecznych (łęgi i ziołorośla) określono dodatkowo cel działań ochronnych polegający na rozpoznaniu występowania i możliwości rozprzestrzeniania się gatunków inwazyjnych. Duże drapieżniki, a w szczególności wilk oraz nietoperze w dalszym ciągu są zwierzętami obciążonymi ciężarem negatywnego nastawienia ze strony społeczeństwa, dlatego też elementem ich ochrony powinna być również budowa świadomości społecznej i wzrost społecznej akceptacji dla potrzeby ochrony tych gatunków zwierząt.

Działania ochronne

Kopuła szczytowa Piłska

Działania ochronne dla siedlisk przyrodniczych związanych ze szczytowymi partiami Piłska polegają na uporządkowaniu ruchu turystycznego wraz z zabezpieczeniem antyerozyjnym szlaków turystycznych i ich odbudową. Dodatkowo w ramach uzupełnienia stanu wiedzy zaplanowano kompleksową inwentaryzację kopuły szczytowej Piłska wraz z opracowaniem mapy roślinności rzeczywistej oraz określeniem możliwych tendencji zmiany rozmieszczenia, zajmowanej powierzchni, przemiany w układy przejściowe pomiędzy poszczególnymi zbiorowiskami roślinnymi. Umożliwi to monitorowanie dynamiki roślinności kopuły szczytowej Piłska, a w szczególności ocenę jednego z parametrów stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, jakim jest powierzchnia siedliska, która z przyczyn naturalnych może być zmienna w kolejnych powtórzeniach monitoringu przyrodniczego.

Nieleśne siedliska przyrodnicze

Z uwagi na zależność roślinności murawowej i łąkowej od gospodarczego użytkowania, dla muraw bliźniczkowych oraz dwóch rodzajów łąk (jedne to łąki o górskim charakterze związane z piętrami reglowymi i wyższymi partiami pogórza, a drugie to łąki niższych położań) zaproponowano działania związane z kośnym, kośno-pastwiskowym lub pastwiskowym sposobem użytkowania. Wraz z uzupełnieniem stanu wiedzy, zaplanowana została potrzeba wytypowania reprezentatywnej puli płatów, których ochrona zapewni utrzymanie lub doprowadzenie do właściwego stanu ochrony wyżej wymienionych siedlisk przyrodniczych i zapewni ich trwanie w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006. Działania ochronne polegające na koszeniu oraz usuwaniu drzew i krzewów zostały dedykowane płatom roślinności torfowiskowej, które obecnie dla poprawy ich specyficznej struktury i funkcji wymagają przeprowadzenia takich zabiegów. Jednocześnie ze względu na wrażliwość tego typu siedlisk na mechaniczne uszkodzenia, zaplanowano działania ochronne, których celem jest zabezpieczenie płatów roślinności torfowiskowej przed tym zagrożeniem. Działania te dotyczą gospodarki leśnej, np. wyłączenie płatów z możliwości składowania ściętych gałęzi, prowadzenia prac związanych z pozyskaniem drewna, wyznaczania szlaków zrywkowych, czy nietrwale ich oznakowanie wraz z pasem drzew rosnących w ich bezpośrednim sąsiedztwie, na czas prowadzenia prac leśnych w ich otoczeniu oraz gospodarki pasterskiej, np. odstąpienie od pojenia zwierząt i lokowania poideł w płatach młak. Określone zostały też działania związane

z uporządkowaniem ruchu turystycznego. Przeprowadzona zostanie inwentaryzacja nielegalnych ujęć wody w celu ich likwidacji. Platy roślinności ziołoroślowej wykształcające się w miejscach wypływów wód oraz nad potokami i rzekami zachowane będą przed możliwością mechanicznego zniszczenia, np. w trakcie prowadzenia prac z zakresu gospodarki leśnej obejmującej, m.in. ścinkę drzew i zrywkę drewna, wytyczanie szlaków zrywkowych, budowę nowych i modernizację istniejących dróg leśnych. Dla siedlisk przyrodniczych związanych ze środowiskiem wodnym kontynuowane będą prace związane z dalszym rozpoznaniem ich rozmieszczenia w obszarze Natura 2000, zajmowanej powierzchni, stanu ochrony, zagrożeń i potrzeb przeprowadzenia działań ochronnych oraz występowania i rozprzestrzeniania się gatunków inwazyjnych wzdłuż rzek i potoków.

Jaskinie

W ramach ochrony siedliska przyrodniczego jaskinie nieudostępnione do zwiedzania zaplanowana została strefa ochronna w promieniu 100 m od tych obiektów. W strefie tej nie będą wytyczane nowe drogi leśne i szlaki zrywkowe oraz prowadzone prace leśne z użyciem wielofunkcyjnych maszyn leśnych, specjalistycznych ciągników do zrywki drewna i ciągników rolniczych.

Leśne siedliska przyrodnicze

Ze względu na wpływ gospodarki leśnej na stan zachowania leśnych siedlisk przyrodniczych dla siedlisk zajmujących największe powierzchnie w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006, czyli dla kwaśnych buczyn, żyznych buczyn i górskich borów świerkowych zaproponowano wprowadzenie modyfikacji metod gospodarowania, które obejmują, m.in. formowanie kęp o powierzchniach co najmniej 6 arów oraz pozostawianie drzew biocenotycznych, a także pozostałości zrębowych i potrzebieżowych do ich naturalnego rozkładu. Długoterminowym dążeniem jest osiągnięcie łącznych zasobów martwego drewna, nie mniejszych niż 10% zapasu określonego w planie urządzenia lasu na całej powierzchni obrębu leśnego lub obrębu ewidencyjnego. Dla pozostałych siedlisk leśnych, a w szczególności dla jaworzyn (na terenie obszaru Natura 2000 są to dwa typy siedlisk przyrodniczych) najlepszym sposobem ochrony jest wyłączenie ich z gospodarczego użytkowania, z tym że dla siedlisk związanych ze środowiskiem wodnym czyli dla borów bagiennych i łęgów w trakcie opracowania jest zlecona przez RDOŚ w Katowicach ekspertyza przyrodnicza dotycząca uzupełnienia stanu wiedzy na temat przedmiotów ochrony związanych ze środowiskiem wodnym. Dla wszystkich leśnych siedlisk przyrodniczych, w różnym zakresie, zaplanowano uzupełnienie stanu wiedzy.

Gatunki roślin

Rosnący na terenie rezerwatu przyrody widłoząb zielony nie wymaga wprowadzenia specjalnych działań ochronnych dla zachowania właściwego stanu ochrony tego gatunku. W ramach działań ochronnych dla tojadu morawskiego i tocji karpackiej najważniejsze jest zapewnienie odpowiednich warunków wodnych oraz zabezpieczenie przed możliwością mechanicznego zniszczenia. Dlatego też zaplanowane działania mają na celu przede wszystkim zachowanie stanowisk tych gatunków.

Z kolei w przypadku dzwonka piłkowanego proponowane działania ochronne mają na celu głównie przeciwdziałanie sukcesji i poprawę warunków siedliskowych gatunku. Jednak z uwagi na niewystarczającą wiedzę na temat biologii rozmnażania dzwonka piłkowanego, zbadania wymaga, m.in. rodzaj banku nasion w glebie, biologia kiełkowania i dynamika liczebności populacji, a wszelkie zabiegi powinny być prowadzone pod stałym monitoringiem ich wpływu na stan ochrony tego gatunku. Uzyskane wyniki monitoringu należy systematycznie analizować i w razie konieczności wprowadzić modyfikację w realizowanych działaniach. Obecnie część stanowisk dzwonka piłkowanego znajduje się pod wpływem dwóch oddziaływań koszenia i wypasu. Dla gatunków roślin zaplanowano również kontynuację prac związanych z dalszym rozpoznaniem rozmieszczenia gatunków w obszarze, stanu ochrony, zagrożeń i potrzeb przeprowadzenia działań ochronnych.

Gatunki zwierząt

Dla nocka dużego zaplanowane działania ochronne mają zapewnić właściwe warunki siedliskowe, a w szczególności zachowanie zimowisk. Zimowiska są jednocześnie siedliskiem przyrodniczym jaskinie nieudostępnione do zwiedzania, stąd też określono tożsame działania ochronne związane z wyznaczeniem strefy ochronnej w promieniu 100 m od tych jaskiń. Koniecznym działaniem ochronnym jest uzupełnienie stanu wiedzy, w szczególności w zakresie rozpoznania stanu ochrony gatunku w obszarze obejmującego identyfikację kolonii rozrodczych, schronień letnich i zimowych oraz żerowisk. Ważna jest również edukacja przyrodnicza społeczeństwa.

W przypadku dużych drapieżników planowane działania ochronne mają nie tylko utrzymać wilka, niedźwiedzia brunatnego i rysia w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006, ale również poprawić stan ich ochrony. Działania ochronne będą realizowane poprzez uzupełnienie stanu wiedzy oraz szereg działań, m. in. związanych z modyfikacją gospodarki leśnej i łowieckiej. Jednym z działań ochronnych jest pilotażowe w Beskidach zadanie polegające na zachowaniu, w rejonie Romanki, ważnej ostoi drapieżników poprzez stworzenie utrudnień i naturalnych barier ograniczających ruch konny oraz pojazdów silnikowych i rowerowych. Realizacja tego zadania w powiązaniu z monitoringiem jej efektów umożliwi ocenę skuteczności tego typu działań w ochronie ważnych siedlisk gatunków zwierząt. Znane miejsca rozrodu wilków i gawrowania niedźwiedzia brunatnego objęte zostaną ochroną poprzez wyznaczenie stref ochrony okresowej miejsc rozrodu wilków i gawrowania niedźwiedzia. Niezbędne są też działania zmierzające do minimalizacji konfliktów i wyposażenie hodowców zwierząt oraz pszczelarzy w sprzęt umożliwiający zabezpieczenie zwierząt lub uli przed atakami drapieżników oraz sprzęt do odstraszania tych zwierząt. Duże drapieżniki, a w szczególności wilk, w dalszym ciągu są zwierzętami obciążonymi ciężarem społecznej niechęci i stereotypów. Dlatego też elementem ich ochrony będzie również budowa świadomości społecznej i wzrost społecznej akceptacji dla potrzeby ochrony tych gatunków zwierząt. W ramach tego zadania, zaplanowane zostały działania z zakresu edukacji przyrodniczej. Skierowane są one zarówno do całego społeczeństwa, jak i wskazane zostały specjalistyczne szkolenia przeznaczone dla myśliwych oraz pracowników Lasów Państwowych, właścicieli lasów prywatnych, a także właścicieli i pracowników Zakładów Usług Leśnych.

■ Eutroficzna mlaka górską na Hali Krawcula., fot. Roksana Krause/ RDOŚ w Katowicach

Obecnie nie można jednoznacznie stwierdzić, czy populacja darniówki tatrzańskiej jest stabilna w obszarze Natura 2000 Beskid Żywiecki PLH240006. Jednak perspektywy utrzymania się gatunku na Pilsku wydają się być pozytywne pod warunkiem zachowania właściwego siedliska, a w szczególności utrzymania starych drzewostanów ze zróżnicowanym podszytem. Działania ochronne skierowane dla darniówki tatrzańskiej oprócz uzupełnienia stanu wiedzy mają na celu zachowanie odpowiednich warunków siedliskowych (np. wyłączenie z użytkowania rębnego górnoreglowych borów świerkowych) oraz ograniczenie negatywnego oddziaływania związanego z powstawaniem szerokich pasów pozbawionych pokrywy roślinnej w wyniku poszerzania szlaków turystycznych. To ostatnie działanie zostanie zrealizowane poprzez opracowanie i wdrożenie projektu polegającego na uporządkowaniu ruchu turystycznego wraz z zabezpieczeniem antyerozyjnym szlaków turystycznych i ich odbudową.

Z kolei dla wszystkich gatunków zwierząt związanych ze środowiskiem wodnym wskazano na potrzebę uzupełnienia stanu wiedzy na ich temat. Dlatego też działania ochronne związane są z uzupełnieniem stanu wiedzy na temat ich występowania, stanu zachowania w obszarze Natura 2000 oraz zagrożeń i potrzeb ochronnych. Szczegółowe działania ochronne zostaną ustalone po uzupełnieniu stanu wiedzy we wspomnianym zakresie, czyli po otrzymaniu wyników badań realizowanej na zlecenie RDOŚ w Katowicach ekspertyzy przyrodniczej.

Monitoring

Działania dotyczące monitoringu stanu przedmiotów ochrony zaplanowano zgodnie z założeniami Państwowego Monitoringu Środowiska. W przypadku przedmiotów ochrony, dla których nie zostały opracowane w ramach PMŚ wskaźniki oceny stanu ich zachowania, zaproponowano je w oparciu o propozycje ekspertów zaangażowanych w prace nad dokumentem.

■ Orzeł przedni (*Aquila chrysaetos*)

8. OBSZAR NATURA 2000
Beskid Żywiecki
PLB240002

I 8. Beskid Żywiecki PLB240002

Położenie administracyjne:

Powiat żywiecki gminy: Jeleśnia, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza, Świnna, Ujsoły, Węgierska Góra.

Powierzchnia: 34 988,8 ha

Data wyznaczenia: listopad 2008 r.

Przedmioty ochrony:

- A108 głuszc (*Tetrao urogallus*),
- A091 orzeł przedni (*Aquila chrysaetos*),
- A122 derkacz (*Crex crex*),
- A215 puchacz (*Bubo Bubo*),
- A217 sóweczka (*Glauucidium passerinum*),
- A220 puszczyk uralski (*Strix uralensis*),
- A223 włośchatka (*Aegolius funereus*),
- A234 dzięcioł zielonosiwy (*Picus canus*),
- A239 dzięcioł biało grzbiety (*Dendrocopos leucotos*),
- A241 dzięcioł trójpalczasty (*Picoides tridactylus*),
- A259 siwerniak (*Anthus spinoletta*),
- A261 pliszka gór ska (*Motacilla cinerea*),
- A264 pluszcz (*Cinclus cinclus*),
- A282 drozd obrożny (*Turdus torquatus*),
- A344 orzechówka (*Nucifraga caryocatactes*).

Opis ogólny

Teren ostoi znajduje się w zróżnicowanym wysokościowo terenie (od 394 m n.p.m. do 1542 m n.p.m.) i obejmuje dwie grupy górskie – Piłska i Wielkiej Raczy. Beskid Żywiecki cechujący się różnorodnością form geomorfologicznych (grzbiety, garby, żebra, mury skalne, gołoborza na stokach, osuwiska skalne), zbudowany jest głównie z fliszowych utworów serii magurskiej. Sieć hydrograficzna tego obszaru posiada charakter typowo górski, a głównymi rzekami ostoi są Soła i Koszarawa.

Prawie cały obszar specjalnej ochrony ptaków Beskid Żywiecki położony jest w granicach Żywieckiego Parku Krajobrazowego. Utworzonych zostało tutaj kilka rezerwatów przyrody: „Butorza”, „Dziobaki”, „Gawroniec”, „Lipowska”, „Muńcoł”, „Oszast”, „Piłsko”, „Pod Rysianką”, „Romanka” i „Śrubita” oraz cztery użytki ekologiczne: „Hala Cebulowa”, „Hala Kamieniańska”, „Hala Miziowa” i „Stówek na Kosarach pod Hyśkowcem” oraz pomnik przyrody „Stanowisko storczyków w Złatnej Hucie”.

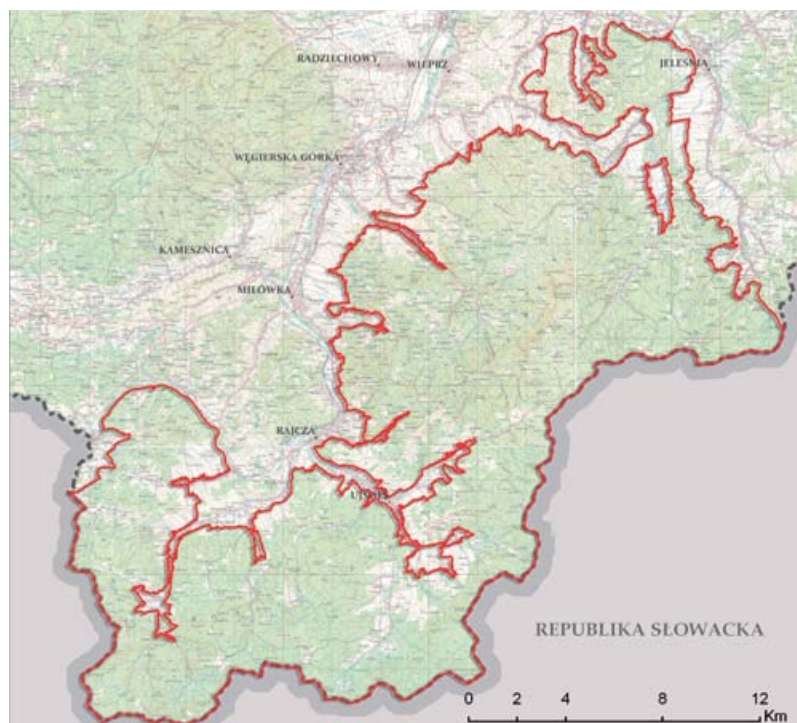
Zespół Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Zygmunt Chromik, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
- dr Michał Ciach – autor ekspertyzy ornitologicznej opracowanej na potrzeby sporządzania planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Beskid Żywiecki PLB240002

Przedstawiciele:

- Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska Śląskiego
- Urzędu Wojewódzkiego,
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- Starostwa Powiatowego w Żywcu,
- Urzędów gmin: Żywiec, Jeleśnia, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza, Świnna, Ujsoły, Węgierska Górka
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach oraz nadleśnictw,
- Ośrodka Doradztwa Rolniczego,
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- Śląskiej Izby Rolniczej,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych, Polskiego Związku Wędkarskiego,
- Polskiego Związku Łowieckiego,
- Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Katowicach,
- Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego w Katowicach,
- Parku Krajobrazowego Správa CHKO Horná Orava w Republice Słowackiej, Ministerstwa Środowiska Republiki Słowackiej,

a także przedstawiciele ośrodków naukowych i organizacji pozarządowych oraz eksperci.

Stan ochrony przedmiotów ochrony

Głuszc – Stan ochrony gatunku jest niezadowolający i otrzymał ocenę U2 tj. „stan zły”. Ostoja Beskid Żywiecki jest jednym z niewielu obszarów występowania głuszca w Polsce. W ostatnich 10-leciach zauważalny był tutaj silny trend spadkowy liczebności tego gatunku. Według inwentaryzacji przeprowadzonej w 2008r populacja może liczyć 21–30 kogutów i co najmniej 6 kur. Parametry siedliska niezbędne do utrzymania właściwego stanu ochrony, mogą ulegać w najbliższych latach stałemu pogorszeniu. W wyniku naturalnego rozpadu starszych drzewostanów świerkowych oraz planową przebudową drzewostanów świerkowych starszych klas wieku, nastąpić może zanik istniejących oraz potencjalnych terenów tokowisk. Zmiana struktury gatunkowej drzewostanów oraz zarastanie hał w wyniku naturalnej sukcesji, prowadzi do kurczenia się powierzchni borówczysk. Nie bez znaczenia jest również stale zwiększająca się presja ruchu turystycznego oraz postępująca fragmentacja siedlisk. Zachowanie gatunku w perspektywie 10–20 lat będzie więc bardzo trudne.

Orzeł przedni – Stan ochrony został określony jako „niezadowolający” (U1). Populacja orła przedniego w obszarze szacowana jest na 2–3 pary lęgowe. Powierzchnia ostoi oraz możliwość z korzystania z terenów żerowiskowych, również poza tym obszarem wskazują na to, że istnieją warunki do występowania większej populacji. Jakość siedliska orła przedniego jest antropogenicznie pogorszona, nie jest więc optymalna dla gatunku. Zachowanie gatunku w perspektywie 10–20 lat nie jest więc pewne ale prawdopodobne.

Derkacz – Stan ochrony gatunku został łącznie oceniony jako „niezadowolający” (U2). Populacja derkacza zasiedlająca obszar specjalnej ochrony ptaków Beskid Żywiecki szacowana jest na 164–170 odżywiających się samców. Nieznane są natomiast zmiany ilościowe w populacji zasiedlającej ten obszar. W związku z zaprzestaniem użytkowania rolniczego areał siedlisk odpowiadających derkaczowi w ciągu ostatnich dziesięcioleci wzrastał, należy jednak przypuszczać, że w związku z naturalną sukcesją i zarastaniem łąk oraz przeznaczaniem terenów rolnych pod budownictwo, sytuacja tego gatunku może ulec pogorszeniu.

Sowy – Ogólna ocena stanu ochrony tej grupy ptaków jest „niezadowolająca” (U2). Wyniki inwentaryzacji ptaków na terenie obszaru specjalnej ochrony ptaków Beskid Żywiecki PLB240002 wykonane w roku 2008 potwierdzają występowanie 4 gatunków sów wymienionych w Załączniku nr 1 Dyrektywy Ptasiej:

- puchacza,
- sóweczki,
- puszczyka uralskiego,
- włochatki.

Brak jest starszych danych ilościowych, które mogłyby stanowić materiał do określenia ewentualnych zmian liczebności. Biorąc pod uwagę zagęszczenia, jakie uzyskują w innych rejonach Karpat, należy przypuszczać, że ich liczebność w Beskidzie Żywieckim jest niższa od potencjalnych możliwości obszaru. Sukces lęgowy (wskaźnik rozrodczości), a także inne parametry populacji, w przypadku par zasiedlających obszar Beskidu Żywieckiego nie są znane. Wielkość i jakość siedlisk sów została antropogenicznie pogorszona i nie jest optymalna. Natomiast potencjalnie negatywny wpływ gospodarki leśnej, a w mniejszym stopniu także postępująca zmiany na terenach żerowiskowych powodują, że perspektywy zachowania wymienionych

gatunków sów w okresie 10–20 lat nie są pewne, ale prawdopodobne. W związku z powyższym parametry stanu ochrony sów: populacja, siedlisko i szanse zachowania gatunku zostały ocenione jako niezadowolające.

■ Rozpad drzewostanów świerkowych obszar Natura 2000 Beskid Żywiecki PLB240002, fot. Zygmunt Chromik/ RDOŚ w Katowicach

Dzięciolowate. Stan ochrony został określony jako „niezadowolający” (U1).

W trakcie inwentaryzacji ptaków na terenie obszaru specjalnej ochrony ptaków Beskid Żywiecki, wykonanej w 2008 r. stwierdzono występowanie 3 następujących gatunków dzięciolów wymienionych w Załączniku nr 1 Dyrektywy Ptasiej, których liczebność przekroczyła 0,5% liczebności krajowej:

- dzięciół zielonosiwy,
- dzięciół białogrzbiety,
- dzięciół trójpalczasty.

Trend zmian liczebności dwóch pierwszych gatunków nie jest znany, natomiast populacja krajowa dzięciola trójpalczastego wykazuje w ostatnich latach przypuszczalnie nieznaczny trend wzrostowy. Lokalny wzrost liczebności może być efektem rozpadu drzewostanów świerkowych. Sukces lęgowy dzięciolowatych, a także inne parametry populacji, nie są znane w przypadku par zasiedlających obszar Beskidu Żywieckiego. Potencjalnie negatywny wpływ gospodarki leśnej, zwłaszcza niedostateczna ilość martwego drewna i niekorzystne zmiany struktury wiekowej oraz wykonywanie prac leśnych w sezonie lęgowym, a także rozpad drzewostanów powodują, że perspektywa zachowania wymienionych przedstawicieli dzięciolowatych w okresie 10-20 lat nie jest pewna, ale prawdopodobna.

Siwerniak, pliszka górską, drozd obrożny i orzechówka to gatunki stwierdzone na terenie ostoi Beskid Żywiecki, których znana jest liczebność, a nieznane są trendy populacji i wskaźniki siedlisk gatunku. Perspektywę zachowania wymienionych gatunków w okresie 10-20 lat oceniono jako niepewną, ale prawdopodobną. Stan ochrony wymienionych gatunków został łącznie oceniony jako „niezadowolający” (U2).

Zagrożenia

Większość przedmiotów ochrony obszaru specjalnej ochrony ptaków Beskid Żywiecki (głuszec, orzeł przedni, sowy, dzięcioły) to gatunki ptaków związane z dużymi kompleksami leśnymi, w szczególności z drzewostanami starszych klas wieku. Potencjalnym zagrożeniem jest dla nich wielkopowierzchniowy gwałtowny rozpad starodrzewów świerkowych, co w konsekwencji doprowadziłoby do degradacji terenów leśnych oraz żerowisk. Zjawisku temu usiłuje się zapobiec poprzez przyspieszenie przebudowy drzewostanów świerkowych, co skutkuje między innymi obniżaniem wieku rębności świerka i wprowadzaniu do składu gatunków liściastych i jodły. Ubytek starodrzewów oddziałuje niekorzystnie na dziuplaki oraz głuszcza, które ściśle związane są z tego typu siedliskami. Natomiast wprowadzanie gatunków liściastych w perspektywie długoterminowej może sprzyjać dzięciołowi zielonosiwemu, dzięciołowi biało-grzbietemu czy puszczykowi uralskiemu. W ramach cięć sanitarnych usuwane są drzewa zasiedlone przez szkodniki wtórne, co ogranicza bazę żerową dzięciołów oraz możliwości gniazdowania dzięciołów i sów. Gatunki leśne narażone są również na przypadkowe zniszczenie lęgu lub miejsca gniazdowania w trakcie prac leśnych. Niekorzystnie wpływa na nie także fragmentacja rozległych kompleksów leśnych poprzez lokalizację w nich infrastruktury drogowej i narciarskiej.

■ Głuszec zwyczajny – samica (*Tetrao urogallus*)

■ Pliszka góraska (*Motacilla cinerea*)

Dla głuszcza wykazującego się dużym przywiązaniem do miejsca odbywania toków, zagrożeniem może być planowe użytkowanie rębne w rejonach odbywania toków, co praktycznie wiąże się z zanikaniem tokowisk. Istotnym zagrożeniem dla tego gatunku jest też płoszenie w szczególności w porze zimowej, w okresie wychowu młodych oraz w czasie tokowisk. Płoszenie wpływa niekorzystnie poprzez zwiększony wydatek energetyczny i zmniejszoną przeżywalność osobników szczególnie w okresie zimowym, a pośrednio do zwiększenia narażenia na kolizje z siatkami stanowiącymi ogrodzenia upraw oraz narażenia piskląt na wyziębienie

i ataki drapieżników. Do płoszenia najczęściej dochodzić może w trakcie prac leśnych, polowań zbiorowych z użyciem nagonki, poprzez narciarstwo uprawiane poza trasami narciarskimi, zbieractwo (w szczególności borówki czarnej oraz poroży) oraz przez pojazdy mechaniczne poruszające się w siedliskach głuszca. Negatywnie na gatunek może też oddziaływać utrzymywanie drzewostanów w dużym zwarciu, co ogranicza rozwój borówczysk będących żerowiskami głuszca. Wpływ drapieżnictwa na populację głuszca w Beskidzie Żywieckim nie jest jednoznacznie określony. Z obserwacji prowadzonych między innymi na terenach sąsiadujących z obszarem wynika, że presja drapieżników szczególnie w okresie lęgowym prowadzi do znacznego obniżenia sukcesu lęgowego głuszca.

Orzeł przedni, oraz gatunki sów głównie puchacz i puszczyk uralski narażone są na kolizje z napowietrznymi liniami energetycznymi. Duże ptaki drapieżne narażone są też potencjalnie na kłusownictwo. Gatunki związane z górkimi potokami pliszka górska i pliszcz są zagrożone w związku z prowadzeniem zrywki drewna potokami oraz w trakcie regulowania koryt rzecznych.

Tereny rolne położone w niższych partiach ostoi są siedliskami derkacza. Zagrożeniem dla tego gatunku wynikającym bezpośrednio z gospodarki łąkowej jest tutaj niewłaściwa technika koszenia oraz niedostosowanie terminów koszenia do fenologii gatunku. Derkacz może być także potencjalnie narażony na niekorzystne czynniki związane z intensyfikacją gospodarki łąkowej. Część terenów zasiedlanych przez derkacza oraz wyżej położone polany śródlądne oraz hale stanowią tereny żerowe orla przedniego oraz sów. Hale są też zasiedlane w okresie lęgowym przez świergotka. Zagrożeniem dla wymienionych ptaków jest utrata potencjalnych żerowisk, w związku z zaniechaniem użytkowania rolniczego i zarastaniem przez formacje drzewiaste. Siedliska ptaków związane z terenami rolnymi są też zagrożone w związku z przeznaczaniem tych terenów pod zabudowę oraz zalesienia.

Cele działań ochronnych

Przyjęte w planie zadań ochronnych cele dotyczą utrzymania populacji gatunków w obszarze, zachowania właściwych dla gatunku warunków siedliskowych, uzupełnienia wiedzy dotyczącej występowania niektórych gatunków w obszarze oraz stanu zachowania siedlisk gatunków.

Działania ochronne

Przyjęte cele będą osiągnęte poprzez realizację odpowiednich działań ochronnych.

Orzeł przedni i puchacz to gatunki, które zajmują duże areale. Ich żerowiska związane są z terenami otwartymi, a w szczególności łąkami i pastwiskami. Podobne siedliska zarówno lęgowe jak i żerowe, zlokalizowane w niższej położonych partiach ostoi, zajmuje derkacz. Dla wyżej wymienionych gatunków zaplanowano działania obligatoryjne – ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych. Prowadzenie ekstensywnej gospodarki rolnej – wypas, koszenie sprzyjają zachowaniu tych siedlisk. Dodatkowo dla derkacza zaproponowano działanie fakultatywne – koszenie z opóźnionym terminem realizacji zabiegu.

Głuszcak jest gatunkiem związanym z rozległymi kompleksami leśnymi, z przerzedzonymi, zróżnicowanymi mikrosiedliskowo starodrzewami świerkowymi. Kluczowym działaniem dla zachowania tego gatunku jest ochrona tokowisk, w związku z czym zaplanowano wyznaczenie

stref ochrony miejsc rozrodu i regularnego przebywania głuszca. Część potencjalnych miejsc tokowania głuszca wymaga też weryfikacji. Gatunkowi temu sprzyja również duży udział borówczysk w runie lasu oraz na obrzeżach hal. W związku z tym zaplanowano zabiegi sprzyjające rozwojowi borówczysk – selektywne przerzedzanie drzewostanów w trakcie trzebieży wczesnych, późnych oraz użytkowania rębego. Zaplanowano również uwzględnianie ochrony borówczysk w trakcie realizacji programów wykaszania hal poprzez pozostawianie niekoszonych pasów w sąsiedztwie granicy z lasem. Kształtowanie warunków odpowiednich dla tego gatunku można też osiągnąć poprzez stosowanie rębni stopniowych oraz pozostawianie w lesie drewna martwego głównie leżaniny i wykrotów. W celu wyeliminowania zagrożeń związanych z ploszeniem zaproponowano preferowanie zrywki konnej w okresie od 1 lutego do 31 lipca, w obszarach leśnych położonych powyżej 900m n.p.m., a także wystąpienie z wnioskiem do kół łowieckich o wyłączenie terenów leśnych położonych powyżej 1100 m n.p.m. z przeprowadzania polowań zbiorowych. Odpowiednie oznakowanie ogrodzeń upraw leśnych z siatki metalowej ma na celu zapobieżenie ewentualnych kolizji głuszców, w szczególności osobników młodych, z ogrodzeniami. W celu ograniczenia na gatunek presji drapieżników zaplanowano redukcję drapieżników rodzimych lisa, i kuny oraz bezwzględne usuwanie pojawiających drapieżników obcego pochodzenia.

Sowy: puszczyk uralski, sóweczka i włochatka oraz dzięcioły: trójpalczasty, białoogrzbity i zielonosiwy to gatunki leśne związane ze starymi drzewostanami o dużym zróżnicowaniu mikrosiedliskowym, z dużą ilością drzew obumarłych i obumierających. W trakcie zabiegów pielęgnacyjnych oraz cięć rębnych konieczne jest pozostawianie w drzewostanach tzw. drzew biocenotycznych. W celu minimalizacji oddziaływania związanego z przebudową drzewostanów świerkowych zaplanowano też wyznaczanie w drzewostanach planowanych do użytkowania rębego oraz w przypadku dokonywania wielkopowierzchniowych cięć sanitarnych, kęp drzew wyłączonych z użytkowania i pozostawionych do naturalnego rozkładu. Biogrupy te, stwarzać będą na terenach pozbawionych starszych drzewostanów warunki, umożliwiające ptakom gniazdowanie, żerowanie i odpoczynek. W celu ochrony siedlisk lęgowych dzięcioła trójpalczastego i sóweczki oraz miejsc lęgowych głuszca zaproponowano odstąpienie od realizacji cięć rębnych w strefie regła górnego. Przyczyni się to do zachowania w tej strefie najstarszych drzewostanów – potencjalnych tokowisk głuszca, terenów gniazdowania i wychowu młodych tego gatunku. Drzewostany te są również siedliskami kluczowymi do zachowania dzięcioła trójpalczastego i bardzo ważnymi dla sóweczki.

Dla gatunków związanych z potokami górskimi pliszki górskiej i puszcza dla których zagrożenie stanowią: zrywka drewna potokami oraz prace związane z zabudową hydrotechniczną, jako działanie ochronne zaproponowano wyłączenie cieków wodnych z użytkowania jako szlaki zrywkowe oraz odpowiednie terminy prac.

Monitoring

W zakresie działań dotyczących monitoringu stanu przedmiotów ochrony zaplanowano prowadzenie monitoringu populacji wszystkich gatunków stanowiących przedmioty ochrony w ostoi. Działania w zakresie monitoringu dla obszaru „Beskid Żywiecki” zostały opracowane na podstawie metodyki przyjętej dla potrzeb Państwowego Monitoringu Środowiska z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań przyrodniczych

■ Cieszyńskie Źródła Tufowe fot. Przemysław Król, RDOŚ w Katowicach

9. OBSZAR NATURA 2000 Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001

I 9. Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001

Położenie administracyjne:

Powiat bielski gmina Jasienia

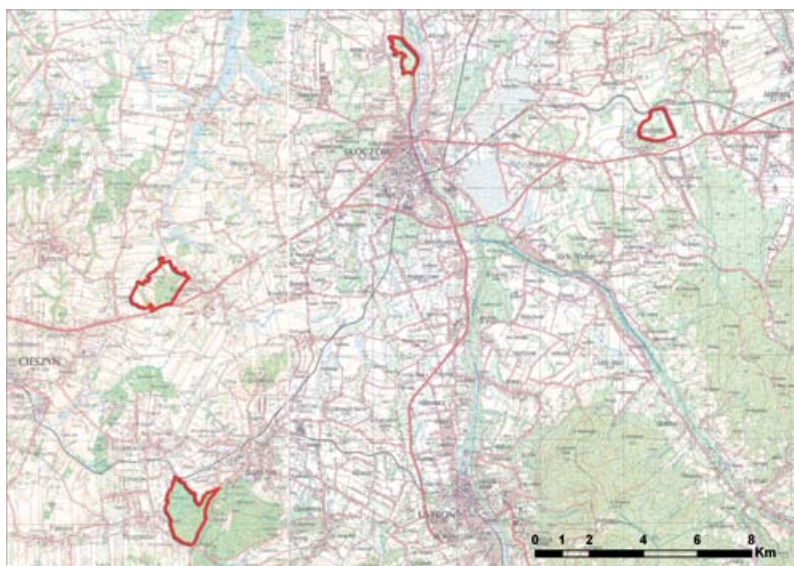
Powiat cieszyński, gminy: Dzięgiełłów, Goleszów i Skoczów

Powierzchnia: 266,9 ha

Data uznania jako OZW: 25 stycznia 2008 r.

Przedmioty ochrony:

- 7220 źródłiska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati*, w podtypie „typowym” oraz wariacie górskim i podgórskim (kod: 7220-1/g),
- 9130 żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), w podtypie żyznej buczyny górskiej (kod: 9130-3),
- 9170 grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), w podtypie ładu subkontynentalnego (kod: 9170-2),
- *91E0 łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe), w podtypie podgórski łągi jesionowy *Carici remotae-Fraxinetum* (kod: 91E0-5).

Opis ogólny

Obszar Natura 2000 Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001 składa się z czterech części położonych w południowej części województwa śląskiego w zachodniej części Pogórza Śląskiego, nazywanej zwyczajowo Pogorzem Cieszyńskim. W skład ostoi wchodzi tereny aktywnych współcześnie źródeł z depozycją martwicy wapiennej (tufów wapiennych i trawertynów) i towarzyszącą im typową florą mszaków (ze związku *Cratoneurion*).

Enklawa „Morzyk” w gminie Jasienica obejmuje większą część leśnego rezerwatu przyrody „Morzyk”, sąsiadujące z nim łąki, pastwiska i grunty orne oraz stawy. Północny fragment obszaru przecina droga ekspresowa S1 Bielsko-Biała – Cieszyn.

Enklawa „Las Kamieniec” w gminie Dębowiec obejmuje dwie wyspy leśne, które otoczone są łąkami i gruntami ornymi. W granicach obszaru znajdują się pojedyncze zabudowania o charakterze zagrodowym. Na południe od tego terenu przebiega droga ekspresowa S1 Bielsko-Biała – Cieszyn.

Enklawa „Las Grabicz” w gminie Goleszów obejmuje część większego kompleksu leśnego na zboczu Góry Jasieniowej. Przy zachodniej granicy znajduje się kilka zbiorników wodnych. Teren otaczają łąki, grunty orne, tereny leśne i zabudowa jednorodzinna.

Enklawa „Skarpa Wiślicka” w gminie Skoczów obejmuje większą część leśnego rezerwatu przyrody „Skarpa Wiślicka”. Od zachodu sąsiaduje z rozwijającą się zabudową jednorodziną w miejscowości Wiślica. Wschodnia granica tego terenu przebiega wzdłuż drogi krajowej Nr 81 Katowice-Skoczów.

Zespół Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Przemysław Król, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach

W proces opracowania planu zadań ochronnych szczególnie zaangażowali się przedstawiciele Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe Nadleśnictwa Ustroń, jako zarządcy znacznej części terenu, na której położony jest obszar Natura 2000 Cieszyńskie Źródła Tufowe. Ponadto w spotkaniach konsultacyjnych czynny udział brali przedstawiciele:

- Starostwa Powiatowego w Cieszynie,
- Urzędu Gminy Skoczów,
- katowickiego oddziału Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad,
- Śląskiego Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach.

Swoje spostrzeżenia przedstawiali także członkowie lokalnych organizacji ekologicznych, także przedstawiciel właściciela infrastruktury elektroenergetycznej.

Wsparciem merytorycznym podczas spotkań byli autorzy ekspertyzy botanicznej Pan Jerzy Parusel i hydrologicznej Pan Paweł Nejfeld i Pan Tadeusz Molenda.

Stan ochrony kluczowych przedmiotów ochrony

Stan ochrony priorytetowego siedliska *7220 Źródlika wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati* został oceniony jako „zły” (U2). Na taką ocenę wpływ miała zbyt mała powierzchnia zajmowana przez siedlisko oraz brak występowania gatunków charakterystycznych, zbyt duża liczba lub pokrycie terenu przez gatunki dominujące, zbyt duża liczba lub pokrycie terenu przez gatunki ekspansywne, obecność gatunków roślin wskazujących na eutrofizację, brak obecności wątrobowców, erozja denna koryta cieków.

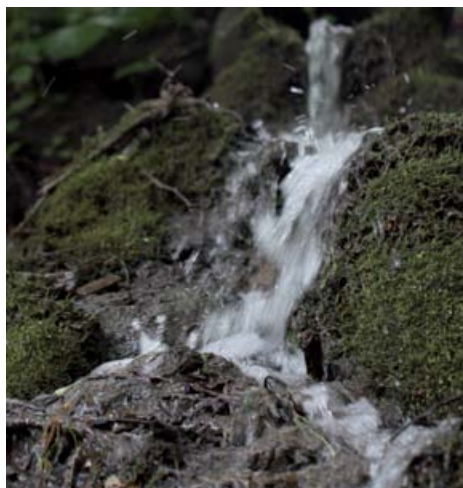
Stan ochrony siedlisk leśnych w obszarze również został oceniony jako „zły” (U2). Decydujący wpływ na tą ocenę miały wskaźniki dotyczące martwych drzew – ich udział ogólny oraz udział drzew o dużych rozmiarach jest zdecydowanie niewielki. Jedynie w rezerwacie przyrody „Skarpa Wiślicka” udział ten jest większy. Źle oceniono także wiek drzewostanów oraz ich strukturę pionową.

Zagrożenia

Dla siedliska 7220 źródłiska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati* zidentyfikowano następujące zagrożenia. Do grupy zagrożeń powodujących mechaniczne niszczenie siedliska zaliczono: porzucanie odpadów w obrębie siedliska, działalność dzików, a także procesy związane z erozją. W enklawach zlokalizowanych w gminach Dębowiec, Goleiszów i Skoczów w obrębie płatów siedliska stwierdzono obecność odpadów, które doprowadzają do mechanicznego uszkodzenia siedliska. W części obszaru w gminie Goleiszów zaobserwowano mechaniczne niszczenie siedliska przez dziki, które w bezpośrednim sąsiedztwie miejsc wytrącania się martwic mają buchtowiska. Zagrożeniem istniejącym jest także erozja skarpy otaczającej płat siedliska w Lesie Kamieniec. Osypująca się ziemia doprowadza do zmian przepływu wód i powoduje niszczenie wykształconych struktur wapiennych. Mechaniczne uszkodzenie siedliska nastąpiło także w wyniku konserwacji linii energetycznej, przebiegającej przez obszar w gminie Jasienica. W wyniku prowadzonych prac siedlisko zostało zasypane gałęziami pochodzącymi z wycinki. Zagrożeniem potencjalnym, mogącym powodować bezpośrednie mechaniczne niszczenie siedliska, może być także zrywka drewna. Ponadto działania związane z gospodarką leśną tj. odnawianie lasu po wycince, całkowite usunięcie drzewostanu, usuwanie martwej materii organicznej oraz trzebieże mogą powodować zwiększenie spływu powierzchniowego wód, a tym samym zainicjować procesy erozyjne w obrębie siedliska i zaburzające wytrącanie się martwicy wapiennej. Zwiększenie spływu powierzchniowego może również nastąpić na skutek zmiany sposobu użytkowania gruntów, w wyniku przekształcenia użytków zielonych na grunty orne. Zagrożeniami wpływającymi na warunki mikroklimatyczne i świetlne w obrębie siedliska są konserwacja linii energetycznej oraz nadmierny rozwój rodzimych gatunków ekspansywnych i obcych gatunków inwazyjnych. W ramach prac zabezpieczających linię usunięto czeremchy zwyczajne, stanowiące naturalną osłonę siedliska. W enklawach zlokalizowanych w gminach Dębowiec i Goleiszów stwierdzono nadmierny rozwój pokrzywy zwyczajnej, a w enklawie w gminie Goleiszów nadmierny rozwój rodzimych gatunków ekspansywnych. Zagrożeniem potencjalnym są natomiast gatunki inwazyjne, których ekspansja może nastąpić w gminach Jasienica i Skoczów. Nadmierny rozwój rodzimych roślin ekspansywnych i roślin inwazyjnych powoduje lub może powodować zacienienie siedliska i obniżenie temperatury wody, co wpływa niekorzystnie na proces wytrącania się martwicy wapiennej. Ponadto nadmierny rozwój ww. gatunków stanowi konkurencję dla mszaków, gdyż słabo rozkładające się części tych roślin powodują wypieranie mszaków.

Do grupy zagrożeń mogących potencjalnie wpływać na chemizm wód zaliczono infrastrukturę drogową, zabudowę oraz działalność rolniczą lub leśną. W enklawie „Morzyk” w gminie Jasienica zanieczyszczenia mogące spływać z drogi ekspresowej S1 mogą powodować zmianę składu chemicznego wód źródła, a tym samym zaburzają procesy wytrącania się martwicy. Jako zagrożenie potencjalne wskazano również zabudowę rozproszoną. Zabudowywanie i utwardzanie terenów dotychczas biologicznie czynnych będzie skutkowało zmniejszeniem powierzchni terenu, z którego następowała infiltracja wód do gruntu, a tym samym wpłynąć na ilość i jakość wód w źródłach. Zabudowa rozproszona może także być źródłem ścieków komunalnych, które odprowadzane do gruntu w granicach zlewni

bezpośredniej źródeł mogą zaburzać biogeochemiczne uwarunkowania wytrącania się martwicy wapiennej. Potencjalnym zagrożeniem może być również działalność związana z rolnictwem lub leśnictwem. Stosowanie środków chemicznych i nawozów na tych terenach, w granicach zlewni bezpośrednio, może wpływać na wytrącanie martwicy. Do grupy zagrożeń powodujących zakłócenie swobodnego i naturalnego spływu wód zaliczono obecność prowizorycznych ujęć w gminie Skoczów. Ujęcia wód zaburzają wytrącanie się martwicy wapiennej. Jako zagrożenie potencjalne zidentyfikowano także możliwość zaburzenia warunków spływu wód cieku w enklawie „Morzyk”, w sytuacji zmiany wysokości piętrzenia wód w pobliskim stawie, gdyż w przypadku przeprowadzenia takiej inwestycji następuje zwiększenie ryzyka wystąpienia cofki, a wody ze stawów mogły by doprowadzić do erozji dennej cieku.

■ Tufy wapienne. fot. Katarzyna Szczypka/ RDOŚ w Katowicach

Dla siedlisk leśnych: 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albae*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe) zidentyfikowano następujące zagrożenia. Zagrożenia istniejące obserwuje się w odniesieniu do siedliska grądów. W wyniku działalności człowieka dochodzi tu do fizycznej degradacji siedliska. Stwierdzono przypadki naruszenia siedliska w wyniku niekontrolowanego ruchu pojazdów mechanicznych, głównie motocykli. Ponadto w obrębie siedliska grądów zaobserwowano obecność odpadów, które również doprowadzają do fizycznego niszczenia siedliska. Do fizycznego naruszenia siedliska może dochodzić również w wyniku prowadzenia gospodarki leśnej. Zrywka drewna może spowodować mechaniczne zniszczenie lub uszkodzenie siedlisk. Jednak z uwagi na stosowanie w obrębie obszaru rębni stopniowych zagrożenia wynikające z gospodarki leśnej zakwalifikowano do grupy potencjalnych. Zagrożeniami potencjalnymi dla wszystkich siedlisk leśnych

jest: odnawianie lasu po wycinie, usuwanie martwych i umierających drzew oraz przerzedzenie warstwy drzew. Ręczne i mechaniczne przygotowanie gleby przed odnowieniem sztucznym może wzmacniać erozję powierzchniową oraz sprzyjać inwazji obcych gatunków roślin, co może wpływać niekorzystnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemu leśnego. Odnowienie sztuczne może przyczyniać się do uproszczenia struktury wiekowej, gatunkowej, genetycznej, poziomej i pionowej drzewostanów. Usuwanie martwej materii organicznej z gruntów zalesionych może przyczyniać się do zwiększenia spływu powierzchniowego wód opadowych, a tym samym erozji wodnej, a także powodować zaburzenie struktury i funkcjonowania ekosystemów leśnych. Natomiast trzebieże mogą wzmacniać erozję powierzchniową, uszkodzenie drzew i kierunkową selekcję genetyczną. Intensywność trzebieży, niedostosowana do potrzeb pielęgnacyjnych, może przyczyniać się zmniejszenia zapasu biomasy. Ponadto dla grądów i łęgów jako zagrożenie potencjalne wykazano wycinkę lasu, która może wzmacniać erozję powierzchniową oraz sprzyjać inwazji obcych gatunków roślin, co wpływa niekorzystnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemu leśnego. W odniesieniu do grądów w enklawie „Skarpa Wiślicka” oraz łęgów w enklawie „Morzyk” zagrożeniem mogą być inwazyjne gatunki roślin.

Cele działań ochronnych

Dla siedliska 7220 źródłiska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati* określono poniższe cele działań ochronnych, mając na względzie co najmniej utrzymanie siedliska w obszarze. Jako cel ogólny określono również konieczność tworzenia warunków dla rozwoju roślinności wskaźnikowej. Ponadto jako cel działań ochronnych wskazano rozpoznanie czynników wpływających na skład chemiczny wód w źródłach. W związku z identyfikacją zagrożeń mogących powodować mechaniczne niszczenie siedliska lub inicjujących procesy erozyjne konieczne jest podjęcie działań w celu ich wykluczenia lub ograniczenia. W enklawie Morzyk zidentyfikowano zagrożenie związane z konserwacją terenu wokół linii energetycznej w obrębie płatu siedliska. Dlatego konieczne jest podjęcie działań w celu zapewnienia rozwoju roślinności, która osłaniać będzie ten płat. Działania zostaną również ukierunkowane na wspomaganie procesu biodepozycji martwicy wapiennej. Ze względu na fakt, że część źródeł została prowizorycznie ujęta, zachodzi konieczność likwidacji tych ujęć w celu unaturalnienia wypływu wód, co wpłynie na uwarunkowania wytrącania się martwicy wapiennej. Celem działań będzie także dążenie do poprawy wskaźników „Rodzime gatunki ekspansywne roślin zielnych” i „Obce gatunki inwazyjne”. Nie określa się celów ani działań dla zagrożenia wynikającego z pozbywania odpadów z gospodarstw domowych z uwagi na fakt, że utrzymanie czystości i porządku w gminach należy do obowiązkowych zadań własnych gmin.

Dla siedlisk leśnych: 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albae*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe) określono poniższe cele działań ochronnych, mając na względzie co najmniej utrzymanie siedlisk w obszarze. W celu poprawy wskaźników parametrów specyficzna struktura i funkcje siedlisk, wpływających na obniżenie ich oceny ogólnej, jako cele określono konieczność dokonania przebudowy struktury i „postarzenie”

drzewostanów oraz zwiększenie biomasy i wymiarów martwych drzew. Ze względu na fakt, że dobrze wykształcony system leśny ma drzewa we wszystkich fazach rozwojowych, tj. młodnik, tyczkowień, drągowień, drzewostan dojrzewający, drzewostan dojrzały, starodrzew, a także drzewa rozkładające się, konieczne jest zwiększenie ilości martwego drewna, w celu poprawy wskaźników parametru struktura i funkcje ocenionych na poziomie niezadowolającym i złym.

Działania ochronne

Dla siedliska 7220 źródłiska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati* zaplanowano wykonanie poniższych zadań ochronnych.

W celu spowolnienia spływu wód i wytworzenia dogodniejszych warunków dla procesu biodepozycji martwicy wapiennej przewidziano ułożenie w poprzek koryt wybranych cieków, w których występuje siedlisko, drewnianych kłód. Przegrodzenie cieków zaplanowano jedynie w enklawach Las Grabicz i Las Kamieniec aby możliwe było porównanie skuteczności tego działania i ewentualne jego zastosowanie w kolejnych enklawach obszaru. Działania ochronne będą również polegały na ograniczeniu rozprzestrzeniania się rodzimych gatunków ekspansywnych i obcych gatunków inwazyjnych. Kolejnym działaniem realizowanym w Lesie Grabicz i Lesie Kamieniec będzie wyodrębnienie z istniejących wydzierń leśnych terenów w postaci odrębnych pododdziałów. Na tak wyznaczonych terenach gospodarka leśna dostosowana będzie do potrzeb ochrony siedliska poprzez prowadzenie prac leśnych w sposób wykluczający możliwość fizycznego niszczenia siedliska oraz przerzedzenie drzewostanu w wybranych miejscach. Jako działanie ochronne przewidziano także modyfikację zasad gospodarowania na gruntach leśnych znajdujących się w granicach zlewni bezpośredniej-topograficznej cieków. Modyfikacja ta polegała będzie na: kształtowaniu i utrzymaniu złożonej struktury pionowej i poziomej drzewostanów, preferowaniu odnowienia naturalnego, prowadzeniu prac zrębowych i zrywkowych w okresie zimowym, rekultywacji nowopowstałych szlaków zrywkowych, pozostawianiu martwego drewna. Zaplanowano także konieczność usunięcia resztek pozrębowych (gałęzi) z misy źródłiska w Lesie Kamieniec. Z uwagi na brak możliwości jednoznacznego wskazania źródeł zanieczyszczeń wpływających na skład chemiczny wód w źródłach przewidziano wykonanie badań w zakresie standardów jakości gleb w zlewni cieków i wód źródeł. Badania gleb posłużą do sporządzenia wskazań do stosowania nawozów na gruntach użytkowanych rolniczo w celu ograniczenia możliwości przedostawania się nawozów do wód, a tym samym zmiany ich chemizmu. Działaniem fakultatywnym dla użytkowników terenów rolniczych będzie stosowanie wskazań do nawożenia. W związku z tym, że dwa płaty siedliska w Lesie Kamieniec i Morzyku położone są w bezpośrednim sąsiedztwie obsypujących się skarp konieczne jest podjęcie działania mającego na celu ich zabezpieczenie. Dlatego zaplanowano faszynowanie prawych brzegów potoków. Z uwagi na fakt, że w bezpośrednim sąsiedztwie płatu siedliska w enklawie Morzyk przebiega linia energetyczna, której konserwacja wymaga ingerencji w ten obszar przez właściciela sieci, zostaną podjęte działania mające na celu wypracowanie zasad prowadzenia prac. W obrębie dwóch płatów siedliska w enklawie Skarpa Wiślicka istnieją prowizoryczne ujęcia wód. Konieczne jest ich usunięcie w celu poprawy warunków biodepozycji martwicy.

■ Enklawa „Skarpa Wiślicka” - obszar Natura 2000 Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001. fot. Przemysław Król/ RDOŚ w Katowicach

Dla siedlisk leśnych: 9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), *91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albae*, *Populetum albae*, *Alnenion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe) zaplanowano wykonanie poniższych zadań ochronnych.

Ze względu na niską ocenę wskaźników parametru specyficzna struktura i funkcje, opisujących udział martwego drewna na siedlisku, przewidziano pozostawianie martwych i obumierających drzew w celu dążenia do ich poprawy. Dodatkowo wskazano na konieczność wyznaczenia w drzewostanach przeznaczonych do trzebieży późnej, okolorębnych, rębnych i przeszlorębnych kęp drzewostanu do ich naturalnego rozkładu. Wybrane płaty siedlisk wymagają również przebudowy struktury gatunkowej, pionowej i poziomej drzewostanów w celu doprowadzenia do zgodności z siedliskiem. W obrębie niektórych płatów wymagane jest również preferowanie odnowienia naturalnego, a także użytkowanie drzewostanów rębniami złożonymi z długim okresem odnowienia. Jeden z płatów siedliska grądu i jeden płat siedliska łęgu wymagają podjęcia działań w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się obcych gatunków inwazyjnych. W ramach działań przewidzianych dla siedliska łęgów wskazano na konieczność wyłączenia z użytkowania wszystkich płatów tego siedliska tj. podgórskiego łęgu jesionowego.

Monitoring

W odniesieniu do siedliska źródlisk wapiennych zaplanowano prowadzenie monitoringu przez okres obowiązywania planu zadań ochronnych, w celu zaobserwowania zachodzących zmian i tendencji. Przewidziano monitorowanie realizacji działań ochronnych poprzez nadzór nad prowadzonymi działaniami ochronnymi. W ramach planu prowadzony będzie również monitoring przyrodniczy stanu ochrony siedliska w oparciu o metodykę

opracowaną przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska.

W odniesieniu do siedlisk leśnych zaplanowano również prowadzenie monitoringu przez okres obowiązywania planu zadań ochronnych, w celu zaobserwowania zachodzących zmian i tendencji. Przewidziano monitorowanie realizacji działań ochronnych poprzez nadzór nad prowadzonymi działaniami ochronnymi. W ramach planu prowadzony będzie również monitoring przyrodniczy stanu ochrony siedlisk. W odniesieniu do siedliska łągów będzie on prowadzony stricte w oparciu o metodykę opracowaną przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Natomiast monitoring buczyn i grądów, dla których nie opracowano dotąd metodyk, będzie prowadzony w oparciu o zakresy parametrów i wskaźników opracowanych dla siedliska 9160 „grąd subatlantycki” lecz dostosowanych do specyfiki tych siedlisk.

Dobre praktyki w planowaniu ochrony (przyrodnicze i społeczne)

W celu ograniczenia mechanicznego niszczenia siedlisk istotne jest aby w obrębowe obszaru przestrzegano zakazu wyrzucania odpadów oraz jazdy pojazdami mechanicznymi – kładami i motocyklami crossowymi. W związku z podejrzeniem, że wpływ na siedlisko źródłisk wapiennych mają ścieki z gospodarstw domowych, przedostające się najpierw do gruntu a potem do źródeł, ważne aby nie stosować przydomowych oczyszczalni ścieków z systemami rozsączania oraz dbać o szczelność płyt obornikowych i zbiorników na gnojówkę w granicach zlewni topograficznych cieków. Ze względu na możliwość negatywnego wpływu zimowego utrzymania dróg na jakość i skład wód w źródłach należało by rozważyć zastosowanie alternatywnych metod przeciwdziałania oblodzeniu dróg, przebiegających przez obszar lub bezpośrednio do niego przylegających. Stosowanie nawozów na poziomach nieprzekraczających zapotrzebowania upraw może wpłynąć korzystnie na skład wód w źródłach, a tym samym na poprawić proces wytrącania się martwicy wapiennej. W odniesieniu do gospodarki leśnej istotne jest aby prace leśne nie były prowadzone w bezpośrednim sąsiedztwie siedliska źródeł aby wykluczyć możliwość jego mechanicznego niszczenia. W celu ochrony przed fizycznym niszczeniem siedliska preferowana powinna być zrywka drewna zimą i przy obecności pokrywy śnieżnej. W odniesieniu do siedlisk leśnych dobrą praktyką jest preferowanie: odnowienia naturalnego, rębni złożonych z długim okresem odnowienia, zrywki konnej oraz pozostawianie martwego drewna w lesie.

Zarządzenie

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach wydał Zarządzenie Nr 38/2013 z 31 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001.

■ Nocek duży (*Myotis myotis*) fot. Damian Czechowski, RDOŚ w Katowicach

10. OBSZAR NATURA 2000 Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie PLH240003

I 10. Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie PLH240003

Położenie administracyjne:

Powiat bytomski, gminy: Radzionków, Tarnowskie Góry, Zbroslawice, oraz Miasto Bytom

Powierzchnia: 3 490,8 ha

Data uznania jako OZW: 13 listopada 2007 r.

Przedmioty ochrony:

siedlisko leśne

- 9130 żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*), oraz gatunek nietoperza
- 1324 nocek duży (*Myotis myotis*).

Opis ogólny

Obszar obejmuje system podziemnych wyrobisk po eksploatacji kruszców metali ciężkich, chodników i sztolni, które stanowią zimowisko nietoperzy. Wyrobiska te powstawały od XII do XX wieku i obejmują ponad 300 km chodników oraz liczne komory i wybiarki. Podziemia obejmują sztolnie odwadniające, liczne szyby i odsłonięcia w kamieniołomach. Populacja zimujących tu nietoperzy szacowana jest na 550 osobników. Obszar PLH240003 jest największym miejscem zimowania nietoperzy na Górnym Śląsku. Obiekt zasiedlany jest przez nietoperze także w okresie letnim.

Krajobraz Wyżyny Śląskiej nosi znamiona silnej antropopresji, wynikającej z intensywnej działalności przemysłowej. Do najliczniej występujących form antropogenicznych należą hałdy górnicze, osadniki, kamieniołomy, zapadliska, leje, duża liczba sztucznych zbiorników wodnych. Dominującą formę stanowią obniżenia po kopalniach rud cynku i ołowiu występujące w Bobrownikach i Reptach oraz kamieniołomy dolomitu i wapienia znajdujące się między Bobrownikami, Suchą Górą i Blachówką. Duże obszary wyniesień tworzą hałdy po górnictwie rudnym w Segiecie i Górnikach, koło Tarnowskich Gór.

Wszystkie siedliska przyrodnicze stwierdzone w granicach obszaru Natura 2000 znajdują się na terenie leśnictwa Stolarzowice.

Na terenie obszaru Natura 2000 Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie PLH240003 znajdują się:

- rezerwat przyrody „Segiet”
- stanowisko dokumentacyjne „Kamieniołom Blachówka”
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy: „Doły Piekarskie”
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy: „Suchogórski Labirynt Skalny”
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy: „Park w Reptach i Dolina Dramy”.

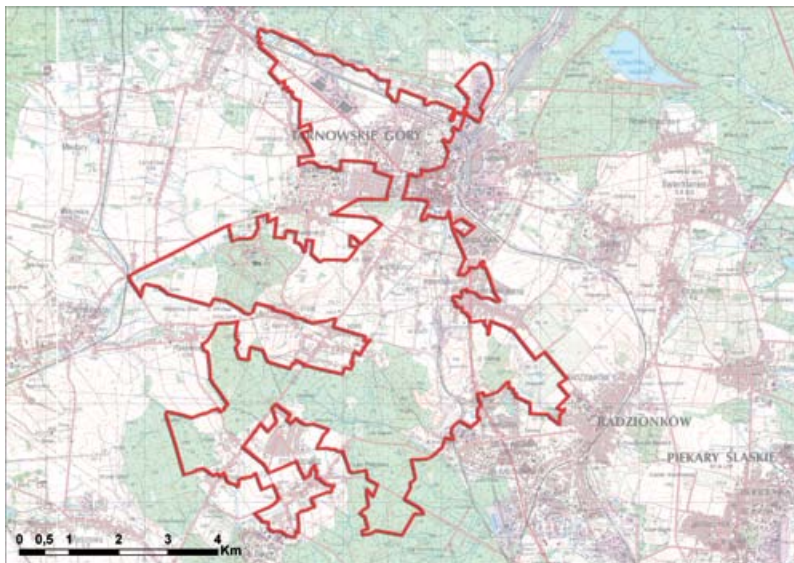
Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Katarzyna Kociuba, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach
- autorzy ekspertyzy chiropterologicznej opracowanej na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie PLH240003 – zespół w składzie: dr Jan Cichocki, dr Dariusz Łupicki, Agnieszka Ważna

przedstawiciele:

- Urzędu Miejskiego w Bytomiu,
- Urzędu Miejskiego w Tarnowskich Górach,
- Urzędu Miasta Radzionków,
- Urzędu Gminy Zbrosławice,
- Starostwa Powiatowego w Tarnowskich Górach,
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach,
- Nadleśnictwa Brynek,
- Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach,
- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu,
- Śląskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Katowicach,
- Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Katowicach,
- Autorzy Standardowego Formularza Danych Specjalnego Obszaru Ochrony Sie-
dliisk „Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie”

oraz inne: Polski Związek Łowiecki, Agencja Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa, Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Śląska Izba Rolnicza, Rejonowy Zarząd Infrastruktury w Krakowie, Wojewódzki Sztab Wojskowy w Katowicach, ekologiczne stowarzyszenia, towarzystwa i organizacje pozarządowe.

Stan ochrony przedmiotów ochrony

Oceny stanu ochrony siedlisk przyrodniczych stwierdzonych na terenie obszaru Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie dokonano na podstawie prac terenowych wykonanych w 2012r. na potrzeby ekspertyzy zleconej w ramach sporządzania planu zadań ochronnych (Kulpiński, Tyc, Salasa-Orpych 2012).

9130 Żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion, Galio odorati-Fagenion*)

Siedlisko na terenie obszaru zajmuje niecałe 14,2 ha, co stanowi 0,4% powierzchni obszaru Natura 2000 Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie PLH240003. Zdecydowana większość powierzchni zajmowanej przez siedlisko leży poza rezerwatem „Segiet”. Buczyny żyzne są w Polsce szeroko rozprzestrzenione w górach, pasie wyżyn oraz na Pomorzu. W związku z tym znaczenie SOO „Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie” dla ochrony siedliska w skali regionu biogeograficznego i kraju jest niezbyt duże. Występuje tu poza tym w formie nietypowej, uwarunkowanej gospodarką człowieka. Jednak stanowisko jest dość ważne dla zachowania ciągłości zasięgu siedliska na Wyżynie Śląskiej. Siedlisko zostało też uwzględnione w SDF obszaru. Siedlisko jest przedmiotem ochrony w SOO „Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie”, w związku z tym podjęto próbę oceny wskaźników stanu siedliska. Nie było jednak przedmiotem monitoringu przyrodniczego GIOŚ, w związku z tym brakuje szczegółowej metodyki ocen wskaźników oraz ich wykazu. Siedlisko na terenie obszaru wykształcone jest w nietypowej formie. Dokonano jedynie szacunkowej oceny eksperckiej wskaźników na podstawie obserwacji terenowych. (Kulpiński, Tyc, Salasa-Orpych 2012). Ocena ogólna stanu ochrony siedliska w obszarze Natura 2000 Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie określona została jako „niezadowolająca” (U1).

1324 Nocek duży (*Myotis myotis*)

Badania gatunku w 2012 i 2013r. potwierdziły jego występowanie na tym obszarze. Duża część korytarzy wchodzących w skład kompleksu podziemi jest niedostępna dla człowieka. Rodzą się zatem uzasadnione obawy co do nieoszacowywania liczebności nietoperzy w okresie zimowym. Wszystkie obserwacje dotyczą bowiem liczeń zimowych, obejmujących transekt liczący w przypadku sztolni Błachówka około 2,5 km. Nietoperze obserwowane były między innymi na odcinku łączącym Sztolnię w Błachówce z wylotem w Zbrostawicach (Brama Gwarków). Tego typu pojedyncze obserwacje, mogą wskazywać na większe liczebności, niż wynika to z dotychczasowych obserwacji. Podstawową wartość mają jednak obserwacje bezpośrednie (te utrzymują się na poziomie około 130 osobników, w całym podziemiu). Schronienia letnie – brak danych o koloniach rozrodczych (Cichocki, Łupicki, Ważna 2012). Schronienia zimowe (Brama Gwarków, Sztolnia Błachówka, W kamieniołomie Bobrowniki, Boże Wspomagaj) – ocena „niezadowolająca” (U1) – Stwierdzono ok. 120 osobników. Całkowita powierzchnia korytarzy dostępna dla nietoperzy jest trudna do oszacowania możliwe jest występowanie miejscowych zawałów zmniejszających dostępność schronień. Zastosowane zabezpieczenia (kraty) mają niewłaściwe parametry, bliskość obiektów sportowych stanowi czynnik wpływający negatywnie na nietoperze. Część wlotów jest niedostępna po zawałach, dostępność wlotów ograniczają niewłaściwie zaprojektowane kraty. Warunki mikroklimatyczne optymalne dla gatunku (Cichocki, Łupicki, Ważna 2012).

Należy wspomnieć o kolonii w Nakle Śląskim, (obecnie poza obszarem Natura 2000). Stwierdzono tu 350 osobników – samice z młodymi. Powierzchnia schronienia ok. 50 m² strychu. Strych nie jest użytkowany, ale wejście nie jest trwale zabezpieczone. Z uwagi na niepewny stan otworów wlotowych siedlisko jest zagrożone.

Ponadto badania terenowe przeprowadzone na potrzeby opracowania planu zadań ochronnych potwierdziły występowanie, w stanie kwalifikującym do uznania za przedmioty ochrony, następujących siedlisk i gatunków:

- 6130 murawy galmanowe (*Violetalia calaminariae*)
- 1323 nocek Bechsteina (*Myotis bechsteinii*)
- 1902 obuwik pospolity (*Cypripedium calceolus*)
- 9150 ciepłopubne buczyny storczykowe (*Cephalanthero-Fagenion*)

■ Obuwik pospolity (*Cypripedium calceolus*),
fot. Anna Supera, RDOŚ w Katowicach

■ Buławnik mieczolistny (*Cephalanthera longifolia*),
fot. Anna Supera, RDOŚ w Katowicach

Zagrożenia

Dla siedliska 9130 żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*) zidentyfikowano następujące zagrożenia istniejące:

- obce gatunki inwazyjne (obecny jaśminowiec *Philadelphus* sp.), drzewa obce ekologicznie powodujące niekorzystne zmiany chemizmu gleby (opad igieł),
- przerzedzenie/prześwietlenie warstwy drzew powodujące nadmierny rozrost podszytu i gatunków ekspansywnych.

Jako zagrożenia potencjalne wskazano:

- przypadkowe mechaniczne zniszczenia związane z ewentualnym zbaczaniem turystów z wytyczonych szlaków,

- przeznaczenie terenu w pobliżu siedliska na cele budownictwa jednorodzinne; co może się wiązać z większą penetracją siedliska; ekspansją niepożądanych gatunków i zaśmieceniem.

Dla gatunku 1324 nocka dużego (*Myotis myotis*) określono zagrożenia istniejące:

- nieodpowiednie zabezpieczenie otworu prowadzącego do podziemi – nieodpowiednio zbudowana krata w Blachówce Zachodniej. Brak zabezpieczenia otworów prowadzących do podziemi – za głównym wejściem Bramy Gwarków do podziemi znajduje się miejsce wlotu niezabezpieczone kratą,
- zasypywanie otworów wlotowych – w wyniku erozji dolomit osypuje się zasypując miejsce wlotu w kamieniołomie Bobrowniki oraz przy szybie za głównym wejściem przy Bramie Gwarków,
- światło i hałas generowane przez imprezy masowe odbywające się w rejonie Sportowej Doliny powodują płoszenie nietoperzy. Szczególnie negatywny wpływ wywołują w okresie rojenia. Podobny efekt wywołuje podjeżdżanie pojazdami silnikowymi (motocykle, quady itp.) w pobliżu wlotu do podziemi Blachówka,
- ruch motocyklowy w rejonie wlotu do sztolni na stanowisku Blachówka Zachodnia i w Kamieniołomie Bobrowniki powoduje płoszenie i wybudzenie nietoperzy oraz osypywanie się materiału skalnego,

Wśród zagrożeń potencjalnych dla tego gatunku zidentyfikowano następujące zagrożenia potencjalne:

- eksploracja podziemi w okresie zimowym i swarmingu (rojenia) niepokoi hibernującą nietoperze,
- próba zabudowy najbliższego obszaru najważniejszego wlotu do podziemi – Blachówka Zachodnia oraz projekty budowy osiedli na niestabilnym podłożu w pobliżu rezerwatu Segiet oraz wlotu do sztolni Blachówka grożą zawaleniem się otworów wlotowych i korytarzy podziemnych stanowiących siedliska nietoperzy, co może doprowadzić do ich utraty,
- powstawanie osuwisk może utrudniać dostęp do miejsc hibernacji w rejonie wlotu Blachówka Zachodnia,
- wytyczanie szlaków i ścieżek może sprzyjać osypywaniu się dolomitu w rejonie wlotów w Blachówce Zachodniej i w kamieniołomie Bobrowniki,
- nielegalne składowanie w rejonie kamieniołomu Bobrowniki różnego typu odpadów może mieć negatywny wpływ na siedliska żerowe,
- spiętrzanie się mas wody w chodnikach odwadniających, podtapianie komór, odcinanie fragmentów systemu. Spiętrzanie się wody między sztolnią Blachówka i Bramą Gwarków może prowadzić do braku możliwości swobodnego przemieszczania się nietoperzy między otworami wlotowymi,
- podjeżdżanie pojazdami silnikowymi (motocykle, quady itp.) w pobliżu wlotu do podziemi w kamieniołomie Bobrowniki generujące hałas może powodować płoszenie nietoperzy w okresie rojenia. Wykorzystywanie miejsca wlotu w kamieniołomie Bobrowniki jako terenu do uprawiania sportów motorowych.

Cele działań ochronnych

Mając na uwadze zidentyfikowane zagrożenia oraz ich wpływ na ocenę stanu ochrony siedlisk i gatunków stanowiących przedmioty ochrony ostoi Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie sformułowano następujące cele:

- dla siedliska 9130 żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*) cel działań ochronnych określono mając na względzie potrzebę, co najmniej utrzymania siedliska w obszarze. Jako cel działań ochronnych wskazano utrzymanie siedliska w obszarze w stanie nie pogorszonym tj. na poziomie minimum „niezadowolającym” (U1) – poprawa oceny wskaźnika „Gatunki obce ekologicznie w drzewostanie”;
- w odniesieniu do gatunku nietoperza tj. 1324 nocka dużego (*Myotis myotis*) za cel postawiono utrzymanie populacji gatunku w obszarze w stanie „nie pogorszonym” (U1).

Działania ochronne

Dla siedliska 9130 żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*) jako działanie wskazano

- usuwanie obcych ekologicznie gatunków drzew. Usunięcie świerka pospolitego, sosny zwyczajnej i modrzewia europejskiego z drzewostanu, z usunięciem uzyskanych pni, sukcesywnie w miarę osiągania przez nie wieku rębności lub w ramach cięć pielęgnacyjnych i sanitarnych. Prace należy prowadzić poza sezonem wegetacyjnym (np. zimą) i tak, aby jak najmniej uszkodzić runo i drzewa liściaste.
- usunięcie krzewu jaśminowca.
- Dążenie do uzyskania docelowego składu gatunkowego: 7Bk 3Db, Wz, Lp, Gb i 8Bk 2Db, Wz, Lp, Gb

W odniesieniu do 1324 nocka dużego (*Myotis myotis*) zaplanowano działania dotyczące ochrony czynnej siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk:

- odstąpienie od stosowania nagłośnienia i oświetlenia w okresie od 1 sierpnia do 30 października, od 1 godziny przed zachodem słońca – do świtu w okolicach sztolni w Błachówce tzw. Sportowa Dolina.
- odstąpienie od poruszania się pojazdami mechanicznymi w okresie od 1 sierpnia do 30 października, od 1 godziny przed zachodem słońca – do świtu w okolicach sztolni w Błachówce tzw. Sportowa Dolina oraz w okolicach Kamieniołomu Bobrowniki.
- wymiana kraty przy wlocie do sztolni Błachówka Zachodnia. Przy zastosowaniu elementów pozbawionych ostrych krawędzi i końcówek. Odległość między elementami pionowymi nie może być mniejsza niż 40–45 cm. Odległość pomiędzy elementami poziomymi nie powinna być mniejsza niż 15–17 cm.
- opracowanie założeń udostępnienia turystycznego Kamieniołomu Bobrowniki.

Ponadto zidentyfikowano potrzebę uzupełnienia stanu wiedzy w zakresie:

- rozpoznania możliwości zabezpieczenia szybu przy Bramie Gwarków.
- Rozpoznania możliwości metod zabezpieczenia miejsca wlotu nietoperzy przed osuwającymi się odłamkami skalnymi oraz zabezpieczenia kraty wejścia do podziemi w kamieniołomie Bobrowniki.

■ Kamieniołom „Bobrowniki”, miejsce wlotu nietoperzy do podziemi fot. Damian Czechowski, RDOŚ w Katowicach

Monitoring

W odniesieniu do siedliska leśnego 9130 żyzne buczyny jako działanie dotyczące monitoringu stanu przedmiotów ochrony oraz monitoringu realizacji działań ochronnych, zaproponowano „obserwację dynamiki zmian i reakcji siedliska” poprzez prowadzenie monitoringu w obrębie zaproponowanych miejsc wykonania zdjęć fitosocjologicznych.

W przypadku nocka dużego wskazano na potrzebę prowadzenia monitoringu zimowego oraz kontrolę stanu zachowania korytarzy w Błachówce Zachodniej poprzez ocenę wskaźników parametru populacji i siedliska gatunku. Jako działanie dotyczące monitoringu stanu przedmiotów ochrony oraz monitoringu realizacji działań ochronnych ustalono za niezbędne przeprowadzanie corocznej kontroli drożności szybu/wlotu, stanu technicznego, stanu zabezpieczeń i konserwacja zamknięcia i samej kraty (np. wymiana zamka / kłódki, zabezpieczenie przed korozją, malowanie) przy wlocie sztolni „W Kamieniołomie Bobrowniki”, szybie przy Bramie Gwarków, wlocie do sztolni Błachówka Zachodnia oraz przy wlocie sztolni Boże Wspomagaj.

■ Jaskinia „Szachownica” fot. Damian Czechowski, RDOŚ w Katowicach

11. OBSZAR NATURA 2000 Szachownica PLH240004

I 11. Szachownica PLH240004

Położenie administracyjne:

Powiat częstochowski gmina Lipie.

Powierzchnia: 13,1 ha

Data uznania jako OZW: 13 listopada 2007 r.

Przedmioty ochrony:

- 8310 jaskinie nieudostępnione do zwiedzania, oraz cztery gatunki nietoperzy
- 1308 mopek (*Barbastella barbastellus*),
- 1318 nocek hydkowłosy (*Myotis dasycneme*),
- 1323 nocek Bechsteina (*Myotis Bechsteini*),
- 1324 nocek duży (*Myotis myotis*).

Opis ogólny

Ostoja Szachownica obejmuje ona kompleks kilku jaskiń o nazwie „Szachownica“, których powstanie związane było z intensywnym odprowadzaniem wód roztopowych na przedpolu lodowca (złodowacenie środkowopolskie Warty).

System jaskiniowy „Szachownicy“ został odsonięty w trakcie eksploatacji wapienia, która spowodowała zniszczenie znacznej części korytarzy i rozczłonkowanie pierwotnie jednolitego systemu jaskiniowego. Obecnie znajduje się tu pięć oddzielnych jaskiń, które dla łatwiejszego rozróżnienia oznaczono kolejnymi numerami od I do V. Najdłuższa z nich – Szachownica I liczy około 600 m długości i jest jedną z najdłuższych na Wyżynie Krakowsko – Wieluńskiej. Drugim pod względem wielkości obiektem jest jaskinia Szachownica II, która osiąga prawie 200 m. Pozostałe (III – V) to małe fragmenty pierwotnego systemu w południowej części kamieniołomu.

Korytarze jaskiń rozgałęziają się i przecinają pod kątem prostym, tworząc charakterystyczną siatkę pól, przypominającą szachownicę (stad nazwa systemu).

W wyniku eksploatacji w Jaskini Szachownica I pierwotny charakter zatraciło 40% korytarzy. W ich miejscu powstały duże sale jaskiniowe o nazwach: Wejściowa, Złomowisko, z Piargami, Przejściowa, Puchacz, Amonitowa i Wielka Sala. Do jaskiń prowadzi 12 otworów usytuowanych w ścianach kamienioloemu oraz pionowa studnia z wierzchowiny. Naturalne korytarze systemu „Szachownicy” mają przebieg poziomy. Jediną występującą w systemie „Szachownicy” formą naciekową są niewielkie grzybki. Dno sal i korytarzy w częściach poszerzonych przez eksploatację pokryte jest dużymi blokami i gruzem wapiennym. W częściach naturalnych miejscami występuje namulisko piaszczyste.

Panujące w jaskini specyficzne warunki mikroklimatyczne, stwarzają dogodne możliwości do zasiedlenia przez nietoperze w czasie zimowej hibernacji. Z badań prowadzonych od 1977r. wynika, że nietoperze pojawiają się w jaskini już na początku września, ale zajmowanie kryjówek zimowych rozpoczyna się dopiero w połowie października. Zimowisko zaczynają opuszczać w marcu. Jak dowodzą doniesienia naukowe z ostatnich lat Szachownica jest również bardzo istotnym miejscem jesiennej aktywności nietoperzy związanej z godami (tzw. rojenie – ang. swarming), która zaczyna się w końcu sierpnia i trwa do końca listopada. Największą koncentrację zwierząt w tym okresie obserwowano w okolicach otworu zachodniego (Sala Wejściowa). Próby oceny liczebności rojących się nietoperzy wskazują na kilka tysięcy zwierząt odwiedzających w tym czasie jaskinie. W Jaskini Szachownica zimuje około 2000 nietoperzy z 10 gatunków. Pod względem liczebności jest ona drugim miejscem hibernacji nietoperzy w Polsce po Międzyrzeckim Rejonie Umocnionym, w którym zimuje ponad 30 000 nietoperzy.

Skład Zespołu Lokalnej Współpracy

- Koordynator – Mirosława Mierczyk-Sawicka, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach

Biorąc pod uwagę położenie analizowanej ostoi oraz przedmioty ochrony do procesu sporządzenia planu zadań ochronnych dla ww. obszaru Natura 2000 zaproszono przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz Lasów Państwowych a przede wszystkim reprezentantów środowisk naukowych i organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną nietoperzy.

W pracach nad pzo wzięli udział przedstawiciele:

- Urzędu Gminy Lipie,
- Starostwa Powiatowego w Kłobucku,
- Nadleśnictwa Kłobuck,
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach,
- Głównego Instytutu Górnictwa,
- Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego,
- Marszałka Województwa Śląskiego,

oraz środowisk naukowych i organizacji pozarządowych związanych z ochroną nietoperzy, w tym: Porozumienia dla Ochrony Nietoperzy, Zakładu Dydaktyki Biologii i Badania Różnorodności Biologicznej Uniwersytetu Łódzkiego oraz Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska.

■ Nocek duży (*Myotis myotis*), fot. Mirosława Mierczyk-Sawicka, RDOŚ w Katowicach

Warunki zapewnienia właściwego stanu ochrony nietoperzy stanowiących główny przedmiot ochrony omawianego obszaru były już wcześniej wielokrotnie analizowane m.in. na etapie koncepcji ochrony rezerwatu przyrody Szachownica, którego granice pokrywają się z granicami ostoi oraz w ramach opracowania „Planu lokalnej współpracy na rzecz ochrony obszaru NATURA 2000 Szachownica”, który to dokument stanowił efekt projektu Transition Facility 2004 „Opracowanie planów renaturalizacji siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków na obszarach NATURA 2000 oraz planów zarządzania dla wybranych gatunków objętych Dyrektywą Ptasią i Dyrektywą Siedliskową”. Przełomowym momentem było jednak nawiązanie przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach współpracy z Głównym Instytutem Górnictwa w Katowicach oraz Porozumieniem dla Ochrony Nietoperzy w ramach, której została wypracowana koncepcja zabezpieczenia osypującego się stropu jaskini.

Stan ochrony przedmiotów ochrony

Obszar Natura 2000 Szachownica obejmuje system jaskiniowy, który stanowi drugie co do wielkości zimowisko nietoperzy w Polsce. Stanowiska wszystkich czterech gatunków nietoperzy oraz siedliska stanowiących przedmioty ochrony obszaru objęte są Państwowym Monitoringiem Środowiska. Jakkolwiek stan ochrony siedliska jaskinie nieudostępniłone do zwiedzania oceniono jako właściwy to w przypadku nietoperzy stan ten oceniono jako niezadowolający lub zły. Z wyników uzyskanych w ramach ww. monitoringu jednoznacznie wynika, że parametrem mającym decydujący wpływ na obniżenie ogólnej oceny stanu ochrony są perspektywy zachowania. Wynika to z obserwowanej postępującej destrukcji stropu jaskini prowadzącej do możliwości jej zawalenia.

Zawalenie oznaczałoby: ograniczenie liczby i kubatury pomieszczeń wykorzystywanych przez nietoperze, zmiany mikroklimatu w obiekcie, pojawienie się przeszkód przy wlotach do zachowanych części jaskini, co byłoby równoznaczne ze zniszczeniem zimowiska dla gatunków tolerujących znaczne wahanie temperatur podczas hibernacji (w tym mopka)

oraz z odcięciem dostępu do naturalnych próżni stanowiących zimowisko dla pozostałych gatunków nietoperzy. Należałoby się spodziewać spadku liczebności nietoperzy hibernujących. W najgorszym przypadku, gdy zawalenie nastąpiłoby w okresie zimowym znaczna część zimujących gromadnie mopaków mogłaby zginąć w wyniku zgniecenia przez opadające skały. Ponadto szczególnie negatywne oddziaływanie miałby ewentualny zawał jaskini jako miejsca jesienno i wiosennego rojenia nietoperzy. Zjawisko masowego rojenia się nietoperzy obserwuje się w rejonie sal pomiędzy największymi otworami, czyli o fragmentach najbardziej narażonych na zawalenia. Opisane zmiany będą niekorzystne dla większości gatunków wykorzystujących jaskinię. W przypadku nietoperzy hibernujących, największych spadków liczebności należy się spodziewać w przypadku mopaków i gacków brunatnych, wykorzystujących na miejsca zimowania przede wszystkim szczeliny w chłodnych, przemarzających, przez co najbardziej narażonych na zawalenie partiach jaskini. W przypadku gatunków ciepłolubnych (np. nocka dużego), zimujących w głębiej położonych partiach jaskini Szachownica I, niebezpieczeństwo bezpośredniej śmierci w wyniku zawału jest nieco mniejsze. Jednak także w ich przypadku w wyniku częściowego zawału jaskinia ta może utracić swoje znaczenie jako dogodne zimowisko w wyniku zmian mikroklimatycznych oraz utrudnienia dostępu do zachowanych sal i korytarzy. Samo zaś siedlisko podlegające ochronie przestanie istnieć.

Zagrożenia

Największym zagrożeniem dla zachowania siedliska a tym samym zimowiska nietoperzy jest proces destrukcji stropu głównego ciągu jaskini sztucznie poszerzonego podczas eksploatacji wapienia. Sztuczne otwory o znacznych rozmiarach zmieniły pierwotny klimat jaskini, wywołując bardzo silne przewiewy pomiędzy nimi i doprowadzając do wymarzania tej części jaskini. Odsłonięcie tak dużych powierzchni ścian i stropu w znacznym stopniu przyspieszyło wietrzenie mrozowe, czego efektem jest osypywanie się materiału skalnego ze ścian oraz stropu, a także rozwieranie szczelin ciosowych w stropach sal jaskini. Ponadto jaskinia Szachownica jest obiektem łatwo dostępnym, dlatego dodatkowym zagrożeniem jest penetracja jaskini oraz towarzyszące temu akty wandalizmu, które powodują niepokojenie a nawet zabijanie nietoperzy w okresie zimowym.

Cele działań ochronnych

Mając na uwadze zidentyfikowane zagrożenia oraz ich wpływ na ocenę stanu ochrony siedliska i gatunków stanowiących przedmioty ochrony ostoi Szachownica głównym celem działań ochronnych jest utrzymanie zimowiska nietoperzy i tym samym zapewnienie trwałości istnienia siedliska. Będzie to możliwe poprzez podjęcie działań związanych z zabezpieczeniem jaskini przed dalszą destrukcją stropu i zawaleniem.

Działania ochronne

Ze wszystkich zgromadzonych przez RDOŚ Katowice danych wynika, że proces destrukcji Jaskini Szachownica postępuje bardzo szybko. Strop obiektu na całej powierzchni jest silnie zeszczelinowany. Rozwarcie szczelin dochodzi do 30 cm, zaś długość pęknięć zalegających na powierzchni ociosów osiąga miejscami wartość ponad 2 m. Zasięg szczelin i spękań jest tak duży, że w wielu miejscach istnieje połączenie z powierzchnią. Rozmiar oraz ryzyko wystąpienia destrukcji tego obiektu oszacowano w „Ekspertyzie określającej możliwości, metody

i koszty zabezpieczenia jaskini Szachownica – projektowanego Specjalnego Obszaru Ochrony Siedlisk Natura 2000” opracowanej przez Główny Instytut Górnictwa w Katowicach. Ponadto dokumentacja ta wskazała sale, w których konieczne jest zastosowanie zabezpieczeń. Wytępowane do wzmocnienia sale stanowią główne miejsce występowania czterech gatunków nietoperzy będących przedmiotami ochrony oraz innych 6 gatunków tych zwierząt objętych ochroną prawną w Polsce. Biorąc pod uwagę ważność obszaru dla ochrony nietoperzy w skali Europy, najbardziej zasadne jest utrzymanie komór Jaskini Szachownica w co najmniej istniejącym stanie, tak aby nie spowodować zmiany warunków mikroklimatycznych. Dlatego w miejscach narażonych na zawal oraz jednocześnie będących miejscem występowania nietoperzy zaplanowano zastosowanie metod górniczych (wcześniej już sprawdzonych), polegających na fizycznym wzmocnieniu struktury skalnej tego obiektu. Działania zaplanowano w oparciu o zalecenia przygotowanej wcześniej Opinii Porozumienia dla Ochrony Nietoperzy w sprawie potrzeby i rodzaju zabezpieczenia obszaru Natura 2000 Szachownica. W wyniku wcześniejszych badań i konsultacji, stwierdzono, że najbardziej zasadne byłoby zastosowanie kombinacji dwóch metod powszechnie używanych w górnictwie: iniekcji ciśnieniowych od strony stropów jaskini oraz kotwi iniekcyjnych z powierzchni. Określono, że powierzchnia stropu jaskini konieczna do zabezpieczenia wynosi około 1000 m². Eksperti wskazują, że należy zamontować około 500 kotew. Zakres przestrzenny działań zabezpieczających pokrywa się z miejscem najliczniejszego występowania nietoperzy w jaskini. Biorąc pod uwagę właściwości użytych materiałów specjaliści z dziedziny górnictwa oceniają, że trwałość tak wytworzonej konstrukcji będzie wynosiła co najmniej 50 lat.

Monitoring

Zarówno w trakcie realizacji prac związanych z zabezpieczeniem jaskini jak i po ich wykonaniu zaplanowano monitorowanie stanu ochrony nietoperzy oraz samego siedliska. Uzyskane wyniki pozwolą ocenić na ile zaplanowane działania ochronne przyniosły oczekiwane efekty.

IV. Literatura

- Adamski P, Bartel R, Bereszyński A., Kepel A., Witkowski Z. (red.). Gatunki zwierząt (z wyjątkiem ptaków). Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. 6., s. 500. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Białecka K. 1982. Rośliny naczyniowe grupy Pilska w Beskidzie Żywieckim. Zesz. Nauk UJ 618. Pr. Bot. 10: 1-149.
- Borysiak J., Pawlaczyk P. 2004. *Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albae*, *Polulinetum albae*, *Alnenion glutinoso-insanae*, olsy źródłiskowe) W: Herbich J. (red.) *Lasy i Bory. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny.* Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 5. s. 203–241.
- Bula R., Kloczkowska A., Romańczyk M., Sokół K. (opracowanie). 2012. Monitoring przyrodniczy Programu aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej Owca Plus na lata 2010–2014. Raport 2011: 1-199; Centrum Dziedzictwa Przyrodniczego Górnego Śląska. Katowice.
- Bula R., Romańczyk M. (opracowanie). 2010. Monitoring przyrodniczy Programu aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej Owca Plus na lata 2010–2014. Raport 2010: 1-307; Centrum Dziedzictwa Przyrodniczego Górnego Śląska. Katowice.
- Bula R., Romańczyk M. (opracowanie). 2011. Monitoring przyrodniczy Programu aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej Owca Plus na lata 2010–2014. Raport 2011: 1-106; Centrum Dziedzictwa Przyrodniczego Górnego Śląska. Katowice.
- Cichocki J., Ważna A., Niedbach J. 2012. Ekspertyza zoologiczna (w zakresie myszowatych) dla SOO Beskid Żywiecki.
- Danielewicz W., Holeksa J., Pawlaczyk P., Szwagrzyk J. 2004. Żyzne buczyny. W: Herbich J. (red.) *Lasy i Bory. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny.* Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 5. s. 48–70.
- Danielewicz W., Pawlaczyk P. 2004. Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*) W: Herbich J. (red.) *Lasy i Bory. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny.* Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 5. s. 113–137.
- Ekspertyza ornitologiczna na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla obszaru OSO „Stawy Wielikąt i Las Tworkowski” (Betleja J., 2011).
- Gromadzki M. (red.) 2004. Ptaki. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. T. 7 (część I), s. 314. T. 8 (część II), s. 447. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Herbich J. (red.). 2004. *Lasy i bory. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny: 5.*, s. 344. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Herbich J. (red.). 2004. *Wody słodkie i torfowiska. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny: 2.*, s. 220. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Herczek A. 2010. Opracowanie planu zadań ochronnych dla SOO Suchy Młyn położonego na terenie województwa śląskiego – część zoologiczna
- Herczek A. 2011. Ekspertyza zoologiczna na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla Specjalnego Obszaru Ochrony Natura 2000 „Graniczny Meander Odry”, Katowice.

- <http://natura2000.gdos.gov.pl/strona/wiem>
- Kowalska A. 2012. Analiza rozmieszczenia i stanu zachowania siedlisk przyrodniczych zgniotka cynobrowego na obszarach Natura 2000: Dolina Widawy, Graniczny Meander Odry, Las koło Tworkowa. Wrocław.
- Kowalska A. 2012r Analiza rozmieszczenia i stanu zachowania siedlisk przyrodniczych zgniotka cynobrowego na obszarach Natura 2000: Dolina Widawy, Graniczny Meander Odry, Las koło Tworkowa. Wrocław
- Kuśka A., Szczepański W. 2007. Chrząszcze (Coleoptera) z listy „Natura 2000” na Górnym Śląsku i w Beskidzie Zachodnim. W: Lis J. A., Mazur M. A. (red.). Przyrodnicze wartości polsko-czeskiego pogranicza jako wspólne dziedzictwo Unii Europejskiej. Centrum Studiów nad Bioróżnorodnością, Uniwersytet Opolski: 145–151.
- Łajczak A., Michalik S., Witkowski Z. (red.). 1996. Wpływ narciarstwa i turystyki pieszej na przyrodę masywu Piłska. Studia Naturae 41: 1-253; Kraków.
- Makomaska-Juchiewicz M. (red.) 2010. Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część I. GIOŚ, Warszawa.
- Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.). 2012. Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, Warszawa.
- Matraj M. 2011. Monitoring występowania zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus* w obszarach Natura 2000 położonych w górnym odcinku Odry, w województwach śląskim, opolskim i dolnośląskim. Wrocław.
- Matyjaszczyk M. 2009. Inwentaryzacja taksacyjna gruntów leśnych, z programem ochrony przyrody i projektami planów urzędzenia lasu Granicznych Meandrów Odry położonych na terenie gminy Krzyżanowice w powiecie raciborskim BULiGL Oddział w Brzegu
- Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasią, Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., GIOŚ, Warszawa, 2009.
- Mróz W. (red.) 2010. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część I. GIOŚ, Warszawa.
- Mróz W. (red.) 2010. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część I, GIOŚ, Warszawa. ss. 311.
- Mróz W. (red.) 2012. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, Warszawa.
- Mróz W. (red.) 2012. Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część III. GIOŚ, Warszawa
- Mysłajek R.W., Pierużek-Nowak S. 2012. Ekspertyza w zakresie dużych drapieżników – niedźwiedzia brunatnego, rysia euroazjatyckiego i wilka, na potrzeby planu zadań ochronnych dla SOO Beskid Żywiecki PLH 240006. Twardorzeczka.
- Nejfeld P. Molenda T. 2012. Ekspertyza hydrologiczna na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla specjalnego obszaru ochrony Natura 2000 „Cieszyńskie Źródła Tufove”. Żywiec.
- Nejfeld P. Pracownia Ekspertyz Środowiskowych „DENDRUS”. 2011. Ekspertyza botaniczna na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla Specjalnego Obszaru Ochrony Natura 2000 „Graniczny Meander Odry”, Żywiec.
- Nejfeld P. Pracownia Ekspertyz Środowiskowych „DENDRUS”. 2011. Ekspertyza botaniczna na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla Specjalnego Obszaru Ochrony Natura 2000 „Las koło Tworkowa”, Żywiec.
- Nowak A. 2011. Ocena występowania siedliska Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny 9170 na terenie obszaru Natura 2000 Las koło Tworkowa PLH240040, Opole.

- Ostoje Ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki (Betleja J. Rojek M., Sojka A., Chlebek G., Szyra D. 2010. Dolina Górnej Odry w: Wilk T., Jujka M., Krogulec J., Chyla-recki P. (red)).
- Ostoje ptaków w Polsce – wyniki inwentaryzacji, część I (Betleja J. 2009. Stawy Wielikąt i Las Tworowski PLB240003 (IBA PL121). W: Chmielewski S., Stelmach R. 2009).
- Pacyna A., Piękoś H. 1968. Rozmieszczenie *Campanula serrata* (Kit. ap. Schult.) Hendrych in Poland. *Fragm. Flor. Geobot.* 14: 229–234.
- Parusel J. 2012. Ekspertyza botaniczna na potrzeby sporządzenia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 „Cieszyńskie Źródła Tufowe”.
- Pawlaczek P. (red.). 2012. Natura 2000 i inne wymagania europejskiej ochrony przyrody – Niezbędnik leśnika. Wydawnictwo Klubu Przyrodników: 1-222; Świebodzin.
- Praca zbiorowa. 2011. Strategia zarządzania dla obszaru Natura 2000 „Beskid Żywiecki”. IOP PAN w Krakowie: 1-71; Kraków.
- Przemyski A. 2010. Ekspertyza w zakresie określenia warunków zachowania lub poprawy właściwego stanu ochrony języczki syberyjskiej *Ligularia sibirica* na obszarze ostoi Natura 2000 „Suchy Młyn”
- Przemyski A. i in. 2010. Waloryzacja przyrodnicza doliny rzeki Pilicy na odcinku od Szczekocin do granic województwa śląskiego, z wyłączeniem uregulowanego fragmentu w obrębie miejscowości Koniecpol
- Standardowy formularz danych. PLH240001 Cieszyńskie Źródła Tufowe. 2008. Aktualizacja 2008.02. GDOŚ. Warszawa
- Stebel A. 2006. The mosses of the Beskidy Zachodnie as a paradigm of biological and environmental changes in the flora of the Polish Western Carpathians. Medical University of Silesia in Katowice. Habilitation thesis. No. 17/2006: 1-347; Sorus. Katowice-Poznań.
- Szyra D. 2004. Ptaki zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Wielikąt”. *Przegląd Przyrodniczy*, tom XV, zeszyt 1–2: str. 77–104.
- Szyra D. 2012. Awifauna wodno-blotna Stawów Wielikąt – stan aktualny oraz zmiany liczebności. *Przegląd Przyrodniczy*, tom XXIII, 2: str. 42–65
- Wilczek Z. 1995. Zespoły leśne Beskidu Śląskiego i zachodniej części Beskidu Żywieckiego na tle zbiorowisk leśnych Karpat Zachodnich. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* nr 1490: 1-130; Katowice.
- Wojewódzki Zespół Specjalistyczny Województwa Śląskiego HOLEKSA J. 2008. Raport z weryfikacji kompletności sieci Natura 2000 w województwie śląskim w zakresie następujących siedlisk: ciepłolubne buczyny storczykowe (kod: 9150), grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (kod: 9170), łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (kod: 91E0). Katowice.
- Wojewódzki Zespół Specjalistyczny Województwa Śląskiego KRÓLIK R. 2008. Raport z weryfikacji kompletności sieci Natura 2000 w województwie śląskim w zakresie następujących gatunków: jelonek rogacz – *Lucanus cervus* (1083), pachnica dębowa – *Osmoderma eremita* (1084), kozioróg dębosz – *Cerambyx cerdo* (1088), biegacz urozmaicony – *Carabus variolosus* (4014). Katowice.
- Wołejko L. 2004. Źródłiska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati*. W: Herbich J. (red.) *Wody słodkie i torfowiska. Poradnik ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 2. s. 172–177.
- Wołejko L., Stańko R., Pawlikowski P., Jarzombkowski F., Kiaszewicz K., Chapiński P., Bregin M., Kozub Ł., Krajewski Ł., Szczepański M. 2012. Krajowy Program Ochrony Torfowiska Alkaicznych (7230). Wydawnictwo Klubu Przyrodników: 1-120; Świebodzin.

V. Spis treści

I. Słowo wstępne	3
II. Wprowadzenie	4
1. Natura 2000 – informacje ogólne o sieci	4
2. Plany zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000	5
3. Uwarunkowania i zasoby przyrodniczych województwa	7
III. Obszary Natura 2000	10
1. Suchy Młyn PLH240016	12
2. Pierściec PLH240022	19
3. Las koło Tworkowa PLH240040	24
4. Stawy Wielikąt i Las Tworkowski PLB240003	31
5. Graniczny Meander Odry PLH240013	37
6. Dolina Górnej Wisły PLB240001	44
7. Beskid Żywiecki PLH240006	53
8. Beskid Żywiecki PLB240002	66
9. Cieszyńskie Źródła Tufowe PLH240001	74
10. Podziemia Tarnogórsko-Bytomskie PLH240003	83
11. Szachownica PLH240004	91
IV. Literatura	97
V. Spis treści	100

